

פנינים יקרים
מפרד"ס התורה
על סדר פרשיות השבוע

חיי שרה

מאוצר שיחותיו ומאמרו
של הרב"ג מו"ר המקובל
רבי בניחו יששכר שמואלו שליט"א

התשפ"ד

כל הזכויות שמורות
למכון "בני יששכר"
שע"י ישיבת המקובלים "נדר שלום" תכב"ץ

ניתן להשיג את הספר בישיבתנו הקדושה

רחוב שילה 6 י-ם

02-6249000

או בחנויות הספרים,

הפצה ראשית

"סגולה"

02-6443300

ניתן לשלוח הארות והערות

למכון "בני יששכר"

באמייל: m6222560@gmail.com

לזכר עולם יהיה צדיק

לעילוי נשמת

מורנו ורבנו

שר התורה ועמוד ההוראה

גאון ישראל ותפארתו

הרועה הנאמן פוסק הדור

ראש ממשלת התורה

מרון הראשל"צ הגאון כמוהר"ר

עובדיה יוסף

זצוקלה"ה זיע"א

נפטר ג' בחשוון התשע"ד

ת.נ.צ.ב.ה.

אשת חיל מי ימצא

לעילוי נשמתה
הטהורה
של מרת אמנו
הרבנית הצדקנית
מוצת הרבים

מרת **שולמית רהל**

שמואלי

בת **מזל ע"ה**

נלב"ע ביום ז"ך אלול ה'תשע"ט

ת.נ.צ.ב.ה.

הלכות תפילה

מצות עשה להתפלל בכל יום א שנאמר (שמות כ"ג כ"ה) ועבדתם את ה' אלהיכם, מפי השמועה למדו שעבודה זו, היא תפילה, שנאמר (דברים י"א ג) ולעבדו בכל לבבכם, ואמרו חכמים (תענית ב.) אי זו היא עבודה שבלב זו תפילה ב.

א. האנשים והנשים חייבין בתפילה בכל יום מהתורה פעם אחת, לפי שהיא מצות עשה שלא הזמן גרמא, וחיוב מצוה זו כך סדרה: מגיד שבחו של הקב"ה, ואח"כ שואל

עיונים והארות

הטובות והברכות יחולו על בני אדם כפי פעולותם וטוב לבבם וכושר מחשבותם, ואדון הכל שבראם חפץ בטובתם, והדריכם והצליחם במצוותיו היקרות שיוזכו בהן, והודיעם גם כן ופתח להם פתח באשר ישיגו כל משאלותיהם לטוב, והוא שיבקשו ממנו ברוך הוא אשר בידו ההסתפקות והיכולת כל חסרונן, כי הוא יענה את השמים לכל אשר יקראוהו באמת.

ומלבד ההודעה להם בזאת המדה צָוּם שישתמשו בה ויבקשו ממנו תמיד כל צרכיהם וכל חפצת לבם, ומלבד השגת חפצי לבנו יש לנו זכות בדבר בהתעורר רוחנו וקבענו כל מחשבתנו כי הוא האדון הטוב והמטיב לנו, וכי עיניו פקוחות על כל דרכינו. ובכל עת ובכל רגע ישמע זעקתנו אליו, לא ינום ולא יישן שומר ישראל, והאמיננו במלכותו ויכלתו מבלי שום צד פקפוק, וכי אין לפניו מונע ומעכב בכל אשר יחפוץ.

א. **ובקריית** ספר להמבי"ט (ריש ה' תפילה והו"ד בפמ"ג או"ח בפתחה להלכות תפילה ד"ה מצות עשה) כתב, חובת התפילה בכל יום, נלמד מהמשך הפסוק דכתיב "וברך את לחמך ואת מימין" ובגמ' (ב"מ ק"ז:) דבכל יום צריך האדם ללחם ומים.

ב. **הנה** דעת הרמב"ם (ספר המצוות, מצוה ה) היא, שחובה מן התורה להתפלל בכל יום. וכן דעת הרא"ה (ברכות י:) וספר החינוך (מצוה רמח ותלג) והסמ"ג (עשה יט) דתפילה דאורייתא, ומאיךך דעת רש"י (במשנה ברכות כ:) ותוספות שם (ד"ה בתפילה ובסוטה לב, ד"ה קריאת שמע) ורבנו חננאל (ברכות שם) דחיוב תפילה לאו דאורייתא וכן דעת הרמב"ן (בהשגות בספר המצוות שם) וכותב, שהתפילה אינה חובה מן התורה, אבל הוא ממדות חסד הבורא יתברך עלינו ששומע ועונה בכל קראינו אליו, עכ"ד.

וכתב החינוך (מצוה תלג) משרשי המצוה... כי

- ב.** עזרא ובית דינו תקנו תפילת שמונה עשרה, שלש ראשונות שבח לקב"ה, שלש אחרונות הודיה, וי"ג אמצעיות יש בהם שאלת כל הדברים. ותקנו עוד שיהא מנין התפילות כמנין הקרבנות, שתי תפילות כנגד שני תמידין, תפילה של שחר כנגד תמיד של בוקר, ותפלת מנחה כנגד תמיד של בין הערבים. ותפילה אחת בלילה, כנגד אברי תמיד של בין הערבים המתעכלין והולכין כל הלילה, שנאמר (ויקרא ו, ב) "היא העולה על מוקדה על המזבח כל הלילה" ד.

עיונים והארות

ואעתיק לפניך מה שכתב מו"ר האר"י ז"ל בשעה"כ (דרוש שינוי התפילות דף נט ע"א) שהאריך להסביר ענין התפילה בכל יום, שבכל יום יש בירורי ניצוצות שלא נתקנו מעולם וחיוב הגדול להתפלל שלש תפילות בכל יום ויום שאין תפילה דומה לחברתה וכו' וז"ל: ענין הקריאת שמע והתפילה שמתפללין בכל יום תמיד ג' פעמים ערב ובקר וצהריים בחול ובשבת וימים טובים, דע לך, שיש הפרש ושינוי גדול בין התפילות של חול אל תפילות השבת וראשי חדשים וכו'. ואפילו בימים טובים עצמם אין תפילת חג הפסח דומה לתפילת חג השבועות או חג הסוכות וכו'. ולא עוד אלא כי גם בכל יום ויום בעצמו אינה דומה תפילת השחר לתפילת המוסף או לתפילת מנחה או לתפילת ערבית, ולא עוד אלא שבימי החול עצמם יש שינוי גדול בין תפילת יום זה לתפילת יום שלאחריו, ולא ראי זה כראי זה, ואין לך שום תפילה מיום שנברא העולם עד סוף העולם שתדמה לחברתה כלל ועיקר.

והענין בקיצור הוא, לפי שתכלית מצות התפילה היא לברר הבירורים של

ג. רמב"ם (פ"א מהלכות תפילה ה"ב). ומקורו מדברי הגמ' (ברכות לב). לעולם יסדר אדם שבחו של הקדוש ברוך הוא ואח"כ יתפלל, ומבואר במג"א (סי' קו סק"ב) דאינו לעיכובא אלא מן התורה יוצאים ידי חובה בבקשה גרידא, ודברי המג"א הובאו להלכה בהרבה פוסקים ובמשנ"ב (שם סק"ד). ועי' בחזון עובדיה (שבת ח"ב עמוד קסז) שהביא דעות חולקים על המג"א ומבא ג"כ בשו"ת יחיה דעת (ח"ג סי' ח).

ד. רמב"ם (שם ה"ד ה"ה ה"ו). ובכסף משנה (שם "בפ"ב דמגילה יז:) תנא: מאה ועשרים זקנים ומהם כמה נביאים תיקנו י"ח ברכות על הסדר, ובפרק אין עומדין (ברכות לג.) אנשי כנסת הגדולה תיקנו להם לישראל ברכות תפלות וקדושות והבדלות, ובהקדמת ס' בן פורת יוסף (פולנאה) כתב "והתפילה היא רבה ונוראה, ולא כל בני אדם גם בני עליה יודעים חלק מאלפי חלקים שכיוונו אנשי כנסת הגדולה בכוננת התפילה", וכעין זה ברוח חיים להגר"ח מוואלוז'ין ז"ע (אבות א, ב) "וכל הכוונות והסודות שנתגלו על התפילה עד היום אינם כטפת מים הגדול נגד הכוונה שהשיג הקטן מ"ק כ זקנים".

עיונים והארות

הזמנים, (משא"כ בימי החול אנו מתעסקים בפרצוף הימים). ויתירה מזאת שבכל יום יש הפרש ושינוי בין תפילת יום זה לתפילת יום שלאחריו, לפי שתכלית התפילה היא לברר בירורי השבעה מלכים, ובכל יום נברר ונתקן כפי בחינתו, יום ראשון בחסד יום שני גבורה וכו', ולא עוד אלא כי גם בכל יום עצמו, אינה דומה תפילת שחרית שהיא בכלים פנימיים, לתפילת מנחה שהיא בכלים אמצעיים, או לתפילת ערבית שהיא בכלים חיצוניים.

ועוד אכתוב לפניך מה שכתב המקובל כה"ר עובדיה הדא"ה זצ"ל בספרו ישכיל עבדי (ח"ח סי' ו) שהביא את דברי הרש"ש שנדע ונבין מה טיבן וסודן של ג' תפילות בכל יום ויום (דף יג ובדף כד ובדף טל) זה לשונו, והענין בקיצור כי ישראל נקראים בנים לזו"ן, וכל מה שאנו מבררים ע"י התפלות והמצוות, הוא מבחינת בירורי המלכים דזו"ן, ומבחינת הנשמות להעלותם לאבא ואימא להיתקן, וכן על דרך זה מפרצוף לפרצוף וכו' עד רום המעלות, וכל אלו המאורות מן המאציל העליון, יצאו ונתפשטו מדריגה למטה ממדריגה, ומדריגה לפנים ממדריגה, מראש א"ק עד העשיה, ונפרטו לכמה אלפי רבבות עולמות דא"ק ואבי"ע זה לפנים מזה וכו', ומספר כללות פרטותם הוא כפי מספר ימי שני זמן בירורם ותיקונם, שהם שיתא אלפי שני דהוי עלמא וכו', אשר הם נפרטים לשנים ולחדשים ולשבועות ולימים, ובכל יום נתקן פרט אחת וכו', לפי סדר מטבע אשר מה שנעשה בששה ימי בראשית, וכעד"ז הוא בירור ותיקון סדר הזמנים וכו', שמשם התחילו לשמש המאורות, אמנם הם

השבעה מלכי אדם שמתו, ובכל יום ויום, ובכל תפילה ותפילה, מתבררים ברורי ניצוצות חדשים שלא נתבררו מעולם עד העת ההיא, ובכל תפילה ותפילה מתבררים ניצוצות שעדיין לא עלו בשום זמן, והנה כפי ערך הניצוצות המתבררים ועולים ממטה למעלה בכל תפילה ותפילה, כן כפי ערך ההוא, הוא ערך הזווג העליון ולקחתם המוחין והמשכתם, וזה סוד טעם החיוב הגדול המוטל עלינו להתפלל בכל יום ובכל שעה, לפי שבכל תפילה ותפילה נעשות בחינות מיוחדות מה שלא נעשה בשום תפילה אחרת זולתה, עכ"ל.

ובן כתב הרש"ש זיע"א בספרו הקדוש רחובות הנהר (דף ג ע"ג), כי על ידי תפילות ישראל מתבררים בירורי השבעה מלכים דזו"ן, מבחינת העולמות ומבחינת הנשמות שעור קצוב בכל תפילה ותפילה, ומעלים אותם למ"ן. וכפי גודל כוונתם וזכותם ומעשיהם, וזכות הזמן ההוא שבו נאמרה התפילה ההיא, כך גודל תיקונם להעלות ניצוצות רבים דמ"ן, אם בכמות אם באיכות, ובכל יום מעלים ניצוצות מחדש ואין יום דומה לחברו, ואין בריה דומה לחברתה ואין צדיק דומה לחברו, וזהו גודל חיוב מצות התפילה והמצוות בכל יום וכו' יעו"ש.

וכבר ידוע כי יש הפרש גדול בין התפילות דחול שבהן נמשכים מוחין דחוב"ב דנה"י דבינה דז"א, לבין התפילות דשב"ק שבהם נמשכים מוחין דחג"ת וחב"ד דבינה, וכל פרצוף החכמה, ונה"י וחג"ת דדיקנא דא"א, ובכל אלו אנו עוסקים בפרצוף הימים, ובין התפילות דימים טובים, שבהם אנו עוסקים בא"ק ואבי"ע דפרצוף

עיונים והארות

נפרטים ליובלות ולשמיטות ולחדשים ולשבועות ולימים, ובכל תפילה ובכל מצוה הנעשים באותו יום, מתבררים ועולים בירורים חדשים אשר לא נתבררו ולא עלו מיום שנברא העולם עד היום הזה וכו', ע"כ. וזה קיצור הדברים המובאים שם, עיין בגוף הדברים במקורם בהרחבה אשר מהם תבין ותשכיל מהחשוב והצורך בקיום המצוות והתפלות בכל יום, שהוא לתקן מה ששייך לאותו יום, שהוא בירור ותיקון חדש מה שלא נתקן ביום הקודם, ומה שאי אפשר לתקנו ביום שאחריו, כי כל יום יש לו תיקון מיוחד בפני עצמו, מה שאינו בחברו, וגם כי כל הימים והשבועות והחדשים והשנים והשמיטות והיובלות, הם כולם קשר אחד ושלשלת אחת זה אחר זה, ואם יחסר תיקון אחד מאחד הימים או הזמנים, הרי הוא בבחינת מעוות לא יוכל לתקון וחסרון לא יוכל להמנות, כי ע"י חסרון הזה הרי הוא מנתק ומפריד הקשר והחיבור שבשלשלת והמחרוזת הזו, ואי אפשר במציאות לחזור ולחברם ולקשרם, כי כל יום הוא פרצוף בפני עצמו, והוא חלק מהפרצוף הגדול של אותו שבוע, שאותו שבוע הוא גם כן חלק מהפרצוף הגדול של אותו החודש. ושאותו החודש הוא גם כן חלק מהפרצוף הגדול של אותה שנה, המתחלקת לשנים עשר חדשים, כנגד שנים עשר פרצופים, (שהם כנגד שנים עשר שבטי ישראל) ושאותה שנה היא חלק משבע שנות השמיטה, ושאותה שמיטה היא חלק משבע שמיטות של אותו היובל, וכן היובל הוא חלק מאחד היובלות של אותו האלף שנים, ושאותו האלף שנים הוא חלק

מששה שנות אלפי שנה דהוי עלמא. **נמצא** שכל הימים והשבועות והחדשים והשנים והשמיטות והיובלות, וכל שיתא אלפי שני דהוי עלמא, כולם קשר אמיץ שלשלת אחת ומחרוזת אחת, ואם יחסר תיקון אחד מפרצוף של יום אחד, או של תפילה אחת, או מצוה אחת, יפרד קשר הגדול של כל הימים והשבועות והחדשים והשנים והיובלות וכל האלפי שני דהוי עלמא אחד מהשני, והרי הוא פוגע ופוגם בכל אותו הקשר הגדול הנ"ל.

ולשם זה ניתנה לנו התורה והמצוות שעל ידן מתקנים כל פרטי הפרצופים והספירות של פרצופי הנשמות והעולמות, שנתחלקו לימים ושבועות וחדשים ושנים ושמיטות ויובלות השייכים לאותו האלף שנים שהאדם נמצא בו, שכל נשמה ונשמה נבראת לפי בחינת נשמתה השייכת לאותו האלף שנים, שעליו לתקן התיקונים של אותן השנים וכו' שנברא בהן השייכים לבחינת נשמתו שבהם נברא, שלא כל אחד היה ראוי להבראות בשנים שקדמו לבריאתו, כאשר אנו רואים בחוש, כי בשנים הקודמות נבראו נשמות גדולות, כמו התנאים, האמוראים, הגאונים, שנבראו באלפים הראשונים, מה שאין לנו עתה נשמות כאלה, כי נשמות ההן היו שייכות לאותן השנים הקודמות שבהן נבראו, בכדי לתקן, כי אז היתה הסטרא אחרא בתוקפה, כי זה לעומת זה עשה האלקים, והאדם האחר ההוא היה עדיין בתוקפו, והיו צריכים נשמות גדולות להכניעו.

לא כן בימים האלה שמטו רגלין ברגלין, שכבר נפל כל אותו הפרצוף של האדם האחר,

ג. תפלת השחר מצותה שיתחיל להתפלל עם הנץ החמה, וזמנה עד סוף שעה

עיונים והארות

בתפלתם, גם בימים הרעים כמו ט' באב, שהוא יום אבל לכל עם ישראל באשר הם, שהוא מפני שלא רצו לנתק ולהתיר הקשר הגדול והמחרוזת הגדולה של תיקון העולמות, אדם העליון, ופרצוף העליון הכללי, של אותם השי"ת אלפי שני דהוי עלמא, וכן אותו הפרצוף הפרטי של אותו האלף שבו עומד האדם, שמחולק לימים לשבועות לחדשים ושנים שמיטות ויובלות כאמור, ואם יחסר יום אחד מהתיקונים הנ"ל הרי הוא מפריד אלוף, אלופו של עולם, ומנתק ומפריד ומפרר כל אותו הקשר העליון, ואין עוד תקוה להחזירו לקשרו ולחברו כמאז, שע"ז אמרז"ל במחסר תפילה אחת הרי הוא בבחינת מעוות לא יוכל לתקון וחסרון לא יוכל להמנות, עכ"ל. ועי' בסידור רחובות הנהר חלק ק"ש שעל המיטה בהקדמה שהסביר ענין זה בהרחבה גדולה וירוח לך שהאדם יבין בדיוק כל יום וכל תפילה מה התיקון לאותו יום לאותה תפילה וה' ברחמי יזכינו לעובדו.

ה. **בגמרא** ברכות (ט:) אמר אביי לק"ש כוותיקין, דאמר רבי יוחנן ותיקין היו גומרין אותה עם הנץ החמה. תניא נמי הכי ותיקין היו גומרין אותה עם הנץ החמה כדי שיסמוך גאולה לתפילה. א"ר זירא מאי קרא ייראוך עם שמש. ופירש רש"י, ותיקין, אנשים ענוים ומחבבין מצוות. מאי קראה, דמצוה להתפלל עם הנץ החמה, דכתיב ייראוך עם שמש, מתי מתיראין ממך כשמוראך מקבלים עליהם, דהיינו מלכות שמים שמקבלים עליהם בק"ש. ע"כ. וראה עוד (שם) אמר ליה רבי

שהיה לעומת אדם דקדושה, ונשאר רק בחינת הרגלים, לא היה צריך לנשמות גדולות, לזה נבראים רק נשמות קטנות שיש בהן די סיפוק להכניע הרגלים, ולזה כתב רבנו האר"י ז"ל כי בימים האלה, היותר קטן שבאדם אם יעשה איזו מצוה, הוא מתקן תיקון גדול יותר ממה שהיו הנשמות הגדולות שבזמן הקודם מתקנות, יען כי אז היתה הסטרא אחרא בתוקפה, והיתה עוזרת וסוגרת הפתח, שלא כל אדם יכול לשבור הדלת ולהכנס לאספקלריא המאירה, לא כן עתה הדלת פתוחה לכל אדם, ואין מי שיעצור בעדו, רק קצת בבחינת תוסף רוחם יגיעו, כרגיל בן אדם הגשמי, שבשעת הגסיסה תוסף רוחו יותר, שהיא לוחמת עם מלאך המות שבא לקחתה. אותו דבר גם בקלי', עתה שראתה שכלתה אליה הרעה, שכבר היא הולכת למות, אז מתגברת יותר למנוע האדם מלעשות מצוות ומעשים טובים, שפוגעים בגופה ובכל אבריה, ודוקרים בה כקוצים ומסמרים.

לזה אנו רואים בחוש בזמננו זה החפשיות הולכת ומתגברת מיום אל יום, שרבו המתפרקים והמתפרצים, מפני שלא כל אדם יש לו הכח להתגבר על הסטרא אחרא, שניתוסף רוחה ולוחמת בכל כוחה עם בני אדם העומדים נגדה, אמנם זה רק זמני ועראי, עד בוא הזמן שנאמר עליו "הארץ כבגד תבלה ושמים כעשן נמלחו" במהרה בימינו. נמצאנו למדים מכל האמור, טוב טעמם ונימוקם של חכמי המקובלים, שלא רצו לשנות שום שינוי

רביעית שהיא שלישי היום. ואם עבר או טעה והתפלל אחר ארבע שעות עד חצות היום יצא ידי חובת תפילה, אבל לא יצא ידי חובת תפילה בזמנה. שכשם שתפילה מצוה מן התורה, כך מצוה מדבריהם להתפלל אותה בזמנה כמו שתקנו לנו חכמים ונביאים.

ד. מה שאמרנו שזמן תפלת שחרית נמשך עד סוף ארבע שעות מהיום, הוא בשעות זמניות. ובזה נחלקו רבותינו הפוסקים יש אומרים שמונים השעות מזריחת השמש

עיונים והארות

יש קטרוג המתעורר בכל בוקר לכלות העולם, והשית"ת ברחמיו מגלה כח קדוש שהוא אור החסד בסוד וישכם אברהם בבוקר, וזה סוד ענין התמיד בכל יום. ע"כ.

זמן הנץ החמה היינו "משעה שהחמה מתחילה להראות זורחת בראשי ההרים" (ביה"ל סי' נח, ד"ה כמו וכו' עפ"י הירושלמי שם כשיטת הב"י בשם הר"י), והותיקין קראו ק"ש מעט לפני הנץ כדי לסמוך גאולה לתפילה מיד בהגיע הנץ. ודע שלכמה מגדולי הראשונים זמן ק"ש כותיקין לאחר הנץ, והם: ר"ת (תוס' יומא לז:), ר"ח, רז"ה, ראבי"ה והרס"ג. אמנם השו"ע הכריע בפשטות כדברי הרי"ף הרא"ש הרמב"ם והרשב"א, שק"ש כותיקין - סמוך לנץ.

ו. **רמב"ם** (שם פ"ג ה"א). שו"ע (סי' פט סעי' א). ועי' בכה"ח (סק"ט) שכתב וז"ל: וכן ק"ש צריך לגומרה כולה בזמנה, פמ"ג (א"א ד). ומ"מ אפי' מי שלא השיג להתפלל או לקרות ק"ש בזמן המצוה מן המובחר לא יאמר הואיל ונתעכב ולא קרא והתפלל בזמן מצוה מן המובחר ויש עוד פנאי יתעכב עוד, אלא כל הזריז ומקדים לעבוד את בוראו הרי זה משובח ובפרט אם לא ימצא אח"כ תפילה עם הצבור.

אלעא לעולא, כי עיילת להתם, שאיל בשלמא דרב ברונא אחי במעמד כל החבורה, דאדם גדול הוא ושמח במצוות, זימנא חדא סמך גאולה לתפילה, ולא פסיק חוכא מפומיה כוליה יומא. ופירשו שם התוס', דהיינו שסומך גאולה לתפילה כותיקין שקורין ק"ש קודם הנץ, ותפילה לאחר הנץ. ומובא בגמרא ברכות (יב:) ויסב חזקיהו פניו אל הקיר ויתפלל וכו', מאי והטוב בעיניך עשיתי, אמר רב יהודה אמר רב שסמך גאולה לתפילה. וכתב שם המהרש"א, שהיה עושה כותיקין שהיו קורין ק"ש קודם הנץ ותפילה מיד לאחר הנץ.

ובירושלמי (ברכות פ"ד ה"א) ר' יוסי בן חנינא היה מתפלל עם דמדומי חמה כל היום. אמר רבי יוסי בן חנינא ויהא חלקי עם המתפללים עם דמדומי חמה וכו'. ופירש בפני משה, דהיינו לעת מיצויו של יום, כשהשמש יוצא וזורח ומצויו הוא על הארץ. ואמרו בתנא דבי אליהו זוטא (פרק כב), דבכל יום ויום מדת הדין מתגברת ומקטרגת על ישראל שמשכימין לשווקים, והקב"ה מדבר טוב על ישראל ואומר למדת הדין, ישראל משכימין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות.

ועיין בבא"ח (ש"א בהקדמה לפי פנחס) שכתב, כי

ועד שקיעתה ומחלקים לשנים עשר וכל חלק נקרא שעה, ויש אומרים שמונים מעמוד השחר עד צאת הכוכבים. והעיקר לדינא, בדברים דרבנן כמו ברכות קריאת שמע וזמן תפילה, אפשר לסמוך על הסוברים שיש למנות את השעות מהזריחה. אך לענין קריאת שמע שהיא דאורייתא, יש להחמיר לקוראה קודם שיעברו ג' שעות מעמוד השחר ז.

עיונים והארות

מהנץ החמה כתב בשו"ת רב פעלים (ח"ב שאלה ב בסופה) שבין בק"ש ובין לתפילה מחשבים השעות מעמוד השחר. וז"ל: ועל מה ששאלת בענין שעות זמניות בדין ק"ש ותפילה דסוף שחרית, וכן זמן תפלת ערבית לרבי יהודה, ואכילת חמץ בערב פסח, איך מנהגנו לחשוב אותם מעלות השחר או מנץ החמה. תשובה, המנהג פה עירנו בגדאד יע"א לחשוב בכל זה מעמוד השחר, וכן כתב רבנו חיד"א ז"ל בחיים שאל (ח"ב סי' לה סוף אות ע דף מט ע"ג) וז"ל: ודע דשעות אלו מתחילין מעמוד השחר כמו שהסכימו האחרונים, דלא כהרב הלבוש ז"ל, ועיין בס' מנחת כהן, ומור וקציעה ולחם שמים, להרב יעב"ץ, וכן פשטה ההוראה בכל המקומות עכ"ל ע"ש, ועיין להרב מהר"ח"ף ז"ל בחיים לראש, והשי"ת ברחמי יאיר עינינו באור תורתו, אכ"ר. עכ"ל הרב פעלים.

אמנם עיין מה שכתב מו"ר פאר הדור (הליכות עולם ח"א פר' וארא הלכה ג) וז"ל: סוף זמן קריאת שמע של שחרית, הוא כעבור שלש שעות בשעות זמניות מתחלת היום. ונחלקו רבותינו הפוסקים אם יש לחשב שעות היום מעלות השחר ועד צאת הכוכבים, או מזריחת השמש ועד שקיעתה. ולענין הלכה למעשה נראה שטוב להחמיר בדברים שהם מן התורה לחוש לשתי הסברות. אבל בדברים שהם מדרבנן, יש

ז. ובביאור חישוב השעות אעתיק לפניך מספר ילקוט יוסף (חלק פסוקי דזמרה וק"ש עמ' תלב) שהביא תשובה מכ"י ממו"ר פאר הדור רבן של כל ישראל וז"ל: הנה ג' שעות שאמרו לענין קריאת שמע, וכן ד' שעות שאמרו לענין ברכות קריאת שמע, וכיו"ב, הן שעות זמניות, כמבואר בפירוש המשניות להרמב"ם פרק קמא דברכות (ט, א), וכן כתב עוד בשו"ת פאר הדור (סי' מד), שכל השעות אשר זכרו חכמים בכל התלמוד שעות זמניות הן, שחושבים בכל זמן י"ב שעות ביום וי"ב שעות בלילה כשהיום והלילה שוים, ואם היום ארוך יהיו שעות היום ארוכות, ואם היום קצר יהיו קצרות, ולכן נקראו שעות זמניות, כי ישתנו לפי הזמן. ע"ש. [וראה בקובץ מוריה (טבת תשנ"ו עמוד ז) מה שהאריך בדעת הרמב"ם בזה]. וכן כתבו מרן הבית יוסף (סי' נח), והרמ"א בהגה (סי' רלג סעי' א). וכן כתבו האחרונים. אולם בתוספות הרא"ש ברכות (ג, ב) בד"ה כיון, כתב, מכאן משמע שלעולם יש י"ב שעות ביום וכו', וכן מה שאמר רבי יהושע במתניתין עד שלש שעות, ולקמן (כו). תפלת השחר עד ארבע שעות, שעות שוות הן, שאם היו השעות משתנות לפי סדר היום, היה לו לומר רבע היום ושליש היום. עכ"ל.

והנה בענין אם לחשב השעות מעמוד השחר או

עיונים והארות

לסמוך על האומרים לחשב הזמן מזריחת השמש ועד שקיעתה, בין להקל ובין להחמיר. (ורק לענין סוף זמן אכילת חמץ וסוף זמן ביעור חמץ, פשט המנהג להחמיר לחשב השעות מעלות השחר ועד צאת הכוכבים, משום חומרא דחמץ). ומכל מקום לענין סוף זמן קריאת שמע, אף על פי שהיא מן התורה, יש לצרף שיטת האומרים שמן התורה נמשך זמנה גם אחר שלש שעות מהיום. ולכן יש להקל בשעת הדחק לחשב את שעות היום לענין זמן קריאת שמע מזריחת השמש, ואת השעות הזמניות יש לחשב מזריחת השמש ועד שקיעתה. ובהלכה ד' כתב ולענין סוף זמן ברכות קריאת שמע, יש לחשב השעות מזריחת השמש, והשעות הזמניות יש לחשב מזריחת השמש ועד שקיעתה. ועד שליש היום, דהיינו עד ארבע שעות זמניות, רשאי לקרוא קריאת שמע בברכותיה. עכ"ל.

ומו"ר הגאון הגדול חכם בן ציון אבא שאול זצוק"ל בספרו אול"צ (ח"ב פ"ו תשובה ד) פסק שלענין ק"ש, בדיעבד אפשר לסמוך על הגר"א ועוד האריך בזה לפי הסוד וז"ל: והנה נחלקו הפוסקים בשיעור י"ב השעות הזמניות אם הוא מעלות השחר לצאת הכוכבים או מהזריחה לשקיעה. לדעת המג"א (סי' נח ס"ק א) והפר"ח (סי' תמג) ועוד, השיעור הוא מעלות השחר לצאת הכוכבים, ולדעת הלבוש (סי' רלג) והגר"א (סי' תנט סעי' ב) ועוד, השיעור הוא מהזריחה לשקיעה. ונראה שדעת מרן שמשערים מעלות השחר לצאת הכוכבים, שהרי בסי' תנט (סעי' ב) כתב מרן ששיעור מיל הוא י"ח דקות, ע"ש. ובמג"א (שם ס"ק ג) כתב ששיעור זה הוא דוקא למשערים

את היום מעלות השחר לצאת הכוכבים, אבל למשערים מהזריחה לשקיעה השיעור הוא כ"ד דקות, ע"ש, ומוכח שדעת מרן שהחישוב הוא מעלות השחר לצאת הכוכבים, ולכן לכתחילה יש להזהר שלא לעבור זמן זה, וכן כתב החיד"א בשו"ת חיים שאל (ח"ב סי' לה אות ע) שפשטה ההוראה בכל המקומות למנות מעלות השחר, ע"ש. ועלות השחר הוא עשירית היום בשעות זמניות קודם נץ החמה, וכמו שיתבאר להלן.

ומכל מקום נראה שבדיעבד אפשר לסמוך על שיטת הגר"א ודעימיה לברך ברכות ק"ש עד ד' שעות מהזריחה, שיש כאן ספק ספיקא, ספק שמא יש לשער מהזריחה, ואפילו אם משערים מעלות השחר, שמא הלכה כדעת הרמב"ם (בפ"א מהל' קרי"ש הלכה ג) שאפשר לברך ברכות ק"ש כל היום. וכן פסקו הפר"ח (בסי' נח ס"ק ד) ועוד אחרונים, וראה עוד בכה"ח (שם סי' נח ס"ק כה) ובביה"ל (שם ד"ה קוראה), ע"ש. ואף שאין אומרים ספק ספיקא בברכות, וכמ"ש החיד"א במחזיק ברכה (בסי' ד אות ג), מ"מ כאן שדקדוק דברי רבנו האר"י הוא שאפשר לברך עד חצות, וכמ"ש הב"ח בשו"ת רב פעלים (ח"ב חאו"ח סי' יב), שע"פ הסוד יש לברך לפחות עד חצות היום, אף שאין מכריעים בתורת ודאי על פי דקדוקים מדברי האריז"ל, וכמו שנתבאר במבוא הספר (בענף ה), מ"מ יש להתיר בשעת הדחק לברך עד ד' שעות מהזריחה, שלא להפסיד ברכות ק"ש. ואעפ"י שבכה"ח שם כתב שהגאון רבי יוסף חיים חזר בו בספר עוד יוסף חי. מ"מ אין הדבר ברור שחזר בו, שאפשר שמש"כ בספר עוד יוסף חי הוא שצריך לעשות כן לכתחילה, ומה שפסק

ה. פועלים הצריכים לצאת מוקדם לעבודתם יכולים לעמוד בתפילת שמונה עשרה מזמן שהיום מתחיל להאיר, ויש לחשב זמן זה כחמישים דקות קודם הנץ החמה, ויתעטפו בטלית ויניחו תפילין רק בין ישתבח ליוצר, ולא קודם לכן, ויברכו עליהם, ובלבד שהגיע זמן ציצית ותפילין, שהוא כשעה קודם הנץ החמה, ואחר תפילת שמונה עשרה יוכלו לצאת מיד לעבודה, וישלימו את סדר התפילה במקום עבודתם.ח.

עיונים והארות

שהעיקר הוא ששלושה זמנים הם, עיקר מצותה הוא עם הנץ החמה, ולכתחילה יכול להתפלל אף משהאיר פני המזרח, ובדיעבד אם התפלל משעלה עמוד השחר יצא. וראה עוד בכה"ח (שם אות ג) ובבאה"ל (שם ד"ה ואם). ונראה, שאעפ"י שיש לנו לנהוג כדעת מרן, ואין להתפלל קודם הנץ החמה, מ"מ פועלים הממהרים לצאת לעבודתם יכולים להקל ולסמוך על הפר"ח שכתב שאפשר לכתחילה להתפלל משהאיר פני המזרח, ויש לחשב זמן זה כחמישים דקות לפני הנץ החמה, (וראה מש"כ במ"ב ס"ק מ, ומ"מ המנהג לחשב באופן זה), שהרי מצינו בגמ' שהקילו הרבה לפועלים לענין תפילה, כמבואר בברכות (טז.). ואולם אף שבבאה"ל (שם ד"ה יצא) וכן במ"ב (שם) מבואר שזמן האיר המזרח הוא קודם זמן שיכיר את חברו ברחוק ד' אמות, שהוא זמן תפילין וקריאת שמע, ולעיל בפרק ג' בבאורים לתשובה ד' נתבאר שזמן תפילין למעשה הוא שעה קודם הנץ החמה, מכל מקום כיון שנתבאר שיש מקום להחמיר עד כחמישים דקות לפני הנץ החמה, שאפשר שרק אז הוא זמן משיכיר את חברו ברחוק ד' אמות. וזמן האיר המזרח אינו ידוע לנו, א"כ אף שבאנו להקל לפועלים כדעת הפר"ח

בשו"ת רב פעלים הוא לסמוך על זה בשעת הדחק של אונס. אבל אין לאחר לברך ברכות ק"ש אחר ד' שעות, שהרי דעת מרן שזמנם הוא עד ד' שעות בלבד. ואעפ"י שברב פעלים שם כתב שלפי דברי האר"י יש לברך ברכות ק"ש גם לאחר ארבע שעות, והתיר שם לקרוא עד חצות, וקי"ל דלא אמרינן סב"ל נגד דברי האר"י, וכמו שהאריך ברב פעלים (שם), כבר נתבאר במבוא הספר (בענף ה וכן לעיל בפרק ד בבאורים לתשובה יא) שאין זה אלא בדין המפורש בדברי האריז"ל, ולא דיוק בדבריו, ע"ש. ואף הגרי"ח אפשר שחזר בו בספרו בא"ח (פרשת וארא אות ה) ובספרו עוד יוסף חי (פרשת וארא אות יז), שפסק שאין לברך אחר ד' שעות, וכמ"ש בכה"ח (שם), אלא שאין הדבר ברור וכמו שנתבאר לעיל. ולכן אין לזוז מפסק מרן בזה. וכן דעת מורנו הגאון רבי עזרא עטייה זצ"ל, שאין לברך ברכות קריאת שמע אחר ד' שעות. עכ"ל.

ה. **אול"צ** (ח"ב פ"ז תשובה ג) וכתב וז"ל: בשו"ע (בסי' פט סעי' א) כתב, זמן תפילת השחר מצוותה שיתחיל עם הנץ החמה, כדכתיב ייראוך עם שמש, ואם התפלל משעלה עמוד השחר והאיר פני המזרח יצא. ובפר"ח (שם ס"ק א) כתב

1. מי שרגיל להתפלל כל יום עם הנץ החמה, וכעת אינו מוצא מנין להתפלל עם הנץ החמה, רשאי להתפלל ביחידות, אבל מי שאינו רגיל להתפלל עם הנץ החמה, אינו רשאי להתפלל ביחידות אם אינו מוצא מנין המתפללים עם הנץ החמה ט.
2. תה או קפה בלא סוכר מותר לשתות לפני התפילה, אבל עם סוכר יש להמונע מלשתות, ואם נותן בהם סכרין (סוכריות וכדו') בלבד מותר. ואין ליתן חלב בקפה

עיונים והארות

להתפלל אפילו לכתחילה אחר שעלה עמוד השחר.

ט. אול"צ (שם תשובה ה). ביה"ל (סי' נח, ד"ה ומצוה). ועיין בספר תפילה כהלכתה (עמוד עב הערה לה) שכתב שכן נהג החזון איש זצ"ל ועוד כתב שכתב לו הגאון הגדול ר' שלמה זלמן אוריבך זצ"ל שגם מי שנהג בקביעות על ער"ח להתפלל בנץ החמה יכול להתפלל ביחידות כשאין לו מנין. וכתב בספר ילקוט יוסף (הלכות תפילה סי' פט הלכה יח) וז"ל: כשאין מנין לתפילה בנץ החמה, אין ליחיד להתפלל בנץ, אפילו אם הוא רגיל להתפלל בזמן נץ החמה, אלא אם כן מכוין יפה בתפלתו, שאין הדבר תלוי אם הוא רגיל להתפלל בנץ או לא, אלא אם יכול לכוין בכל התפילה או לא. הנה הגאון רבי שלמה קלוגר בשו"ת האלף לך שלמה (סי' מז) כתב, שתפילה בצבור עדיפה מתפלת ותיקין בהנץ החמה ביחידות. ע"ש. גם בשו"ת בנין עולם (סי' ד) כתב, שתפילה בצבור שהיא מן הדין עדיפה מלקרוא ק"ש ולהתפלל כותיקין שזהו רק ממדת חסידות בעלמא. ע"ש. אולם הרה"ג מהר"י שווארץ בספר דברי יוסף ח"א (בדרך מבוא השמש דף סה והלאה), האריך בענין תפלת ותיקין, וכתב שנראה לו שיותר נכון להתפלל בהנץ החמה כוותיקין ביחידות, ממה שיתפלל בצבור שאינם מדקדקים לקרוא ק"ש ולהתפלל

להתפלל לכתחילה משהאיר המזרח, מכל מקום די לנו להקל לפועלים להתפלל כחמישים דקות לפני הנץ החמה, שאז ודאי האיר המזרח.

ומכל מקום יזהרו שלא להניח טלית ותפילין ולברך עליהם אלא בין ישתבח ליוצר, שקודם לכן אין הוא זמנם, וכמו שנתבאר (לעיל בפרק ג תשובה ד) בענין זמן טלית ותפילין, ויכולים לברך עליהם בין ישתבח ליוצר. ואם כבר התחילו ברכות ק"ש, יתעטפו בטלית בלא ברכה, ותפילין יניחו בברכה בין הפרקים, שאעפ"י שכתב מרן בשו"ע (בסי' סו סעי' ב) שיכולים לברך אף על הטלית, מ"מ כיון שיש חולקים בזה וסוברים שרק תפילין שהוא חובת הגוף, ואי אפשר לקרוא ק"ש בלא תפילין, שהוא כמעיד עדות שקר בעצמו, יכול לברך עליו, משא"כ טלית, וכמבואר בב"י וברמ"א שם, לכן לא יברכו על הטלית אלא לאחר שמונה עשרה. ואם דחוקה להם השעה לצאת לעבודה, ומוכרחים לצאת מיד, יכולים מיד לאחר תפילת שמונה עשרה לצאת לעבודתם, ושאר התפילה ישלימו בדרכם או במקום עבודתם, אם יכולים בכך. עכ"ל.

והובא בהלכה ברורה (ח"ה סי' פט הלכה ג) בדיעבד אם התפלל שמונה עשרה של שחרית אחר שעלה עמוד השחר, יצא ידי חובה. וכן בשעת הדחק כגון שהוא אנוס לצאת לדרך רשאי

כללי. וכן אין לחזנים וכדומה לגמוע ביצה חיה קודם התפילה יא.

ח. הנשאר ער כל הלילה, יכול לאכול ולשתות עד זמן עלות השחר. אבל אם ישן בלילה על מטתו, החמיר בזה הזוהר מאוד שאין לו לאכול כלל כיון שרוח טומאה שרתה עליו ונמצאת בדמו ואינה מסתלקת ממנו רק אחר שיתפלל שחרית יב. ואם קם

עיונים והארות

לשתות קפה או תה עם סוכר. ויש להזהר בזה כיון שלהרמב"ם איסור אכילה קודם תפילה הוא מדאורייתא. ואף שבעיקרי הד"ט שם כתב שבלא סוכר הקפה מזיק, והביא דבריו בכה"ח (שם אות לא), אין נראה כן, שהמציאות מוכיחה שאינו מזיק כלל, ואין להקל בזה. עכ"ד.

ומבל מקום סכרין אינו מזין ואין בו משום גאווה ומותר ליתנו בתה או בקפה. וחלב ודאי שמזין, ואין ליתן אף מעט חלב בקפה, וכן ביצה חיה כיון שמזינה אין לגומעה לפני התפילה. אמנם דעת מו"ר מופת הדור בשו"ת יביע אומר (ח"ד א"ח סי' יא) שמותר לשתות תה או קפה עם סוכר וכן עם מעט חלב ודוקא אדם חלש שזקוק לכך הותר מעט חלב (שו"ת יבי"א שם סי' יב אות יד וילקו"י סעי' לו). והלכה ברורה ח"ה עמוד קצה) אלא שטוב שמקודם יקרא ברכות השחר וכן עמא דבר וכ"פ בנו מו"ר הראשל"צ בספרו ילקו"י (הלכות תפילה סי' פט סעי' לו).

יא. **אור** לציין (שם). אולם דעת מו"ר מופת הדור בשו"ת יביע אומר (ח"ד סי' יב אות טז) להקל. וכ"פ בנו מו"ר הראשל"צ בילקוט יוסף (סי' פט סעי' לט).

יב. **בזוה"ק** (שם) החמיר בזה מאוד במי שישן בלילה על מטתו שאין לו לאכול גם קודם עלות השחר, וז"ל: (בלשון הקודש) בשם רבי שמעון

בהנץ החמה וכו'. ומכל מקום כיון שבעוה"ר רובא דעלמא קשה להם לכיון בתפילה, ואין תפלתו של אדם נשמעת אלא אם כן שם נפשו בכפו, זולת תפילה בצבור שנאמר בה הן אל כביר ולא ימאס. (וכן מבואר בתענית ח.), לכן אם באמת יודע בעצמו שיכול לכיון יפה בתפלתו, עדיף להתפלל בהנץ החמה, וביחידות, מאשר תפילה בצבור לאחר זריחת השמש, ואם לאו תפילה בצבור עדיף. [ע"כ מתוך כת"י של מרן אאמו"ר זצוק"ל].

י. **אול"צ** (ח"ב שם תשובה ז) וכתב שם וז"ל: בשו"ע (סי' פט סעי' ג) כתב שאין לאכול ולשתות קודם התפילה אלא מים בלבד, ומטעם שמים אינם מזינים, ולא שייך בהם גאווה, כמבואר בטור שם. וראה בזוה"ק פרשת ויקהל (דף רט"ו:) שהאיסור הוא משום שמחזק את כח הדם, ע"ש. וכתבו בפר"ח (שם ס"ק ג) ובברכ"י (שם אות א) ובעוד אחרונים שאף תה וקפה בלא סוכר לא שייך בהם גאווה, ומותר לשתות לפני התפילה.

ולענין קפה ותה עם סוכר נחלקו האחרונים בזה, ודעת הפר"ח והברכ"י (שם) להחמיר בזה, ובעיקרי הד"ט (בסי' א אות ו) כתב להקל לשתות קפה עם סוכר, וכן הביא שם בשם היד אהרן, וכן בסידור בית עובד בהלכות תפילה (אות ס"ג). ונראה שהעיקר כדברי הפרי חדש והברכ"י שלא

קודם חצות, יש פוסקים שהחמירו וסבירא להו דאפילו הכי אסור לאכול ולשתות יג. ויש מן המוקובלים דס"ל שאם קם קודם חצות הלילה יכול לאכול ולשתות עד שיעלה עמוד השחר ואפשר לסמוך עליהם יד.

עיונים והארות

מהרח"ו זצ"ל דבאשמורת היה אוכל מיני תרגימא [עוגה ופירות] דאין לסמוך על זה, ופשוט דמהרח"ו זצ"ל לא עשה כזאת דאיסור גמור הוא לדברי הזוהר, ואולי שהיה הרב חולה וגברא דלאו שפיר חזי העד העיד לפני חכמים וכתוב בספר, עכ"ד.

ובספרו שו"ת יוסף אומץ (סי' יז, אות ב) כתב וז"ל: ועם האדון הסליחה דודאי לפי הזוהר איסור גמור הוא, ואין זה ענין לרעב וצמא, ועוד אפשר שיאכל קודם השינה ובגלותינו פשט האיסור, ואף במדינת אשכנז החושש לדברי הזוה"ק קדוש יאמר לו וכל מין דין סמוכו לנא, ובאיסור חמור כזה שאמרו בזוהר דהוי כעובד עבודה זרה אין להקל בטעמים חלשים, כי המנהג [לאכול] התפשט קודם שיצא לאור ספר הזוהר וחס להו לרבוותא קמאי להתיר אם ידעו מספר הזוהר" עכ"ד.

יג. עיין בכה"ח (שם), שלמד דאין חילוק בין אחר חצות או קודם חצות, אלא כל שישן שינת קבע על מיטתו כיון שנסתלקה ממנו בחינת הנשמה ולא נשאר כי אם בחינת הנפש אסור לאכול עד שיתפלל. וכן כתב יד אהרן (בהגב"י סוף הסי') על שם מהרח"ו ז"ל, דאפילו קם בחצות הלילה אסור למטעם מידי עד אחר התפלה.

יד. כ"ב הרב שדי חמד (ה"י בשו"ת מכתב לחזקיהו או"ח סס"ו), וז"ל: הנה מבואר הדבר לפי זה, דכל שלא עבר עליו חצות לילה בשינה, לא טעים

בר יוחאי על פסוק לא תאכלו על הדם לא תנחשו ולא תעוננו, ופירש שבלילה בשעת השינה עולה הנשמה למרום לראות בגניז האורות העליונים ונשאת הנפש לבדה ומתפשטת תוך דמו לקיים גופו וטועם טעם מיתה והסטרא אחרא שולטת בגוף כשהנשמה מסתלקת ממנו וכשמתעורר איננו טהור, וגם כשנוטל ידיו בקומו ואפילו שיעסוק בתורה עדיין לא תתפשט הנשמה בדמו רק הנפש, וכשיעמוד להתפלל תתפשט בדמו ואז נעשה שלם בנפשו למטה ונשמתו למעלה, ולכן האוכל קודם שיתפלל ויטהר דמו בנשמתו הרי הוא כמנחש וכמעונן, כי דרך המנחש להגביר כח הסטרא אחרא ולהכניע כח הקדושה, ומגביר כח הנחש והרי הוא כעובד אלהים אחרים, מפני שבאכילתו עבד את דמו ולא את הקב"ה, ונקרא מעונן שהתעסק בחובה ולא בזכות. ע"כ.

ובתב הכה"ח (סי' פט ס"ק כח) שכן כתב גם בזוהר חדש (דף קי.). וכן כתב בעץ חיים (שער מט פרק ד). וכן כתב המג"א (ס"ק יד), הא"ר (אות יא) בשם ספר טוב הארץ, וכן כתב החסד לאלים (אות ח) על שם הזוה"ק והאר"י ז"ל, שכל שישן שינת קבע אסור לאכול ולשתות אפילו בעוד לילה יעו"ש. וכ"כ רבנו החיד"א בספרו ברכ"י (או"ח פט, ב) שאם ישן אין לשתות קפה עם סוכר קודם התפילה וכל שכן שלאכול פירות אסור, וז"ל: "ולא תשגיח במה שכתבו קצת משם

ט. אם יודע שאם יאמר תיקון חצות קודם שילך לישון לא יוכל להתפלל בנץ החמה בכל זאת עדיף יותר לומר תיקון חצות מלהתפלל בנץ החמה ובלבד שלא יאחר זמן ק"ש טו.

י. כיון שהגיע זמן תפילה דהיינו מעלות השחר אסור לאדם להקדים לפתח חבירו ליתן לו שלום משום דשמו של הקב"ה שלום אבל מותר לומר לו צפרא דמרי טב, ואפילו זה אינו מותר אלא כשהוצרך ללכת לראות איזה עסק, אבל אם אינו הולך אלא להקביל פניו, קודם תפילה אפילו זה הלשון אסור טו.

עיונים והארות

בדיעבד עד סוף ג' שעות, שכתב שם וז"ל: ואי זה הוא זמנה, ביום מצותה שיתחיל לקרות קודם הנץ החמה, כדי שיגמור לקרות ולברך ברכה אחרונה עם הנץ החמה וכו', ואם איחר וקרא ק"ש אחר שתעלה השמש יצא ידי חובתו, שעונתה עד סוף שלש שעות ביום למי שעבר ואיחר, עכ"ל. הרי להדיא דס"ל שלכתחילה זמן ק"ש קודם הנץ החמה, וא"כ יש להעדיף לקום מוקדם ולהתפלל בשביל שיקרא ק"ש בזמנה (כפי הנהוג שקורים ק"ש סמוך לתפילה) ממה שיאמר תיקון חצות שחיובו פחות מזה, מ"מ דעת מרן בשו"ע אינו כן, שכתב שם, זמן ק"ש של שחרית משיראה את חברו הרגיל עמו קצת וכו', ונמשך זמנה עד סוף ג' שעות שהוא רביע היום, ומצוה מן המובחר לקרותה כוותיקין וכו', עכ"ל. הרי שדעת מרן דתפילה כוותיקין אינו מן הדין, וכיון דנקטינן להלכה כוותיה דמרן השו"ע, לכן יש להעדיף לומר תיקון חצות שהוא יותר חיוב כנ"ל, וכל זה בתנאי שלא יאחר זמן ק"ש לאחר ג' שעות, הא לאו הכי לא יאמר תיקון חצות, וישגיח בזמן ק"ש שלא יעבור זמנה.

טז. כ"ב השו"ע (סי' פט סעי' ב) ומשמע מדבריו

טעמא דמותא. מעתה כיון דכל טעם איסור זה אינו אלא משום דע"י השינה טעים טעמא דמותא, ואם ירצה לאכול הוא נותן כח לדם וכו', א"כ בנד"ד שלא היה ישן ברגע חצות, נראה בפשיטות דשרי. וכן ראיתי לה"ה מרן החבי"ף נר"ו שם בחתימת ד"ק, שכתב דלדברי רבנו האר"י ומהר"ש שרעבי כל שלא ישן ברגע חצות שרי לאכול. (אלא שכתב שם דלדעת מהר"ו ודעימיה אסור, וכבר כתב שם בגוף התשובה דקי"ל כרבנו האר"י ודעימיה, ושגם הרב הק' מהר"ו לא כתב בהיפך אלא קודם שיצק מים ע"י רבנו האר"י זיע"א, ע"ש).

טז. אול"צ (ח"א סי' יב) וז"ל שאלה: מי שחושש שאם יאמר תיקון חצות קודם שילך לישון, לא יוכל להתפלל למחרת כותיקין, מה עדיף. תשובה נראה שתיקון חצות עדיף מתפילה כוותיקין, והטעם לזה, שהרי תפילה כוותיקין זה רק מצוה מן המובחר, אבל מן הדין זמנה עד סוף שעה רביעית, כמו שפסק הרמב"ם (פ"א מהלכות תפילה ה"א), ובשו"ע א"ו"ח (סי' פט סעי' א), אבל תיקון חצות יש יותר חיוב, ואע"פ שדעת הרמב"ם (פ"א מהלכות ק"ש ה"א), שק"ש של שחרית זמנה לכתחילה מן הדין קודם הנץ החמה, ורק

עיונים והארות

קודם תפילה אפילו זה הלשון אסור עכ"ל.

והרשב"א על הגמ' ברכות (בפרקין ד"ה אמר להו) כתב לאסור אפילו מוצא חברו בשוק וכתב הטעם כדי שלא יפנה לבו לשום דבר עד שיתפלל, ע"כ. ונמצא ע"פ דבריו דלא פלוג וגם צפרא דמרי טב יהיה אסור לומר אפילו שהוצרך ללכת לראות עסקיו כיון דכל דבר אחר חוץ מן התפילה גורם לו להסיח דעתו מן התפילה.

וראיתי בזה את דברי האר"י ז"ל כפי מה שמצא המהרח"ו בכתב יד קודשו והביאם הרש"ש בסוף ספרו נה"ש (דף כז ע"ג) וז"ל: מה שאסור ליתן שלום לחברו קודם שיתפלל היינו דווקא בקול רם. עיין בזוהר (ה"ב רכו ע"ב) שדייק מן הפסוק שאמר מברך רעהו בקול גדול דווקא ועיי"ש הטעם עכ"ל. והוא פלא.

ובזוהר פקודי (דף רכז) וז"ל הזוהר: ו' עלאה איהו רזא דקול דאשתמע ואיהו רזא דקיימא ביה אורייתא בגין דאורייתא נפקא מההוא קלא פנימאה דאקרי קול גדול, ודא קול גדול איהו רזא דאורייתא, ועל דא כתיב (דברים ה) קול גדול ולא יסף. תא חזי האי קול גדול איהו עקרא דכלא ורזא דשמא קדישא עלאה, ועל דא אוקמוה דאסיר ליה לב"נ לאקדמא שלמא לחבריה עד לא יצלי צלותיה ורזא דא אוקמוה דכתיב (משלי כז) מברך רעהו בקול גדול בבקר השכם קללה תחשב לו, ולא איהו אסור עד דמברך ליה ברזא דקול גדול דאיהו עקרא דשמא קדישא, עכ"ל.

והובא בספר נתיבי עם (סי' פט סעי' ב דף ס"ה) עדות שהעיד שבירושלים נוהגים שאפילו מוצא חברו בשוק לא נותן לו שלום אלא

דאפילו לשון של צפרא דמרי טב אינו מותר אבל כשהולך להקביל פניו אסור לו לומר צפרא דמרי טב וק"ו שלומר שלום שאסור. אולם אם פגעו בדרך מותר לו לומר שלום כפי שכתב השו"ע (שם) בשם יש אומרים, מ"מ נראה שעדיף לומר צפרא דמרי טב כדי לחוש לשיטת הרשב"א.

בגמ' ברכות (ד.) איתא אמר רב, כל הנותן שלום לחברו קודם שיתפלל כאילו עשהו במה שנאמר "חדלו לכם מן האדם אשר נשמה באפו (פירש"י: כשיש לכם לעסוק בכבוד המקום אל תתעסקו בכבוד אדם דאי לאו הכי למה ליה לחדול) כי במה נחשב הוא (ישעיה ב, כב) אל תקרא בְּמָה אלא בְּמָה. ושמואל אמר, במה חשבתו לזה לאלוה. מתיב רב ששת בפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב, תרגמה ר' אבא במשכים לפתחו. ופירשו התוס' (שם ד"ה במשכים) וכן הלכה אבל פגעו באקראי מותר עכ"ל. והב"ח (סי' פט ד"ה שהגיע) הביא דברי התוס' הנז"ל ופירש דבריהם וז"ל: כלומר כיון דהפגיעה אינו אלא באקראי מותר אבל במשכים לפתחו אע"פ שאינו משכים לפתחו כדי להקביל פניו קודם התפילה אלא שהוצרך ללכת לעסקיו או לשום עניין אפילו הכי אסור לו ליתן שלום כיון דאינו באקראי וכן כתב הר"ר יונה. מיהו כתב אין איסור אלא במזכיר לו שלום משום דשלום שמו של המקום ברוך הוא אבל מותר לומר צפרא דמרי טב כיון שאינו מזכיר לו שלום ואף לשון זה לא הותר אלא היכא דמשכים לפתחו לראות עסק מעסקיו אבל אם אינו הולך אלא להקביל פניו

- יא.** קורא בתורה שעדיין לא התפלל שחרית י"א שלא יעשה לעולה מי שברך או השכבה יז. ויש מקילים יח.
- יב.** צריך האדם שבעת קיום איזה מצוה, או בהתעסקו בתורה, או כשיתפלל, להיות שמח יט.
- יג.** טוב לאדם לזור ולהתפלל בבית שיש בו חלונות פתוחות לשמים, כדי שבכל עת ורגע ישא עיניו אל השמים כדי להסתכל בהם, ודבר זה מחכים ב.

עיונים והארות

אבל צריך להראות לפניו יתברך הכנעה גדולה באימה ויראה אמנם תהיה בשמחה יתירה וגדולה ככל האפשר כדמיון העבד המשמש את רבו בשמחה יתירה ואם משמשו בעצבות עבודתו נמאסת לפניו וכמעט שעיקר המעלה והשלמות והשגת רוח הקודש תלויה בדבר זה בין בעת תפלתו ובין כשעושה איזה מצוה משאר המצוות וכמ"ש בגמרא מההוא דהוה קבדח טובא ואמר "תפילין קא מנחנא" ואל תבוז לענין זה כי שכרו גדול מאד, עכ"ל.

כ. בסידור הרש"ש (כת"י ח"א דף 147). איתא בגמ' ברכות (לא.) אמר רבי חייא בר אבא לעולם יתפלל אדם בבית שיש בו חלונות שנאמר וכוין פתיחן ליה, ע"כ. ופרש"י חלונות: שגורמין לו שיכוין ליבו שהוא מסתכל כלפי שמים ולבו נכנע ע"כ. ורבנו יונה (על הרי"ף דף כד:) פירש וז"ל: אפשר לומר שהטעם הוא מפני שע"י ראיית האור תתישב דעתו יותר ויוכל לכוין כראוי, עכ"ל.

והרמב"ם (פ"ה מה' תפילה ה"ח) כתב וז"ל: תקון המקום כיצד, יעמוד במקום נמוך ויחזיר פניו לכותל. וצריך לפתוח חלונות או

אומר צפרא דמרי טב ובשבת אומר צפרא דשבתא דמרי טב.

יז. בה"ח (סי' פט ס"ק יג).

יח. ילקוט יוסף (סי' פט הלכה כז).

יט. סידור הרש"ש כת"י (ח"א דף 148), ומקורו בשער רוח הקודש (דף י' ע"ב בדפוס ישן) וז"ל: הנה צריך האדם בקיימו כל מצוה ומצוה או בהתעסקו בתורה או כשמתפלל התפילה להיותו שמח וטוב לב יותר מכאשר מרויח או מוצא אלף אלפים דינרי זהב וכמו שמצינו בגמ' קא מנחנא וכו' וזהו פירוש "תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה ובטוב לבב מרוב כל", פירוש תשמח יותר מכאשר תרויח רוב כל ממון שבעולם וזה "מרוב כל" פירוש מכאשר הוא רב כל, עכ"ל.

כ. רבנו האריז"ל בשעה"כ (דף א ע"ג) והזהיר מפני העצבון שאם יהיה עצוב בשעת התפילה אין נפשו של האדם יכולה לקבל האור העליון הנמשך עליו בשעת התפילה לבד משעת הוידוי שמתדווה ומפרט חטאיו אז טוב להתעצב בלבד אבל בשאר התפילה אם יתעצב האדם ע"י זה נמשך לו נזק גדול. עוד כתב הרב (שם) וז"ל:

יד. המשכים לבית הכנסת מאריך ימים כא. ובתי כנסיות מטהרין האדם, כדברי רז"ל שדרשו על סמיכות הפס' של "בנחלים נטיו" - ל"מה טובו אהליך" כב.

עיונים והארות

שעל השו"ע (סי' צ סעי' ד) שכתב וז"ל: וטוב שיהיו בבית כנסת י"ב חלונות, ואין צריך להיות כולם לצד המזרח אדרבא צריך להיות לכל צדדיה ויהיו פתוחים. וכן ראיתי מאדוני זקני הגאון שהיה לו בית כנסת מיוחד בק"ק ווינא ובנה י"ב חלונות ג' מכל צד וראוי לחוש לדברי שניהם.

גה. הרב החסיד בספרו חסד לאלפים פסק (סי' צ אות א) וז"ל: וטוב שיתנו בבית כנסת י"ב חלונות ג' לכל צד ויש סוד בדבר עכ"ל. והרי"ח הטו"ב הביא דבריו בבא"ח (ש"א פ' ויקרא אות יג) ע"ש.

ועי' בשו"ת יביע אומר (ח"ט או"ח סי' קח אות עו) שכתב וראוי לפתוח בו בבהכנ"ס חלונות רחבות ידים להרבות האורה בבית הכנסת ולעשות כהוראת מרן בשו"ע (סי' צ סעי' ד) שטוב לפתוח י"ב חלונות בבית הכנסת.

כא. גמ' ברכות (ה). בשם ריב"ל קדימו וחשיכו לבי כנישתא כי היכי דתורכו חיי, ובמגילה (כז): שאלו תלמידיו את ר' פרידא במה הארכת ימים אמר להם מימי לא קדמני אדם לבית המדרש.

כב. סידור הרש"ש (כת"י ח"א דף 215). איתא בגמ' ברכות (טו): ואמר רבי חמא ברבי חנינא למה נסמכו אהלים לנחלים דכתיב כנחלים נטיו כגנות עלי נהר כאהלים נטע וכו' לומר לך מה נחלים מעלין את האדם מטומאה לטהרה אף אהלים מעלין את האדם מכף

פתחים כנגד ירושלים כדי להתפלל כנגדן שנאמר וכיון פתיחן ליה בעיליתיה וגו'.

ובזוהר (פרשת פקודי דף רנא ע"א) כתב, שצריך להיות בו י"ב חלונות לסיבת סוד נכמס וז"ל: אלן חלונות ואלן חרכים קיימי כולהו לאחדא כל צלותין דסלקין מתתא לעילא ולאשגחא בהו לאעלא לון קמי קב"ה ועל דא כל בית הכנסת דלאו ביה חלונות לאו אתר לצלאה ביה כדקא יאות דהא בית הכנסת לתתא לקבל בית כנסת דלעילא. בית הכנסת דלעילא דאית ביה חלונות כמה דאמרן הכי נמי לתתא. לעילא כנסת הגדולה אית ביה תריסר חלונות עלאין הכי נמי להאי בית הכנסת תתאה, וכלא קיימאן דא לקבל דא בגין דעלמין קיימין אלן כגוונא דאלין וקב"ה סליק יקריה בכלא ועל דא ביום רעה ימלטהו ה' כד שלטא ההיא סטרא בישא ימלטהו ה'. עכ"ל.

ועיין בעין חיים (שער מו מפרק א' ואילך) וכן בשעה"כ (דף יד ע"ג ואילך) ותבין סוד הענין.

ובבה"ח (סי' צ ס"ק ב) דקדק בדברי הזוה"ק ואסיק שגם לדעת הזוה"ק בעניין שיהיו החלונות לכיוון ירושלים, וכתב (שם ס"ק כה) דמהזוה"ק פרשת ויקהל משמע שלא יעמוד נגד החלון הפתוח ויתפלל רק שיהא חתום בזכוכית או שיעמוד קצת רחוק מן החלון.

ועי' בספר דברי שלום (החדש להרב המקובל אבנר עפג'ין שליט"א) שהביא דברי עטרת זקנים

מאמרי הזוה"ק

ח"א קכ"ט ע"א

וְאַבְרָהָם וְקַן בָּא בַּיָּמִים וַיְהוּה פְּרִךְ אֶת אַבְרָהָם בְּכָל. רַבִּי
 יְהוּדָה פָּתַח (תהלים סה) אֲשֶׁרִי תִבְחַר וַתִּקְרַב יִשְׁפֹּן
 חֲצִירָה, הֵאֵי קָרָא אֶתְמָר, אֲבָל וּכְפָאָה הוּא פֶר נָשׁ דְּאִוְרְחוּי
 אֶתְפִּשְׁרוֹן קָמִי קְדָשָׁא בְּרִיךְ הוּא זֶה הַפְּסוּק נֹאמֵר, אֲבָל אֲשֶׁרִי הָאָדָם שְׁדַרְכִּי
 מְקוּבְלוֹת וּרְצוּיוֹת לַפְּנֵי הַקְּב"ה וַאִיְהוּ אֶתְרַעֵי פִיהָ לְקָרְבָּא לִיהָ לְגַבִּיהָ וְהַקְּב"ה
 רָצָה בּוּ וּבַחַר בּוּ לְקָרַב אוֹתוֹ אֲצִלוּ.

תָּא חוּי, אַבְרָהָם אֶתְקָרִיב לְגַבִּיהָ וְתֵאוּבְתִיהָ דִּילִיהָ הָוָה כָּל
 יוֹמוֹי בְּהָאֵי, בא וראה, אברהם נתקרב לגבי הקב"ה ותשוקתו של אברהם היתה כל

עיונים והארות

חובה לכף זכות ע"כ. וכן בתנא דבי אליהו
 (כא, ז) וז"ל: כנחלים נטיו כגנות עלי נהר מה
 טיבן של נחלים אצל בתי כנסיות ובתי
 מדרשות אלו. מה נחלים הללו בני אדם יורדין
 לתוכן כשהן טמאין וטובלין ועולים טהורין,
 כך בתי כנסיות ובתי מדרשות, בני אדם
 נכנסים לתוכן כשהן מלאים עונות ויוצאים
 מלאים מצוות, עכ"ל.

ימיו בזה להיות קרוב לקב"ה וְלֹא אֶתְקַרְיב אֲבִרְהִים בְּיוֹמָא חָדָא אוּ בְּזִמְנָא חָדָא ולא נתקרב אברהם ביום אחד או בפעם אחת, אֶלָּא עוֹבְדוּי קָרִיבּוּ לֵיהּ בְּכָל יוֹמוֹי מְדַרְגָּא לְדַרְגָּא, עַד דְּאִסְתַּלַּק בְּדַרְגָּוֵי אלא מעשיו הטובים קרבו אותו בכל יום ממדרגה למדרגה, עד שנתעלה במדרגותיו בחסד עליון. כִּד הוּהּ סִיב וְעָאֵל בְּדַרְגִּין עֲלָאִין בְּדָא תּוֹי דְּבִתִּיב וְאֲבִרְהִים וְזָקֵן כאשר היה זקן ועלה במדרגות העליונות כראוי כמו שכתוב ואברהם זקן, וּבְדִין פָּא בְּיָמִים בְּאֲנוּן יוֹמִין עֲלָאִין בְּאֲנוּן יוֹמִין יְדִיעָאן בְּרֹא דְמְהִימְנוּתָא ואז בא בימים – באותם ימים עליונים שהם שבעה חסדים, באותם ימים הידועים בסוד האמונה, שהיא המלכות הנכנסת בראשונה. וַיְהוּהּ בְּרַךְ אֶת אֲבִרְהִים כִּפְלַל שהוא מידת היסוד. דְּמִתְמַן נִפְקִין כָּל בְּרַבָּאן וְכָל טִיבּוּ שמשם יוצאות הברכות, ויוצאים השפע והחסדים לעולם.

וּבְאִין אֲנוּן מְאִירֵהוּן דִּתְשׁוּבָה דִּהָא בְּשַׁעְתָּא חָדָא בְּיוֹמָא חָדָא בְּרַגְעָא חָדָא (דף קכט ע"ב) קָרִיבּוּן לְגַבֵּי קַדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא אשריהם אלה בעלי התשובה, שהרי בשעה אחת של תשובה וחרטה בכל הלב, וביום אחד וכנראה שהוא יום המיוחד בשנה יוה"כ, וברגע אחד של הרהור תשובה עי"ז מתקרבים אל הקב"ה, מַה דְּלֹא הוּהּ הָכִי אֲפִילוּ לְצַדִּיקִים גְּמוּרִים דְּאֶתְקַרְיבּוּ לְגַבֵּי קַדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא בְּכַמָּה שָׁנִין מה שאינו כן אפילו אצל הצדיקים הגמורים שנתקרבו לגבי הקב"ה בכמה שנים. אֲבִרְהִים לָא עָאֵל בְּאֲנוּן יוֹמִין עֲלָאִין עַד דְּהוּהּ סִיב בְּמָה דְּאֶתְמַר שהרי אברהם לא נכנס באלה הימים העליונים עד שנעשה זקן כמו שנאמר

לנו. **וְכֵן דָּוִד דִּכְתִּיב (מלכים א א א) וְהַמֶּלֶךְ דָּוִד זָקֵן בָּא בַיָּמִים** וכן דוד לא נכנס לימים העליונים רק כשנעשה זקן, כמו שכתוב והמלך דוד זקן בא בימים בא בימים העליונים מידות העליונות. **אָבֵל מְאִרְיָה דִּתְּשׁוּבָה מִיַּד עָאֵל וְאִתְדַבֵּק בֵּיהּ בְּקוֹדֶשָׁא בְּרִיךְ הוּא** אבל בעל התשובה נכנס מיד ונדבק בו בקב"ה.

רַבִּי יוֹסִי אָמַר, תְּנִינֵן, אֲתֵר דְּמְאִרְיָהוֹן דִּתְּשׁוּבָה קְיָיְמִי בֵּיהּ בְּהַהוּא עֲלֵמָא, צְדִיקִים גְּמוּרִים לִית לֹוֹן רִשׁוֹ לְקִיָּמָא בֵּיהּ רבי יוסי אמר, שנינו בגמ' ברכות מקום שבעלי התשובה עומדים בו באותו עולם עוה"ב, צדיקים גמורים אין להם רשות לעמוד בו [א], **בְּגִין דְּאֲנֹן קְרִיבִין לְמַלְכָּא יְתִיר**

עיונים והארות

כמה אתרין, וכל אחד לסוג אחד מן הצדיקים והמקומות מעולים זה מזה כפי גדולת הכת היא. ואף במקום הכת האחת אין כולם שוים כי נחלקים בפרטן בגודל האור כל א' מחבירו. והוא פירוש והצעה לג' הבחינות שאמר בפסוק: חצריך, ביתך, היכלך. אלן אתרין ודרגין לבר וכו' הנה סדר המדרגות הללו הם כך: חצריך הם בג"ע של מטה, שהוא בעשיה רוחנית שהיא חצר המשכן משכן מטטרו"ן, שהוא ביצירה שהם ז' היכלות מלבנת הספיר למעלה. וחצר המשכן הוא העשיה שהוא לפני המשכן. וביתך הוא המשכן שהוא היצירה כזכר. והיכלך הוא עולם הבריאה דהיכל ק"ק שהוא ראש היצירה והוא עצמו סוף הבריאה כמו שקבלנו משם ההריא"ה זלה"ה. עכ"ל הרא"ג.

א. רבי יוסי נותן טעם לדבר איך בעלי תשובה נכנסים מייד, וחולק על רבי יהודה שאמר שמקום שהצדיק גמור נכנס בסוף ימיו, הבעל תשובה נכנס מיד בתשובתו. ור' יוסי אמר שאותם בעלי תשובה, למעלה מן הצדיקים הגמורים נכנסים כדתנן מקום שבעלי תשובה עומדים וכו'. ונותן שני טעמים. א. דמשכי עליהו ברעותא דלבא יתיר כלומר, שמושכים עליהם אור הקדושה העליונה בכוונה גדולה מפני שהם נכלמים הרבה ולפי רוב כלימתם יכנעו וישבו וידבקו בקונם. מה שא"כ בצדיק שאין לבו נכנע כל כך לפי שהוא צדיק. ב. ובחילא סגיא לאתקרבא למלכא כלומר, לפי שהם סגורים בעמקי הקליפות וצריכים מלחמה גדולה להומם ולאבדם לבא אל המלך, לכן יעלו על מעלת הצדיק. ולכל הצדיקים יש להם מקום מיוחד וז"ש

מְבַלְהוּ לְפִי שֶׁהֵם קְרוּבִים לַמֶּלֶךְ הַקֶּבֶ"ה יוֹתֵר מִכּוּלָם, וְאַנּוּן מְשֻׁבֵי עַל־יְהוּ
 בְּרַעֲיוֹתָא דְלִבָּא יִתִּיר וּבְחִילָא סְנִיָּא לְאַתְקַרְבָּא לְמַלְכָּא וְהֵם מוֹשְׁבִים
 עֲלֵיהֶם אֹר קְדוּשָׁה וְטַהֲרָה בְרַצוֹן הַלֵּב יוֹתֵר, וּבִכַח גְּדוּל לְהַתְקַרֵּב לַמֶּלֶךְ הַקֶּבֶ"ה וְכ"ז ע"י שְׂבִירַת
 לִבָּם שְׁפוּעֵלִים יוֹתֵר מִשָּׂאֵר צְדִיקִים.

תָּא חֲזִי, בְּמָה אֲתֵרִין מְתוּקְנִין לִיהָ לְקוֹדֶשָׁא בְּרִידָה הוּא בְּתַהוּמָא
 עֲלִמָּא בַּא וְרֵאָה כְּמָה מְקוּמוֹת מְתוּקְנִים לוֹ לְקַב"ה בְּאוֹתוֹ עוֹלָם, וּבְכַלְהוּ בִּי
 מוֹתְבֵי לוֹן לְצְדִיקִים, כָּל חַד וְחַד לְפּוּם דְּרַגְיָה בְּדַקָּא חֲזִי לִיהָ
 וּבְכוּלָם יֵשׁ מְקוּם מוֹשֵׁב לָהֶם לְצְדִיקִים כָּל אֶחָד וְאֶחָד לְפִי מְדַרְגָתוֹ כְּמוֹ שְׂרָאוּי לוֹ.

בְּתִיב, (תהלים סה) אֲשֶׁרֵי תִבְחַר וְתִתְקַרֵּב יִשְׁכַּן חֲצֵרֶיהָ, דְּקִדְשָׁא
 בְּרִידָה הוּא קְרִיב לוֹן לְגַבִּיָּה דְּסִלְקִין אַנּוּן נְשֻׁמְתִין
 מִתְתָּא לְעִילָא וְלֹאֲתֵאֲחֵדָּא בְּאַחְסֵנְתִיהוֹן דְּאַתְתְּקַנְן לָהּ אֲשֶׁרֵי אוֹתוֹן
 הַנְשֻׁמוֹת שֶׁהַקֶּב"ה מְקַרֵּב אוֹתוֹן אֲצִלוֹ שְׁעוֹלוֹת אוֹתוֹן הַנְשֻׁמוֹת מִמַּטָּה לְמַעֲלָה לְהַתְאָחוּז בְּנַחֲלָתוֹן
 שְׁנַתְקַנָּה לָהּ. יִשְׁכַּן חֲצֵרֶיהָ, אֵלִין אֲתֵרִין וְדַרְגִּין לְבַר, וּמֵאַן אַנּוּן
 בְּמָה דְּאַתְּ אָמַר פִּי, אֵלֵהֶם מְקוּמוֹת וּמְדַרְגוֹת שֶׁמְחוּץ לַג"ע הַעֲלִיּוֹן וּמֵי הֵם, הֵם הַשׁוֹכְנִים
 בְּחֶצֶר כְּמוֹ שְׂנֵאֲמַר (זכריה ג) וְנִתְתִי לָהֶם מְהֻלְכִים בֵּין הָעוֹמְדִים הָאֵלֵהָ.
 וְהֵאֵי הוּא דְּרַגְאָ בֵּין קְדִישִׁין עֲלָאִין וְזוֹ הִיא מְדַרְגָּה חֲשׁוּבָה בֵּין הַמְּלֵאכִים
 הַקְּדוּשִׁים הַעֲלִיוֹנִים בְּעוֹלָם הַיְצִירָה.

וּמֵאֵן דְּזַכָּאִין לְדַרְגָּא דָּא, אַנּוּן שְׁלִיחַן דְּמֵאֲרֵי עֲלָמָא בְּאַנּוּן
מְלֻאכֵין וְעֲבָדִין שְׁלִיחוּתָא תְּדִיר בְּרַעוּתָא דְּמֵאֲרִיהוּן וְאֵלֹה

שזכאים למדרגה זו הם נעשים שלוחים של אדון העולם כאותם המלאכים העליונים ועושים
שליחותם תמיד ברצון האדון שלהם, בְּגִין דְּאֵלִין (אתקדשו) תְּדִיר בְּקְדוּשָׁה וְלֹא
אַסְתָּאבּוּ לפי שאלה היו תמיד בתוך הקדושה ולא נטמאו ולכן זוכים למדרגה זו. בְּגִין
דָּא, מֵאֵן דְּאַסְתָּאבּ בְּהַאי עֲלָמָא אִיהוּ מְשִׁיךְ עֲלֵיהּ רוּחַ מְסֻאָב
כעין זה מי שנטמא בעוונות בזה העולם הוא ממשיך עליו רוח טומאה, וְכֵד נִפְק
נְשֻׁמְתִיה מִנִּיהּ מְסֻאָבִין לִיהּ וּמְדוּרִיהּ בֵּין אַנּוּן מְסֻאָבִין וְאֵלִין
אַנּוּן מוֹיָקִין דְּעֲלָמָא וכאשר יוצאת נשמתו ממנו מטמאים אותו ודירתו בין אותן רוחות
טמאות ואלה הם המזיקים של העולם. בְּמָה דְּאַתְּמִשְׁךְ בַּר נָשׁ גְּרַמִּיהּ בְּהַאי
עֲלָמָא הָכִי הוּא מְדוּרִיהּ וְאַתְּמִשְׁךְ בְּהַהוּא עֲלָמָא וכידוע שכמו
שממשיך האדם עצמו בזה העולם כך מדורו למעלה ונמשך באותו עולם למקום קשה (ואנּוּן רַחֲמֵי
מְסֻאָבִי מְסֻאָבִין לִיהּ וְאֵעֲלִין לִיהּ לְגִיהֶנָם).

תָּא חוּי, מֵאֵן דְּאַתְּקַדֵּשׁ וְנִטִיר גְּרַמִּיהּ בְּהַאי עֲלָמָא דְּלֹא
אַסְתָּאבּ בא וראה מי שמקדש עצמו ושומר עצמו בזה העולם שלא יקבל טומאה.
מְדוּרִיהּ בְּהַהוּא עֲלָמָא בֵּין אַנּוּן קְדִישִׁין (דה קל ע"א) עֲלָאִין וְעֲבָדִין
שְׁלִיחוּתָא תְּדִיר מקומו באותו עולם בין אותם מלאכים ונשמות קדושים עליונים והם
עושים שליחות של הקב"ה תמיד, וְאֵלִין קְיָיְמִי בְּחֻצְרָא בְּמָה דְּאַתְּ אָמַר וְאֵלֹה
עומדים בחצר כמו שנאמר, (שמות כז) אֵת חֻצְרָא חֲפָשָׁן.

מאמרי הזוה"ק בענין "מערת המכפלה"

ח"א קכ"ז ע"א

רְבִי יְהוּדָה אָמַר הטעם שבחר אברהם אבינו את מערת המכפלה למקום קבורה, **אַבְרָהָם יָדַע בְּתַהֵיא מְעַרְתָּא סִימְנָא** היה יודע באותה מערת המכפלה בסימן ששם תהיה קבורתו, **וְלִבִּיהּ וְרַעוּתִיהּ תַּמָּן הָוָה** ולבו ורצונו שם היה שיזכה להכנס שם ולהקבר בה, **בְּגִין דְּמִקְדָּמַת דִּנְנָא עָאֵל לְתַמָּן** לפי שמקודם לכן כבר נכנס לשם ביום השלישי למילתו ע"י רפאל שנהפך לפר-אל ורץ להראות לו ולגלות לו את המקום הזה **וְחָמָא לְאָדָם וְחָוָה מְטִירִין תַּמָּן** וראה שם את אדה"ר וחווה טמונים שם. **וּמְנָא הָוָה יָדַע דְּאִינוּן הָוִי** ומנין היה יודע שאלה ציוני הקברות הם של אדה"ר וחווה. **אֶלָּא חָמָא דִּיּוֹקְנִיהּ, וְאַסְתַּבַּל** אלא ראה צורתו של אדה"ר ודיוקן נפשו על הקבר איך היא עומדת והתבונן בה **וְאַתְפַּתַּח לִיָּה חַד פְּתָחָא דְּגִנְתָּא דְּעַדָּן תַּמָּן** ונפתחה לו שם דרך אחת ופתח אחד של גן עדן שם במערת המכפלה [ב] **וְהָוָה דִּיּוֹקְנָא דְּאָדָם הָוָה קָאִים לְגַבִּיהּ** ואותה

עיונים והארות

מעשה מהגאון הצדיק רבי אברהם אזולאי זצ"ל שירד למערת המכפלה: פעם בא הפחה מקושטא לעיר חברון. ומנהג הערבים, שהולכים ביום שישי למערת המכפלה. בתוך הערבים הבאים למערת המכפלה היה גם הפחה הבא מקושטא, וכאשר ראה את פתח הבור מעל המערה ביקש לרדת לתוך המערה אזי הבהירו לו שאין יצור אנוש אשר יעז לרדת למערה עצמה.

ב. וז"ל הרמ"ק: כי ידע שהשכינה שם עמהם. ומה שאומר שפתח ג"ע במערה אין הכוונה שיהיה ג"ע תחת קרקע העולם ח"ו להאמין זה. אמנם ירצה שררץ אותו פתח הגשמי אשר במערה יזדכך מעט מעט עד שיתדבק ברוחני, ונמצא דבקות הרוחני בגשמי שם. וענין זה הארכתני בהוא עובדא דסבא ותיקונים. עכ"ל.

הצורה של אדה"ר היתה עומדת אצלו בפתח ג"ע, ולכן ידע שהנפש שעל הקבר היא אדה"ר.

עיונים והארות

בקבלה עד עלות השחר. כאשר הפציע אור הבוקר ירד הצדיק למקווה טבל ועלה, לבש בגדי לבן, קרא קריאת שמע, ויצאה נפשו בטהרה... וכל ישראל מצטערים כי אבד חסידו...

בבראשית (דף נ"ז) מבאר, כי אחרי שגורש אדם הראשון מגן העדן, נשלח לעבוד את האדמה. ומרחמנותו של ה' יתברך השאירו בסמוך לגן העדן התחתון, עד שבסמוך למיתתו, ראה אור אחד דזיקק עולה באותו מקום, שיוצא מגן עדן, וחצב שם את המערה וטמן בה את עצמו ואת אשתו, וזו היתה מערת המכפלה. ובזוהר חדש (רות) מוסיף רבי קיסמא לבאר שבשעה שמתה חוה, רצה אדם הראשון לקוברו שם, כי הריח שם ריחות גן עדן. וכשרצה לחצוב עוד חלקים מן המערה יצאה בת קול ואמרה לו "דייך". באותה שעה עמד ולא חצב יותר, ושם נקבר. ומי נתעסק בקבורות? שת בנו, שהיה בדמותו ובצלמו. רבי רחומאי אמר, הקב"ה נתעסק בו כשנוצר, ונתעסק בו כשמת, ולא היה מי שיודע מקומו, עד שנכנס אברהם למערה, הריח ריח בשמים של גן העדן, ושמע קול מלאכי השרת אומרים, אדם הראשון קבור כאן, ואברהם יצחק ויעקב מוכנים יהיו למקום הזה, ראה את אדם הראשון ונר דולק מעל ראשו, ויצא. ומאז היתה תאוותו על המקום הזה. אמר רב הונא, קודם שבא אברהם, רבים היו מבקשים ליקבר שם, ומלאכי השרת היו שומרים המקום, ע"י אש שהיתה דולקת שם, עד שבא אברהם ונכנס, וקנה את המקום. המדרש תנחומא (חיי שרה) מספר שגם שרה בעצמה ידעה מקדושת המערה, ומה שכתוב (משלי לא) "זממה שדה ותקחהו" זהו רצונה לקנות את שדה מערת המכפלה.

התעקש הפחה לראות מה בתוך המערה, הסיר את המכסה מעל פי הבור אשר מעל המערה, והתכופף. בתוך כך נפלה חרבו מן הנדן והתגלגלה למעמקי מערת המכפלה. חרב זו היתה משובצת אבנים טובות ומרגליות ושווה כל הון. גזר הפחה על אחד הישמעאלים לרדת לתוך המערה ולהוציא את החרב. שילשלו את אחד המשרתים בחבל לתוך הבור, והנה אך ירד - יצאה נפשו. והורידו עוד ישמעאלים אחרים, לא הספיקו להגיע למטה, והוציאום מתים. כיוון שראה הפחה כך, אמר "מה אעשה, וכי אמית את כל משרתי?". אזי גזר על היהודים לרדת ולהביא את החרב.

הפילו יהודי חברון גורלות מי ירד למערה, ונפל הגורל על רבי אברהם אזולאי. כשראה הצדיק שעליו נפל הגורל, טבל ועלה ולבש בגדי לבן. כל אותו הלילה היו אנשי חברון יושבים לפניו, והוא דורש לפניהם בסתרי תורה. כשהאיר השחר, קם ואמר לחבריו שיתפללו עליו שלא יאונה לו כל רע. הלך אל מערת המכפלה, קשרוהו בחבל, וירד הצדיק לתוך המערה... כיון שירד, העלה להם את החרב בחבל - והחל להתהלך בתוך המערה, וניגלו אליו נשמות האבות. עברו שעות, וכל היהודים ממותינים ומצפיים: מתי ישוב רבי אברהם אזולאי מן המערה והאם יזכו לראותו. חששו פן יקראהו אסון. לבסוף נתן אות והעלוהו מן המערה, וכל יהודי חברון ששים ושמיים לקראתו. בשובו מן המערה אמר לחבריו, שהראו לו מן השמים שבקרוב יסתלק מן העולם וייכנס לג"ע יחד עם האבות.

כל אותו הלילה היו חבריו יושבים עימו, והוא דורש לפניהם בפרדס החכמה ובסתרי תורה

וְתָא חַוֵּי וּבָא וּרְאָה, כֹּל מָאן דְּאִסְתַּבֵּל בְּדִיּוּקְנָא דְאָדָם לָא אֲשַׁתִּיב לְעֵלְמִין מִמֵּיתָה כּל מִי שִׁמְסַכֵּל בְּדִיּוּקָן וּבַצּוּרָה שֶׁל אֲדָה"ר לֹא יִנְצַל לְעוֹלָם מִהַמּוֹת כִּי כִךְ הִיא הַדְרֵךְ חוֹלָה שְׂרוּאָה דְמוֹת אֲדָה"ר סִימָן לוֹ שִׁימוֹת, בְּגִין דְּהָא בְּשַׁעֲתָא דְבַר נָשׁ אִסְתַּלַּק מִעֲלָמָא לפי שהרי בשעה שהאדם מסתלק מזה העולם, חָמֵי לֵיהּ לְאָדָם, וּבְתַהוּא וּמְנָא מֵית רואה את אדה"ר ובאותו זמן מת. **אַבְל אַבְרָהָם אִסְתַּבֵּל בֵּיהּ וְחָמָא דִּיּוּקְנִיהּ וְאִתְקִיִּים אַבְרָהָם** אבינו הסתכל באדה"ר וראה את צורתו ובכ"ז התקיים ועמד, **וְחָמָא נְהוּרָא דְנְהִיר בְּמַעְרְתָא** וראה אור אחד שמאיר במערה מצד הנפש של אדה"ר, ועוד ראה את אור השכינה שם **וְיַחַד שְׂרָגָא דְלִיק** ואחד נר דולק מצד הנפש של חוה, **בְּדִין תְּאִיב אַבְרָהָם דִּיּוֹרִיָּה בְּתַהוּא אֲתֵר** ואז היה תאב וחומד אברהם אבינו שיזכה שדירתו הקבועה לאחר מיתתו תהיה באותו מקום, **וְלִבֵּיהּ וְרַעוּתִיהּ תְּוָה תַּדִּיר בְּמַעְרְתָא** ולבו ורצונו היה תמיד שם במערה.

רַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר בְּשַׁעֲתָא דְעָאֵל אַבְרָהָם בְּמַעְרְתָא הִידְ עָאֵל בשעה שנכנס אברהם אבינו בפעם הראשונה במערת המכפלה איך נכנס, כלומר מה הסיבה לכך. **בְּגִין דְּתָוָה רְהִיט אַבְתַּרְיָה דְּתַהוּא עֲגִלָּא דְכַתִּיב** לפי שהיה רץ אחר אותו העגל שברח ממנו שכתוב **וְאֵל תַּבְּקֵר רֵץ אַבְרָהָם וְגו'** ולא כתוב הלך אברהם. **וְתַהוּא בְּן בְּקָר עָרַק עַד תְּהוּא מְעַרְתָּא וְעָאֵל אַבְתַּרְיָה** ואותו פר ברח עד אותה מערה ונכנס אברהם אבינו אחריו **וְחָמָא מַה דְּחָמָא** וראה מה שראה.

תוּ בְּגִין דְּאִיהוּ צַלִּי כָּל יוֹמָא וְיוֹמָא עוד סיבה שנכנס שם לפי שאברהם
 אבינו התפלל יום יום תפילת שחרית כי הוא תיקן אותה כנודע וְהוּהוּ נִפְיָא עַד
 תְּהוּא חֻקְל דְּהוּהוּ סָלִיק רִיחִין עֲלָאִין והיה יוצא כל יום מחוץ לשוב כי לא
 רצה להתפלל בעיר עד אותה שדה שהיתה אותה שדה מעלה ריחות טובים ועליונים מג"ע והבין
 שריח זה בא מהמערה, וְחָמָא נְהוּרָא דְנִפְיָא מְגוּ מְעַרְתָּא וְצַלִּי תַמְן
 וראה אור שיוצא מתוך המערה ולכן היה מתפלל שם תמיד, וְתַמְן מְלִיל עֲמִיה
 קְדָשָׁא בְּרִידָה הוּא ושם דיבר עימו הקב"ה, וּבְגִין כֵּן בָּעָא לָהּ ולפי כך רצה
 אותה, דְּתַאוּבְתִּיהּ הָוָה בְּתַהוּא אֲתַר תְּדִיר כי רצונו היה באותו מקום תמיד
 להכנס בפנים ולידע מה הולך שם ושואב עוד אור וכח.

וְאִי תִימָא אִי הָכִי אִמָּאִי לָא בָּעָא לָהּ עַד הַשְּׁתָּא ואם תאמר אם
 כך הוא מדוע לא רצה וביקש לקנות אותה עד עכשיו, בְּגִין דְּלָא יִשְׁגָּחוּן
 עֲלֶיהָ אלא, לפי שלא יסתכלו ויאמרו עליו שהוא מחשיב מאד את המערה הזו הוֹאִיל
 וְלָא אֲצַטְרִידָה לִיָּהּ ולפי שלא נצרך אליה עד עכשיו לא עורר על זה. הַשְּׁתָּא
 דְּאֲצַטְרִידָה לִיָּהּ אָמַר אבל עכשיו שהוא צריך אותה לקבורה ולא יחשבו דברים אחרים
 לכן אמר, הָא שְׁעָתָא לְמַתְּבַע לִיָּהּ הרי השעה לבקש ולקנות אותה זה עתה.

תָּא תְּוִי, אִי עֲפְרוֹן הָוָה תְּמִי בְּמְעַרְתָּא מַה דְּהוּהוּ תְּמִי אֲבָרְהָם
 בְּהַּ בא וראה אם עפרון החיתי היה רואה במערה מה שהיה רואה אברהם אבינו שם,
 לָא יוֹבִין לָהּ לְעֲלָמִין לא ימכור אותה לעולמים. אֵלָא וְדָאִי לָא תְּמָא
 בְּהַּ וְלָא כְּלוּם אלא בודאי שלא ראה בה ולא התגלה לו בה כלום, דְּהָא לִית

מָלָה אֶתְנַלְיָא אֶלָּא לְמַאֲרִיָּה שְׁהִי אִין דְּבַר מִתְּגַלָּה אֵלָּא לְבַעֲלִיו, וְבִגְיִין בְּךָ
 לְאַבְרָהָם אֶתְנַלְיָא וְלֹא לְעֶפְרוֹן וְלִפְיִכְךָ לְאַבְרָהָם אֲבִינוּ נִתְּגַלָּה אוֹתוֹ אֹר וְלֹא
 לְעֶפְרוֹן כִּי לֹא שִׁיבַת לוֹ לְאַבְרָהָם אֶתְנַלְיָא דִּילִיָּה הָוָה, (דף קכח ע"א)
 לְעֶפְרוֹן לֹא הָוֹת אֶתְנַלְיָא לִיָּה דְלֹא הָוָה לִיָּה חוֹלְקָא בֵּיה
 לְאַבְרָהָם הִתְּגַלָּה כִּי שְׁלוֹ הִיא אֲבַל עֶפְרוֹן הַחִיתִי לֹא הִיא מִתְּגַלָּה לוֹ שׁוּם אֹר כִּי לֹא הִיא לוֹ חֶלֶק
 בָּהּ. וְבִגְיִין בְּךָ לֹא אֶתְנַלְיָא לְעֶפְרוֹן כְּלוּם וְלִכֵּן לֹא הִתְּגַלָּה לְעֶפְרוֹן כְּלוּם מִמְּנָה,
 וְלֹא הָוָה חָמִי אֶלָּא חֲשׁוּכָא וְלֹא הִיא רוֹאָה בָּהּ אֵלָּא אֶךְ וּרְק חוּשְׁךָ, וְעַל דָּא
 וְבִין לָהּ וְעַל זֶה מִכַּר אוֹתָהּ.

וְמָה דְלֹא תִבַּע אֲבָרָהָם בְּקַדְמִיתָא דִּיזְבִּין לִיָּה וְבִין וְמָה שְׁלֹא תִבַּע
 אֲבָרָהָם אֵת הַשְּׂדֵה בְּתַחֲלִילָה שִׁמְכוּר לוֹ אוֹתָהּ מִמֶּשׁ בְּמִכַּר, דִּהָא אֲבָרָהָם לֹא
 קָאָמַר שְׁהִי אֲבָרָהָם לֹא אִמַּר אֶלָּא וְיִתֵּן לִי אֵת מְעַרְתַּי הַמְּכַפְלָה אֲשֶׁר
 לוֹ וְגו' וְלֹא בִיקֵשׁ לְקִנּוּת אֵת הַשְּׂדֵה מִתַּחֲלִילָה, רַק אַח"כ אִמַּר. בְּכֶסֶף מְלֵא יִתְּנֶנָּה
 לִי וְגו', וְאִיחֻוּ וְהוּא עֶפְרוֹן אִמַּר הַשְּׂדֵה נָתַתִּי לָךְ וְהַמְעַרָה אֲשֶׁר
 בּוֹ לָךְ נָתַתִּיהָ וְגו' וְהוּא מִכַּר לוֹ אֵת הַשְּׂדֵה אִמַּר כֵּן וּמִכַּר. בְּגִין דְּכָלָא הָוָה
 מְאִים עֲלִיָּה דְעֶפְרוֹן דְלֹא יָדַע מָה הִיא לְפִי שְׁהַבֵּל הִיא מְאוּס עֲלִיו עַל
 עֶפְרוֹן שְׁלֹא יָדַע מַעֲלָתָהּ וְעַרְכָּהּ, וְלִכֵּן מִכַּר אֵת הַשְּׂדֵה אִפִּי' שְׁלֹא בִיקֵשׁ אֲבָרָהָם.

וְתָא חֲזִי וְבָא וְרָאָה, בַּד עָאֵל אֲבָרָהָם בְּמְעַרְתָּא בְּקַדְמִיתָא כַּאֲשֶׁר
 נִכְנַס בְּמַעְרָה בְּתַחֲלִילָה, חָמָא תַּמָּן נְהוֹרָא רָאָה שֵׁם אֹר שְׁהֵאִיר אֵת הַמְעַרָה
 שִׁירָאָה אֵת הָאוּצְרוֹת שִׁישׁ שֵׁם שְׁהֵם הַקְּבָרִים הַחֲשׁוּבִים, וְאֶתְרַמִּי עֶפְרָא קָמִיָּה וְהוֹרֵם

העפר מלפניו, וְאֶתְנַלְא לִיָּה תִרִין קִבְרִין ונגלו לו שני קברים אֲדִהְבִי
 אֶסְתַּלֵּק אָדָם בְּדִיּוֹקְנִיה וְחָמָא לִיָּה לְאַבְרָהָם וְחִיִּיךְ בתוך כך עלה
 אדה"ר בצורתו מהקבר וראה אדה"ר את אברהם וחי"ך ושמח כדי שידע שעדיין לא הגיע זמנו
 של א"א ע"ה, בִּיהַ (הָוָה) יָדַע אֲבָרָהָם דְּתַמָּן הוּא זְמִין לְאַתְקַבְּרָא
 ובוזה ידע אברהם אבינו ששם (הָוָה) הוא עתיד להקבר.

אָמַר לִיָּה אֲבָרָהָם, בְּמָטוּ מִיָּנָךְ אמר לו אברהם אבינו לאדה"ר בבקשה ממך,
 קוּסְטָרָא קְטִיר אֵית הָכָא האם היכל של נשמות שהוא ג"ע קשור יש
 כאן, כלומר עד כאן מגיע ג"ע. אָמַר לִיָּה, קְדָשָׁא בְּרִיךְ הוּא טַמְרָנִי הָכָא
 אמר לו אדה"ר הקב"ה טמן אותי כאן, שכאן הוא הפתח לג"ע וסמוך לו וַיִּמְהַהוּא זְמָנָא
 עַד הַשְּׁתָּא אֶתְטַמְרָנָא ומאותו זמן עכשיו אני טמון כאן ולא עליתי למקומי למעלה
 ואני טמון כאן בְּגִילְדָא דְקִרְטָא עַד דְאַתִּית אַנְתָּ בְּעֶלְמָא כעור של
 מקלע עד שבאת אתה בעולם, כי אתה המתקן שלי, הַשְּׁתָּא מְכָאן וַאִילָךְ הָא
 קִיּוּמָא לִי וְלְעֶלְמָא הָוָה בְּגִינָךְ עכשיו מכאן והלאה הרי הקיום שלי ושל העולם
 הוא בזכותך כי אתה תתקן אותי ואת כל העולם.

חֲמִי מַה בְּתִיב וַיִּקָּם תְּשֻׁדָּה וְתַפְעָרָה אֲשֶׁר בּו ראה מה כתוב אח"כ,
 קִימָה מִמַּשׁ תָּוָה לִיָּה מַה דְּלָא תָּוָה לִיָּה עַד תְּשֻׁדָּא קימה
 ממש היתה לו מה שלא היה לו עד עכשיו, כי על ידי שבא השדה לרשות אברהם קמו השדה
 התחתון והעליון ברשותו.

רַבִּי אֲנָא אָמַר וַיִּקָּם הַשָּׁדֶה, פ"י וַדַּאי קִימָה מִמַּשׁ דִּקָּם
וְאַסְתִּילֵק קַמִּיָּה דְאַבְרָהָם בודאי קימה ממש היתה לו שהשדה קם ונתעלה

לפני אברהם כמו שקמים לפני אדם גדול כך קמה השדה בְּגִין דְעַד הַשְּׂתָא לֹא
אַתְחִי תַמְן בְּלוּם לפי שעד עתה לא היה נראה שם כלום ולא היה לו שום חשיבות
ומעלה, וְהַשְּׂתָא מַה דְהָוָה טָמִיר קָם וְאַסְתִּילֵיק וּבְדִין קָם כִּלְא
בְּנַמוּסֵי ועתה שקנה אותה אברהם שידע ערכה וסודה לכן מה שהיה שתום קם ונתעלה
כמשפטו וכאשר נתעלה השדה התחתון גם השדה העליון נתעלה זה כנגד זה.

אָמַר רַבִּי שְׂמַעוֹן בְּשַׁעְתָּא דְעָאֵל אֲבָרְהָם בְּמַעְרְתָא וְאַעִיל
שָׂרָה תַמְן אמר רשב"י, בשעה שנכנס א"א ע"ה למערה והכניס את שרה לשם,
קָמוּ אָדָם וַחֲוָה וְלֹא קָבִילוּ לְאַתְקַבְּרָא תַמְן קמו אדם וחווה כנגדם ולא
רצו לקבלם להקבר שם, אָמְרוּ וּמַה אַנְן בְּכַסּוּפָא קַמִּי קְדָשָׁא בְּרִיד
הוּא בְּהָוָה עֲלֵמָא בְּגִין תְּהוּא חוּבָא דְגְרִימָנָא אמרו אדם וחווה והרי
אנחנו בבושה לפני הקב"ה בעולם העליון בשביל אותו החטא שגרמנו וְהַשְּׂתָא יְתוּסָף
לָן כִּסּוּפָא אַחְרָא מְקַמִּי עוּבְדִין טְבִין דְבִכּוּ ועבשיו עוד תתווסף לנו
בושה אחרת מפני המעשים הטובים שבכם.

אָמַר אֲבָרְהָם הָא אֲנָא זְמִין קַמִּי קְדָשָׁא בְּרִיד הוּא בְּגִינְךָ דְלֹא
תְכַסִּיף קַמִּיָּה לְעֲלָמִין אמר א"א ע"ה לאדם הראשון אני מוכן להתפלל
לפני הקב"ה בשבילך שלא תבוש עוד לעולם. מִיָּד וְאַחֲרֵי בֵן קָבַר אֲבָרְהָם אָת

(דף קכ"ב ע"ב) שָׂרָה אֲשֶׁתוֹ, ומפרש מאי וְאַחֲרֵי כֵן מה באו ללמד לי התיבות "ואחרי כן", בְּתָר דְּקַבִּיל אֲבִרְהָם עָלֶיהָ מִלֶּה דָא ומפרש, לאחר שקיבל א"א ע"ה עליו דבר זה להתפלל על אדם הראשון.

אָדָם עָאֵל בְּדוֹכְתִּיהָ תְּנָה לָא עָאֵלָת ואז אדה"ר חזר ונכנס בחזרה למקומו כי נתפייס בדברי א"א ע"ה, אבל חוה לא הסכימה להכנס שפחדה מאדה"ר שיאמר לה כנגד, ראי צדקת זו כמה טובה גרמה לבעלה ואת כמה צרות גרמת לי, **עַד דְּקָרִיב אֲבִרְהָם וְאָעִיל לָהּ לְגַבֵּי אָדָם וְקַבִּיל לָהּ בְּגִינִיהָ** עד שבא א"א ע"ה ופייס אותה ששרה היא התיקון שלה ובזכותה יהיה לה שלום עם אדה"ר ואז הכניס אותה א"א ע"ה וקיבל אותה אדה"ר בזכות א"א ע"ה, **הָדָא הוּא דְבִתִּיב** זהו שכתוב **וְאַחֲרֵי כֵן קָבַר אֲבִרְהָם אֶת שָׂרָה אֲשֶׁתוֹ, לְשָׂרָה לָא בְּתִיב אֵלָא אֶת שָׂרָה לְאִסְגָּאָה תְּנָה** ומפרש, לא כתוב קבר אברהם לשרה אלא את שרה תיבת "את" באה לרבות שגם את חוה הכניס למקומה, **וּכְדִין אֲתִיִּשְׁבוּ בְּדוֹכְתֵיהוּ בְּדָקָא יָאוֹת** ואז התיישבו אדם וחוה במקומם בעולם העליון כראוי, **הָדָא הוּא דְבִתִּיב וְזֵהוּ שְׁכֵתוֹב, (בראשית ב) אֵלָה תּוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ בְּהִבְרָאָם, וְתִנְיָנָן בְּאֲבִרְהָם** ולמדנו אל תקרי בהבראם אלא באברהם, שבזכותו התקיימו תולדות השמים והארץ, ומפרש מי הם תולדות השמים והארץ.

תּוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ דָּא אָדָם וְתְנָה הם אדם וחוה שעתה בזכות אברהם נתקיימו ועמדו בג"ע וכאן במערת המכפלה. **אֵלָה הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ לָא בְּתִיב** לא כתוב אלה השמים והארץ ממש שמים וארץ,

אֵלָא תּוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְלֹא תוֹלְדוֹת בְּרַ נֶשׁ אֵלָא תּוֹלְדוֹת שָׁמַיִם שֶׁהוּא ז"א וְאָרֶץ שֶׁהִיא הַנוּקָה וְהֵם אָדָם וְחוּה שֶׁהִקְבִּי"ה בְּרַא אוֹתָם וְהֵם לֹא תּוֹלְדוֹת בְּנֵי הָאָדָם. וְאִינּוֹן אֶתְקַיְיְמוּ בְּגִינִיָּה דְאַבְרָהָם וְהֵם נִתְקַיְיְמוּ בְּזוּכּוֹתָם וּבְשִׁבִיל אַבְרָהָם. וּמִנָּא לָן דְאַתְקַיְיְמוּ בְּגִינִיָּה דְאַבְרָהָם וּמִנָּן לָנוּ שְׁנִתְקַיְיְמוּ בְּזוּכּוֹת אַבְרָהָם. דְּכִתְיִב וַיִּקָּם הַשָּׁדֶה וְהַמְעָרָה אֲשֶׁר בּוֹ לְאַבְרָהָם פ"י בְּזוּכּוֹת אַבְרָהָם הִיטָה קִימָה וְכַח וְקִיּוּם לְאוֹתָם הָאֲנָשִׁים הַקְּבוּרִים שָׁם. וְעַד דְאַתָּא אַבְרָהָם לֹא אֶתְקַיְיְמוּ אָדָם וְחוּה בְּדוּכְתִיּוּהוּ בְּתַהוּא עֲלֵמָא וְעַד שְׁבַא אַבְרָהָם אֲבִינוּ לֹא נִתְקַיְיְמוּ אָדָם וְחוּה בְּמִקּוּמָם בְּג"ע שֶׁל מַעֲלָה כִּי עֲדִיין לֹא זָכוּ לְהַכְנִס לְמַחֲצֵתָם.

רַבִּי אֶלְעָזָר שְׁאִיל לְרַבִּי שְׁמַעוֹן אַבּוּי ר' אלעזר שאל את רשב"י אביו, אָמַר הָאִי מְעָרְתָא לָאוּ אִיהוּ כְּפִילְתָא אָמַר, וְכִי זוּ הַמְעָרָה הִיא לֹא כְּפוּלָה, דְּהָא כְּתִיב מְעָרַת הַמְּכַפְּלָה וְהָרִי כְּתוּב מְעָרַת הַמְּכַפְּלָה שֶׁהִיטָה מְעָרָה כְּפוּלָה בֵּית וְעַלְיָה, וְקָרָא קָרִי לָהּ לְבַתָּר מְעָרַת שְׂדֵה הַמְּכַפְּלָה, מְכַפְּלָה קָא קָרִי לִיָּה לְשְׂדֵה וְהָרִי אַח"כ קוֹרָא לָהּ מְעָרַת "שְׂדֵה" הַמְּכַפְּלָה הָרִי מְכַפְּלָה קוֹרָא לְשְׂדֵה וְלֹא לְמְעָרָה וּבּוּדָאִי תְּפוּס לְשׁוֹן אַחֲרוֹן.

אָמַר לִיָּה הָכִי קָאֲרִי לִיָּה מְעָרַת הַמְּכַפְּלָה אָמַר לוֹ רַשְׁב"י כִּךְ קוֹרָאִים אוֹתָהּ מְעָרַת הַמְּכַפְּלָה כִּי הַפְּסוּק קוֹרָא לָהּ כִּךְ בְּמָה דְאַתָּא אָמַר כְּמוֹ שְׁנֵאמַר וַיִּתֵּן לִי אֶת מְעָרַת הַמְּכַפְּלָה, אֲבָל וְדָאִי תַּיִידָא לָאוּ מְעָרְתָא אִיהוּ מְכַפְּלָה אֲבָל שִׁיחִיָּה לָךְ בְּרוּר כְּמוֹ שֶׁאַתָּה חַי בּוּדָאוֹת שֶׁאֲפִי' שֶׁהַתּוֹרָה קוֹרָאֵת אֶת הַמְּקוּם מְעָרַת הַמְּכַפְּלָה לֹא הַמְעָרָה עֲצֻמָּה נִקְרָאֵת מְכַפְּלָה כִּי הִיא לֹא הִיטָה בֵּית וְעַלְיָה אֵלָא

חדר לפנים מחדר ולא ע"ש זה נקראת מכפלה. וְלֹא שָׂדֵה אֶקְרִי מִכְפֶּלֶה ולא שם השדה הוא מכפלה, אֲלֵא הֵא שָׂדֵה וּמְעָרָתָא אלא זו השדה והמערה על שום מִכְפֶּלֶה אֶקְרוּן שָׂדֵה הַמְכֻפְּלֶה וְדָאֵי על שם השדה העליונה שהיא השכינה "המלכות" ששרתה שם נקראת "מכפלה" כי המלכות היא שם ב"ן כזה: יו"ד ה"ה ו"ו ה"ה שהיא הוי"ה כפולה גימ' חמשים ושתים וְלֹא מְעָרָתָא, דְּהֵא מְעָרָתָא בְּשָׂדֵה אִיהִי, וְהֵוֹא שָׂדֵה קָאִים בְּמִלָּה אַחְרָא ולא נקרא כל המקום מערת המכפלה שהרי המערה היתה בתוך השדה וע"ש השדה נקראת וזה השדה עומד על באור שהוא שדה רוחני עליון שהיא השכינה.

תָּא חַוִּי בֵּא וּרְאֵה, יְרוּשָׁלַם כָּל אֶרְעָא דְיִשְׂרָאֵל אֲתַכְפֵּל תְּחוּתָהּ העיר ירושלים כל ארץ ישראל נכפלה תחתיה ורומזת על השראת השכינה שישנה בירושלים. וְאִיהִי קַיִמָא לְעֵילָא וְתָתָא והיא השכינה נמצאת בעליונים ובתחתונים, כַּגְוֹנָא דָא יְרוּשָׁלַם לְעֵילָא יְרוּשָׁלַם לְתָתָא כדוגמא זו יש ירושלים של מעלה וירושלים של מטה, אַחֲדָא לְעֵילָא וְאַחֲדָא לְתָתָא קשורה למעלה וקשורה למטה, יְרוּשָׁלַם לְעֵילָא אַחֲדָת בְּתָרִין סְטָרִין לְעֵילָא וְתָתָא (ירושלים לתתא אחידת בתרין סטרין לעילא ותתא) וּבְגִין כַּךְ כְּפֻלְתָא הִיא ירושלים של מעלה אחוזה בב' צדדים למעלה כאשר יונקת, ולמטה כאשר משפיעה, ולכן היא כפולה.

וְעַל דָּא הָאֵי שָׁדָה מִתְּהִיָּא בְּפִלְתָּא אִיהוּ דְּבִיהַּ שְׂרָיָא וּלְכֵן שְׂדָה
 זו מערת המכפלה היא מאותו הכפל ששמה השכינה שורה ולכן נבחרה לקבורת האבות.
 בְּגִוּוּנָא דָּא בְּתִיב בְּרִיחַ שְׂדָה אֲשֶׁר בְּרָכוּ יי לְעִילָא (דף קכט ע"א)
 וְתַתָּא כַּעֲיִן זֶה כְּתוּב כַּאֲשֶׁר יִצְחָק בִּירַח אֶת יַעֲקֹב אֹמֵר כְּרִיחַ שְׂדָה, וְנִתְכַוֵּן לְשֵׁדָה הַמְּכַפֶּלָה
 אֲשֶׁר בְּרָכוּ ה' לְמַעְלָה וּלְמַטָּה, וּבְגִיֵּן בְּדִ שְׂדָה תְּמַכְפֶּלָה וְדָאֵי וְלֹא שְׂדָה
 בְּפִּוּל וּלְכֵן נִקְרָא שְׂדָה הַמְּכַפֶּלָה שֶׁהִיא הַשְּׂכִינָה שִׁישׁ בָּהּ כַּמָּה עֲנִינִים שֶׁהֵם כְּפִוּלִים.

תּוֹ רְזָא דְּמִלָּה שְׂדָה תְּמַכְפֶּלָה וְדָאֵי עוד בסוד הדבר למה נקראת השכינה
 שְׂדָה הַמְּכַפֶּלָה וְדָאֵי, מָאֵן מְכַפֶּלָה, ה' דְּבִשְׂמָא קְדִישָׁא דְּאִיהִי
 מְכַפֶּלָה וְשׂוֹאֵל מִהוּ מְכַפֶּלָה, וּמִתְרַץ לְרִמּוּז עַל הַשְּׂכִינָה שֶׁהִיא אוֹת ה' שֶׁהִיא כְּפִוּלָה בְּשֵׁם
 הוֹי"ה ב"ה. וְכֹלָא קְיַימָא בְּחֵד וְשִׁתְיָהֵן עֲוֹמְדוֹת כַּאֲחַת, שֶׁה' רִאשׁוֹנָה שְׁבַהוּי"ה רֹמֶזֶת
 לְאֵם הָעֲלִיּוֹנָה שֶׁהִיא אֵם כֹּל הו"ק, וְה' אַחֲרוֹנָה לְמַלְכוּת אִימָן שֶׁל כֹּל נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל, וּבְגִינִיָּה
 קְאָמֵר בְּאוֹרַח סְתִיִּים ה' מְכַפֶּלָה וּלְפִיכָךְ אֹמֵר הַפְּסוּק בְּדֶרֶךְ סְתוּם ה'—מְכַפֶּלָה
 דָּלָא הוֹי בְּשְׂמָא קְדִישָׁא אֶת אַחֲרָא מְכַפֶּלָה כִּר אִיהִי שֶׁאֵין בְּשֵׁם
 הוֹי"ה ב"ה אוֹת אַחֲרַת כְּפִוּלָה חוּץ מִזוּ הָאוֹת ה'.

וְאִף עַל גַּב דְּמְעָרְתָּא בְּפִלְתָּא הוּהּ וְדָאֵי דְּאִיהִי מְעָרְתָּא גּוֹ
 מְעָרְתָּא וְאֵע"פ שֶׁמִּעֲרַת הַמְּכַפֶּלָה הִיְתָה בּוֹדָאֵי מִעֲרָה לְפָנִים מִעֲרָה וְזֶהוּ כְּפִשׁוּטוֹ
 וְעַל כֵּן נִקְרָאת מְכַפֶּלָה, אָבֵל עַל שׁוּם אַחֲרָא אֲקָרִי מְעָרַת שְׂדָה
 הַמְּכַפֶּלָה כְּמָה דְּאֵתְמָר אֲבֵל ע"ש הַסִּיבָה הָאֲחֵרַת נִקְרָאת מְכַפֶּלָה כְּמוֹ שְׁבַאֲרֵנוּ,
 שֶׁהִיא הַשְּׂכִינָה מְלָכוּת, שְׁכִפּוּלָה בְּכַמָּה בַּחֲיִנוֹת.

וְאִבְרָהָם יָדַע וַאֲבָרָהֶם יָדַע אֶת הַסּוּד הַזֶּה שֶׁשָּׂמָה הַשְּׂכִינָה שְׂרוּיָה, **וְכֵן אָמַר** לְבָנֵי חַת בְּפִי מֶלֶךְ וְאָמַר וַיִּתֵּן לִי אֶת מְעַרְתַּת הַמְּכַפְּלָה, **עַל שׁוֹם דְּאִיְהִי מְעַרְתָּא כְּפִלְתָּא** וכך אמר לבני חת כדי להסתיר את הסוד שבדבר, ואמר ויתן לי את מערת המכפלה על שם שהיא מערה לפנים מערה כפשוטו, **וְאִזְרִייתָא לָא קָרִי לָהּ אֶלָּא מְעַרְתַּת שְׂרָה הַמְּכַפְּלָה בְּדָקָא יְאִוֵּת** אבל התורה לא קראה לה כי אם מערת "שרה" המכפלה כפי הראוי לרמוז על השכינה שנקראת "שרה". **וְקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא עֵבֶד כְּלָא לָא שְׂתַבְּחָא הָאִי עֲלֵמָא בְּגוּוֹנָא דְלַעֲיֵלָא** והקב"ה ברא את כל עניני העוה"ז בצורה כזו שהכל יהיה כדוגמת העולמות העליונים, **וְלֵאֲתִידְבַּקָּא דָּא בְּדָא** ושיהיו דבוקים אחד בשני שהעליון ישפיע בתחתון, **לְמַהוּי יְקָרִיָּה לַעֲיֵלָא וְתַתָּא** וע"י כך יתפרסם ויתגדל כבוד הקב"ה למטה כדוגמת העליונים. **וְכַאֲתָּה חוֹלְקִיָּהוּן דְּצַדִּיקִיָּא דְקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא אֲתַרְעֵי בְּהוּ בְּהָאִי עֲלֵמָא וּבְעֲלֵמָא דְאֲתֵי** אשרי חלקם של הצדיקים שהקב"ה רצה ובוחר בהם בעוה"ז ובעוה"ב.

תּוֹסְפֹתָא

וְכַאֲתָּה אִיְהוּ מֵאֵן דְּאִזְעִיר גְּרַמִּיָּה בְּהָאִי עֲלֵמָא אשריו הוא מי שמקטין עצמו בזה העולם, שע"י זה, **בְּכַאֲתָּה אִיְהוּ רַב וְעֲלֵאָה בְּהוּא עֲלֵמָא** כמה הוא גדול ורם המעלה באותו עולם – עוה"ב. **וְהֲכִי פִתַּח רַב מְתִיבְתָּא, מֵאֵן דְּאִיְהוּ וְעִיר אִיְהוּ רַב** וכך פתח וביאר ראש הישיבה, מי שהוא קטן הוא גדול.

מֵאֵן דְּאִיהוּ רַב אִיהוּ זְעִיר מי שהוא גדול הוא קטן. **דְּכַתִּיב** שכתוב **וַיְהִי חַיֵּי שָׂרָה וְגו'** **מֵאָה דְּאִיהוּ חוּשְׁבָן רַב כְּתִיב בֵּיה שָׁנָה** שכתוב מאה שהוא חשבון גדול כתוב בו שנה שהוא מיעוט, **זְעִירוּ דְשָׁנִין חַד אֲזַעִיר לֵיה** למיעוט של שנים שהוא אחד הקטין אותו. **שְׁבַע דְּאִיהוּ חוּשְׁבָן זְעִיר אֲסַגֵּי לֵיה וְרַבֵּי לֵיה דְּכַתִּיב שָׁנִים** שבע שנים שהוא חשבון קטן הגדיל אותו וריבה אותו שכתוב שנים.

תָּא חַוֵּי בא וראה, **דְּלָא רַבֵּי קְדָשָׁא בְּרִיד הוּא אָלָא לְדָאזְעִיר** שלא מגדיל הקב"ה אלא את מי שמקטין עצמו, **וְלָא אֲזַעִיר אָלָא לְדְרַבֵּי** ולא מקטין הקב"ה אלא למי שמגדל עצמו. **זַכָּאָה אִיהוּ מֵאֵן דְּאֲזַעִיר גְּרַמֵּיה בְּהַאי עֲלָמָא** אשריו הוא מי שמקטין עצמו בזה העולם, **כְּמָה אִיהוּ רַב בְּעֲלוּיָא לְתַהוּא עֲלָמָא** כמה הוא גדול במעלתו באותו עולם - עוה"ב.

מֵאֵן דְּפָסֵק יְתַפְּסֵק מי שפוסק יהיה נפסק. **מֵאֵן דְּקַצֵּר יְתַקְצֵר** מי שקוצר יתקצר. **מֵאֵן דְּקַצֵּר יְתַאָרְךְ** מי שמקצר יתארך. **רְצוּנֵנוּ לֹזְמַר, מֵאֵן דְּפָסֵק מְלִין דְּאוֹרֵייתָא עַל מְלִין בְּטִלִין יְתַפְּסְקוּן חַיּוּתֵי מַתְּהֵי עֲלָמָא** מי שפוסק מדברי התורה עבור דברים בטלים יתפסקו חייו מזה העולם **וְדִינֵיהּ קַיָּמָא בְּתַהוּא עֲלָמָא** ודינו קיים כדי לעונשו באותו העולם - עוה"ב. **מֵאֵן דְּקַצֵּר אָמֵן וְלָא מְאָרְךְ גּו' נִיחָא** מי שמקצר בענית אמן ולא מאריך בו לאומרו בנחת **יְתַקְצֵר מַחֲיִין דְּתַהֵי עֲלָמָא** יתקצר מהחיים של העולם הזה. **מֵאֵן דְּאָמַר אַחַד אֲצַטְרִיד לְחַטְפָּא אֲלֵ"ף וְלְקַצֵּר קְרִיאָה דִּילֵיהּ** מי

שֹׁמֵר אֶחָד בַּפְּטוּק רֵאשׁוֹן שֶׁל ק"ש צָרִיךְ לַחֲטוֹף בְּאֵל"ף שֶׁל אַח"ד וּלְקַצֵּר בְּקִרְיָאָה שְׁלוֹ וְלֹא יַעֲבֹב בְּהֵאֵי אוֹת פְּלֵל וְלֹא יִתְעַכֵּב בּוֹ הָאוֹת כֻּלָּל, וּמֵאֵן דִּי־עֵבִיד דָּא יִתְאַרְכוּן חֵייוּ וּמִי שִׁיעֶשֶׂה כֵן יֵאָרִיכוּ חֵייוּ.

שבת מברכים דחודש כסלו

שבת מברכים של ר"ח כסלו

השבוע פרשת חיי שרה, היא שבת מברכים של ר"ח כסלו. לא מכבר היה ראש השנה וכבר עברו תשרי וחשוון, וצריך האדם לשים לב על עצמו לראות מה הבטיח וקבל על עצמו בר"ה וביו"כ איך יהיו החיים שלו, ולראות האם עמד בכך. והוא ארבעים יום לאחר "הושענא רבא" ויש בו מקדושת יוהכ"פ.

ודע לך אחי חביבי כי הבעש"ט כתב שעדיין אפשר לחזור בתשובה עד חנוכה, ואפי' אם נגזרה ח"ו איזו גזירה על האדם בר"ה, אפשר לבטל אותה גזירה ע"י שיחזור בתשובה עד חנוכה, ויזכה לשנה טובה. ואע"פ שרבנו האר"י ז"ל כתב שעד הושענא רבה אפשר לחזור בתשובה ולבטל גזירות ח"ו, ואח"כ א"א יותר לבטל, רבנו הבעש"ט דרך אחרת עמו, ואומר שיש יד פשוטה בשמים לקבל את השבים בתשובה לפניו יתברך.

ורמוז בר"ת תשרי חשוון כסלו שם קדוש חת"ך ס"ת פותח את ידך והיא היד הפתוחה שמקבלת את החוזרים בתשובה עד חנוכה ה' יזכנו אמן.

חודש כסלו הוא כנגד בנימין

חודש זה - "כסלו", הוא מלשון (איוב לא, כד) "אם שמתי זהב כסלי", וכן (משלי ג, כו) "כי ה' יהיה בכסלך" שהוא לשון מבטח עוז. ונראה שעיקר עסק חודש זה הוא, שכל אחד מישראל יהיה לו מבטח עוז בה'.

רבנו האריז"ל חישוב את י"ב חדשי השנה כנגד י"ב השבטים וכסדר הדגלים, ונמצא כי חודש כסלו הוא כנגד בנימין, עליו נאמר (דברים לז, יב) "ידיד ה' ישכון לבטח עליו", כלומר שיש לו מבטח עוז בה', ובחודש זה זכינו לנס חנוכה שהיה שלא בדרך הטבע כלל, רק על ידי מבטח עוז שהיה לכהנים, כי אין מעצור לה' להושיע ברב או במעט, על ידי זה נצחו - "מסרת גבורים ביד חלשים ורבים ביד מעטים", והיה זה בחודש כסלו שנקרא על שם המבטח עוז שיש לישראל, "כי ה' יהיה בכסלך".

"כסלו" - ס"ך ל"ו

"כסלו" ראשי תיבות: ס"ך ל"ו, שהם הל"ו נרות שמדליקין בחנוכה שבחודש כסלו. וגם אותיות כס-לו כלומר כיסוי לל"ו אורות דאור הגנוז שהיה ל"ו שעות בבריאת העולם ואח"כ גנוז השי"ת בתורה, ובכ"ה בכסלו מאיר אור זה דרך הל"ו נרות דחנוכה. ולכן כסלו ר"ת זירא ה' כי סר לראות כלומר סר לראות את אור הגנוז, צרוף שם הוי"ה דחודש כסלו וי-ה"ה.

היוצא מר"ת זירא יושב הארץ הכנעני (בראשית נ, יא) כי נשלמו שבעים יום בחודש כסלו אחר יעקב אבינו שנסתלק בסוכות, בסוד "ויעקב נסע סכותה" (שם לג, יז). וכתב ה"תפארת שלמה" על הפסוק ריש פרשת וישלח: "כ"ה תאמרו לאדוני לעשו כ"ה אמר אחיך יעקב" ואח"כ כתוב "ויחץ את העם לשני מחנות". חנ"ו הם אותיות המפרידות בין ב' אותיות מ-ת, חנ"ו וכ"ה האמור תחלה הם אותיות חנוכה"ה.

חודש כסלו מזלו קשת, כי יעקב תיקן ק'נאה ש'נאה ת'אווה ר"ת קש"ת

החודש הזה נקרא "כסלו" ע"ש הכתוב (משלי ג, כו) "כי ה' יהיה בכסלך ושמר רגלך מלכד", ורש"י ז"ל פירש שם, והוא מהירושלמי (פאה פ"א ה"א) ובב"ר (א, כ) - אפילו בדברים שאתה כסיל בהם, היינו, כי על ידי השאור שבעיסה ושעבוד מלכויות ותוקף הגלות נחשכו עינינו מראות אור פני מלך חיים וכו', ועל ידי האמונה ובטחון שבוטח בה' שאין סוף ואין חקר לגדולתו, כי עוד יראה וישקיף וירחם עליו ויוציא ממסגר אסיר נפשו ויהיה לו לעזר ולמגן, זוכה כי ישמר רגליו מלכד, כי בעת הזאת גם זה הוא יקר בעיני ה', וכמאמר הכתוב (שי"ג, א) "ודבר ה' היה יקר בימים ההם", היינו בימים ההם אף הדיבור בלבד מה שאומר אדם לחברו שיש ה' שהוא היחיד ומיוחד, גם זה הוא יקר בעיני ה'.

וכמו שאמרו בשם הר"ח וויטאל שהקשה להאר"י הק' על הירושלמי (שבת סופ"ה) על המשנה - פרתו של ראב"ע היתה יוצאת ברצועה שבין קרניה שלא ברצון חכמים. א"ר חנניה פעם

אחת (בלבד) יצאת, והשחירו שיניו מן הצומות. והקשה לו, אנן מה נעני אבתריה, אם בארזים נפלה שלהבת מה יעשו אזוכי קיר, ואם על הדבר הקל הזה היה מסגף את עצמו כל כך עד שהשחירו שיניו, אנן מה נעני אבתריה. והשיב לו: בזמן הזה אף צעקה ואנחה אחת אמיתית מעומק הלב מתקבלת לרצון לפני ה' כתעניות משנים הקדמונות.

"ושמור רגלך מלכד", היינו ההולך בדרך באור היום, לא צריך למי שישמור רגלו מלכד, אבל ההולך בחשכת הלילה שאינו רואה וקשה לו להזהר, בוודאי נחוץ לו מאוד מי שישמור את רגליו מלכד שלא תמוט רגלו באבן נגף. ובחודש הזה שהוא התחלת תוקף החשכות, הקב"ה שומר רגלי ישראל מלכד שלא יפלו ח"ו ברשת היצר, ואף מי שנפל ח"ו, שומר את רגליו שלא יפול עוד, ויאר לנו מתוך החשיכה למען ילכו בדרך החיים בקרן אורה אור תורה.

וענין החשכות הוא כמו שאמרו חז"ל (כ"ר ב, ה) "וחושך על פני תהום" - זו מלכות יון שהחשיכה עיניהם של ישראל בגזירותיהן, שהיתה אומרת להם כתבו על קרן השור שאין לכם חלק באלהי ישראל, ומגודל הכנעתם מחסרון הדעת שהיה להם אז היו זוכים לישועת ה', ויוצאים מאפילה מחשכות נפשם לאור גדול - אור נהורא עילאה, הוא אור נרות החנוכה שאור נר מצוה האיר להם הקב"ה בכל החשכות, כן נזכה לישועת ה' ולכל בני ישראל יהיה אור, להרגיש אור הגנוז ולהאיר לנפשנו לעבודתו ית"ש, אמן.

ר"ח כסלו בו מתגלים כל האורות של חנוכה

השבוע ביום ראשון יהיה ר"ח כסלו שבו מתגלים כל האורות של חנוכה שהוא האור של התורה"ק. וידוע שבזמן שהקב"ה ברא את העולם - באותו יום שברא את האדם הראשון, היה אור שמאיר את העולם מתחילתו ועד סופו, ושלט אור זה שלושים ושש שעות. אח"כ ראה הקב"ה שלא כדאי שישתמשו בו הרשעים, גנוז לצדיקים לעתיד לבוא. והיכן גנוז - בתורה הקדושה ובזוהר הקדוש. וכתוב בספרים הקדושים שהאור הזה מאיר דרך האור של הל"ו נרות של חנוכה, שכל ימי חנוכה מדליקים שלושים וששה נרות, והשורש של חנוכה נמצא כבר מר"ח כסלו, ולכן כסלו אותיות כס-לו הכיסוי לל"ו נרות וכן סך-לו.

ותמיד אנחנו אומרים שיש ארבעה זמנים של תשובה, כל ערב כשאדם בא הביתה לפני שישן צריך לעשות תשובה בק"ש שעל המטה. אח"כ בסוף כל שבוע צריך לעשות תשובה על כל השבוע. אח"כ בסוף כל חודש על כל החודש. והזמן הרביעי הוא בסוף השנה מאלול עד יוה"כ. ולכל הפחות יעשה אדם תשובה כל שבוע, כי בדרך כלל האדם עייף וקשה לו לעשות חשבון נפש כל יום. אבל בסוף כל שבוע, אדם יכול לקחת לו או יום חמישי בערב או יום ששי,

ויעשה חשבון נפש איך מתקדם השבוע. ואם יכול לעשות תשובה יחד עם חברים בקבוצה זה יותר טוב. ואם יעשה עם כולם זה עוזר מאוד שיוכל להתמיד בזה. גם אנחנו בישיבת נהר שלום בכל סוף שבוע בליל ששי הולכים לכותל עושים תשובה ותקון חצות ותפילות ב"ה. ואחר סוף כל חודש, כל ערב ר"ח יש בכל העולם מנהג לעשות תשובה ואסור להזניח את זה, כי זה מכפר על כל החודש כולו. ואם יכול אדם לצום זה דבר גדול. ואם לא יכול לצום, לפחות יאכל בקדושה ויתגבר על תאוות האכילה, ועל כל מה שאוכל יברך כראוי ויעשה תשובה חזקה מכל לבו. ויקרא כל התהלים עם שבעה כורתי ברית, כפי שמורנו ראש הישיבה זצ"ל הנהיג בישיבת "פורת יוסף" כמובא בכף החיים, כל ער"ח קוראים כל התהלים עם שבעה כורתי ברית. והיו ת"ח גדולים שבער"ח לא למדו אלא עזבו את לימודם וקראו תהלים, בקשו רחמים, כי עם ישראל זקוק לרחמים, ובפרט עכשיו זקוקים הרבה לרחמים. ואח"כ אדם עושה תשובה בסוף כל שנה בחודש אלול.

מסופר על החפץ חיים שפעם היה בער"ח בעיירת גור בחו"ל. הוא חיפש מקום לתפילת יום כיפור קטן. הלך לבית הכנסת. אמרו לו שהרַבָּה מגור לא עושה ערב יום כיפור קטן. התפלא החפץ חיים, אבל היה נזהר מאוד מלשון הרע ומאבק לשון הרע, ואמר להם אני אסביר לכם מה עושה הרַבָּה. יש הבדל בינינו לבין הרַבָּה, והסביר להם ע"פ משל: יהודי אחד שהיה רוצה לנסוע מגור מהלך 12 שעות, עלה לרכבת והנה הוא רואה עוד ידיד אחד יושב לידו. אמר לו גם אני נוסע לאותו מקום. עברה שעה והנה הידיד יורד. שאל אותו חברו, אמרת לי שאתה נוסע 12 שעות ונלמד ביחד. אמר לו, גם כן אני נוסע לאותו מקום, אבל לי לא היה כסף לשלם אלא רק לתחנה אחת, וכעת אני צריך לאסוף כסף לעוד תחנה, ואח"כ לעוד תחנה. אבל לך יש לשלם בפעם אחת כדי להגיע למקום ההוא. אמר החפץ חיים זה ההבדל ביני לבין הרַבָּה. אני לא יכול לעשות כמוהו, אני צריך לעשות תשובה כל חודש כדי לשלם לעוד חודש, אבל הרַבָּה שילם בפעם אחת לכל השנה כולה, ברגע אחד הוא נוסע, אבל אנחנו צריכים לעשות ערב יום כיפור קטן כל חודש, כי יש לנו דברים שהיצה"ר פיתה אותנו, ואנחנו מבקשים מחילה מהקב"ה שיהיה לנו כח להמשיך.

לכן ידע לו האדם חוק ולא יעבור. שיעשה כל ער"ח תשובה וכמו שידוע כי בזמן רבנו האר"י אף אחד לא מת קודם זמנו בזכות הנהגה חשובה זו.

הנה אנחנו כבר בפרשת תולדות הזמן הולך מהר מהר, אם אדם לא למד טוב את הלימודים שלו, את ההלכות, לא למד רש"י היטב על כל פרשה ופרשה, איך הוא רוצה להתקדם.

צריך ללמוד כראוי לחזור טוב טוב, ולדעת טוב טוב, כל הלכה וכל פרשה ופרשה, ולהבחן על הכל, אם לא כן אדם מפסיד את כל החיים שלו.

קבלת התורה בעל פה בחודש השלישי - חודש כסלו

כיסלו גי' סיון

אמרו רז"ל (שבת פח.) "ברוך רחמנא דיהב אוריין תליתאי לעם תליתאי על ידי תליתאי ביום תליתאי בירחא תליתאי". הנה כתיב (שם יט, ה): "והייתם לי סגולה" - בחינת סגו"ל, ששתי נקודות מתמזגות בהכרע של נקודה שלישית המכריע ביניהם, בין שני הקצוות, ואז ניכר ונתגלה הדבר על ידי הכרעה של הדעת בין ההפכים, וזהו סגו"ל - תלת נקודין. ולכן היה התגלות הדעת בירח ג' שבו קבלו התורה ונתגלה היראה בעולם, "יראת ה' ראשית דת" (משלי א, ז).

הנה כשם שבחג השבועות הוא זמן קבלת התורה שבכתב, כמו כן בחנוכה הוא הזמן מקבלת תורה שבעל פה, כי כשם שקבלת תורה שבכתב היא בחודש ג' מחדשי הקיץ, כמו כן קבלת תורה שבע"פ היא בכ"ה בכסליו, שהוא חודש השלישי מחדשי החורף וכו'... ולכן בחנוכה הוא העת שיקבלו ישראל עליהם לעסוק בתורה שבע"פ בקבלת עול מלכות שמים.

והנה כשתחשוב הששה חדשים שמניסן ועד תשרי, הם ששה קצוות: ניסן - חסד, אייר - גבורה, סיון - תפארת, שבו מתן תורה, והוא סוד תורה שבכתב בחי' תפארת. אבל המכוון לנו בחודש כסליו בהדלקת נר חנוכה, ולכן "כסליו" שהוא ממש גימטריא "סיון", שהוא גם כן סוד מתן תורה שניתנה בחודש השלישי לחודשי החורף בחי' תפארת, דאטייהבת בתרין סטרין כנ"ל, אך שהוא רמוז לסוד תורה שבעל פה. ולכן מתתיהו ובניו מסרו נפשם על תורה שבע"פ בכ"ד ימים בכסליו.

והשי"ת נקרא בשם 'אור' שאורו מאיר בכל העולמות ובכל הנבראים, והתוה"ק נקראת 'אור' כמו שכתוב (משלי ו, כג) "כי נר מצוה ותורה אור" והנשמה שבאדם נקראת גם כן בשם 'נר' כמו שכתוב (שם ב, בז) "נר ה' נשמת אדם", ולכן על ידי שישראל עוסקים בתורה שבכתב ושבעל פה בנר מצוה ואור תורה, ממשכים עליהם אורו של השי"ת, שיהיה קוב"ה ואורייתא וישראל כולו חד.

מאמרי הפרשה

"וַיְהִי חַיֵּי שָׂרָה מֵאָה שָׁנָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה וְשִׁבְעֵי שָׁנִים שְׁנֵי חַיֵּי שָׂרָה" (כג, א)

מדוע נקראת הפרשה "חיי שרה" ולא מיתת שרה

לקאורה פרשה זו היתה צריכה להקרא פרשת "מיתת שרה" ולא פרשת "חיי שרה", שהרי מיד בתחילת הפרשה, הפסוק הראשון מסכם את מנין שנותיה של שרה אשר חייתה, ובפסוק שלאחר מכן מציין את מיתתה, ואם כן מדוע נקראת הפרשה "חיי שרה"?

אלא בא הכתוב ללמדנו שחיייהם של הצדיקים האמתיים הם לא בעבור העולם הזה החולף ועובר כחלום, שאין מטרת העולם הזה, אלא כל מה שהם עושים, דעתם ומטרתם היא רק על חיי העולם הבא, חיי הנצח. כמו שאמרו רבותינו, התקן עצמך בפרוודור כדי שתכנס לטרקלין (אבות פ"ד מ"ז) שהוא העולם הבא. ואם כן רק לאחר פטירת האדם מהעולם הזה, ראוי הוא להקרא "חי" כיון שהולך הוא לחיי נצח. שהעיקר הוא שיסגל לעצמו כאן בעולם הזה, תורה ומצוות ואז שם יוכל לחיות חיי נצח בגן עדן. ועל כן פרשה זו נקראת פרשת "חיי שרה", כי למעשה שרה התחילה לחיות חיים אמתיים ומאושרים רק לאחר מיתתה, בזכות שכל ימיה עסקה בגמילות חסדים ובמצוות.

אומרים על מרן ה"חזון איש" זצ"ל, שכך היה אומר, פלא גדול הוא על אותם אנשים שלא שומרים תורה ומצוות, שכשמגיע יום הולדתן חוגגים אותו בשירים ובתזמורות. כי להיפך הם צריכים להיות עצבים, שהרי ככל שהם מזדקנים הרי הם קרבים ליום הדין והתוכחה האיום והגורא. אולם לעומת זאת, השומר תורה ומצוות, יש לו שמחה מיוחדת ביום הולדתו, מכיון שכל יום ויום הוא מתקרב להיות במחיצתן של התנאים והאמוראים, לזכות לגן עדן לעולם שכולו טוב, ובכל שנה ושנה מתווספים אצלו הרבה מצוות ומעשים טובים.

”וַיְהִי חַיֵּי שָׂרָה מֵאָה שָׁנָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה וְשִׁבְעֵי שָׁנִים שָׁנֵי חַיֵּי שָׂרָה” (כג, א)

שרה קיבלה את כל מאורעות חייה באהבה ובשמחה

רש"י במקום עמד על הכפילות בפסוק "ויהיו חיי שרה", "שני חיי שרה" ומבאר, שחיי שרה הראשון הוא ללמדנו על מנין שנותיה של שרה, והשני ללמדנו על שנותיה של שרה ש"כולן שווין לטובה".

נשאלת השאלה, איך אפשר לומר על שנים כאלו קשות עם כל הניסיונות שעברו על שרה, שהוצרכה לעזוב את הארץ, רעב, פרעה, עקרות, אבימלך, בפרט שרוב הניסיונות היו למעשה של שרה יותר מאברהם, אז איך אפשר להגיד על שנותיה כולן שווין לטובה? הרי היא היתה מרכז הניסיונות?! ונסיון העקדה עולה על כולם, שהיא חשבה שבנה הלך לשייבה והנה מתברר לה שבכלל הלכו לשחוט אותו, ובעקבות כך היא מתה. היתכן לומר "כולן שווין לטובה"? מעניין לראות שעל אף אחת מהאימהות לא כתוב כמה שנים הן חיו ואיך היו חייהן. אפילו על אברהם אבינו לא כתוב "שני חיי אברהם". אם כן במה זכתה שרה דוקא לאריכות הפסוק?!

שרה זכתה בכך מכיוון שכל חייה היו שווים לטובה, כל מה שעבר עליה מעולם לא התלוננה, לעולם אמרה "כל מה שעושה הקדוש ברוך הוא הכל לטובה", לכן כל חייה למרות התלאות והניסיונות היו לטובה, וזכתה לבן יורש וממשיך אחריה, יצחק אבינו...

רמז לזה נמצא בביאורו של רש"י שכתב, בת ק' כבת כ'. ומה מפליא שפרק ק' בתהילים הוא, "מזמור לתודה..." ופרק כ' בתהילים הוא "למנצח מזמור לדוד יענך ה' ביום צרה..." רש"י הקדוש מתכווין לרמוז לנו, בת ק' כבת כ', אמרה את מזמור ק' כמו מזמור כ', ידעה שרה לומר מזמור לתודה גם על הצרות שפקדו אותה...

בדומה כתב לבאר החיד"א זיע"א (פני דוד, ריש פרשתנו) שתיבת "ויהיו" נקראת במיזשור וגם למפרע, ולרמז, שקיבלה את כל מאורעות חייה באהבה ובשמחה אף כשחייה התנהלו למפרע, דהיינו להיפך מרצונה, תמיד האמינה בה' שהוא נמצא עמה בכל עת וזמן, בכל מקום ובכל אתר, והוא "הגומל חסדים טובים לעמו ישראל", ועל כן "כולן שווין לטובה" בידיעתה, שאף שבשעת מעשה נראה הדבר כצרה חס ושלום, לבסוף יתגלה שכולו לטובה ולברכה.

מדת ההשתוות

ואיתא ממרן הבעל שם טוב זי"ע (כתר שם טוב סי' רכ), וזה לשונו, שוית ה' לנגדי תמיד, "שוית" לשון השתוות, בכל דבר שיארע לו, יהיה הכל שווה אצלו, בין בענין שמשבחים אותו

בני אדם או מבזים אותו, וכן בכל שאר דברים וכן בכל האכילות, בין שאוכל מעדנים, בין שאוכל שאר דברים, הכל שווה בעיניו... וכן בכל אשר יארע עמו, יאמר הלא זה נשלח מאתו יתברך שמו.

ואדרבה, עיקר אמונתו של אדם ניכרת בעת ההסתר והקושי, כעין מאמרו של הרה"ק החתם סופר זי"ע (חוט המשולש עמ' קכ"ט) שעל אלו שהטילו ספק באמיתות תורת הקבלה, אמר, "מי שבנגלה כופר בנסתר, הרי בנסתר הוא כופר בנגלה". כלומר, מי שבנגלה, בפרהסיא, בקהל עם ועדה, כופר בתורת הנסתר, הרי וודאי שבנסתר, כלומר בסתר, הוא כופר בתורת הנגלה? אף לדין ייאמר, מי שבנגלה אינו מאמין בנסתר, מי שכשהנהגת ה' עמו היא בהסתר פנים אינו מאמין שה' מנהיגו, הרי שאף בנסתר כלומר בסתר לבנו, אין אמונתו בשלימות אף בהנהגת נגלה, אף כשמאיר ה' פניו אליו אין אמונתו שלימה שה' מנהיגו.

וכמו שדרשו משם הרה"ק הבית אברהם זי"ע (פר' ויגש ד"ה שיר המעלות) על הכתוב בתהלים (קכו, א) שיר המעלות בשוב ה' את שיבת ציון היינו כחולמים, וזה לשונו, "היינו כחולמים", היינו כיוסף בעל החלומות, שעברו עליו כל כך הרבה צרות, כמאמר הכתוב, כל משברריך וגליך עלי עברו (תהילים מב, ח), ובסופו של דבר נתברר שהכל היה לטובה עבורו. כמו כן "בשוב ה' את שיבת ציון", כשתהיה הגאולה, יכירו וידעו שכל היסורים והגלויות, הכל היו לטובה, ועל כך ממשיך הפסוק, "אז ימלא שחוק פינו ולשונו רנה", כמשל מי שנתעורר מחלום שהיה רואה בחלומו הרבה צער וכאב, כשקם משנתו, כל הצער הוא לשחוק בעיניו, באותו האופן יביטו כשתהיה הגאולה העתידה על כל הצרות שעברו.

"וַיְהִי חַיֵּי שָׂרָה מֵאָה שָׁנָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה וְשִׁבְעֵי שָׁנִים שְׁנֵי חַיֵּי שָׂרָה" (כג, א)

שרה בת שבע שנים כבר היתה גדולה בקומה ויפה כבת עשרים

ברש"י כתב, "לכך נכתב שנה בכל כלל וכלל, לומר לך שכל אחד נדרש לעצמו, בת מאה כבת עשרים וכו', ובת עשרים כבת שבע ליופי".

הקשה בתוספות השלם (על פסוק זה אות י"ח) שדברי רש"י לכאורה תמוהים מאד, שהלא אשה בת עשרים יפה יותר מילדה בת שבע, שכשהיא בת עשרים היא יודעת לקשט וליפות עצמה יותר מקטנה בת שבע, אם כן למה פירש שהיתה שרה יפה בשנת עשרים כמו בת שבע?

ויש לומר שבדורות הראשונים היו העמים גדולים כענקים בקומה, וכשהגיעו לשנת שבע או שמונה, כבר היו גדולים מאד. ולכן כשהיתה שרה בת שבע שנים, כבר היתה גדולה בקומה

ויפה כבת עשרים. וכן מצינו גם ברבקה, שהלכה לשאוב מים מן הבאר בהיותה רק בת שלש שנים, מפני שכבר היתה גדולה בקומה.

שרה לא התיפתה במיני תמרוקים ובשמים

בדרך אחרת דרך רבנו הרי"ח הטוב זצוק"ל (עוד יוסף חי דרושים) להסביר את הדמיון "בת כ' כבת ז' ליופי" כך, כשם שבת ז' אינה דואגת על יפיה להתיפות ולטפח את עצמה, ואף על פי כן יש לה חן. כך שרה אמנו כשהיתה בת כ' בגיל שדרך נשים להתיפות, לא התיפתה במיני תמרוקים ובשמים, אלא הייתה כבת שבע שאינן מחשיבות את היופי כלל, ללמד על הצניעות שהיתה בה.

לשרה היו שתי מעלות

עוד מסביר מורנו ורבנו הרי"ח הטוב זצוק"ל (שם), בת מאה כבת עשרים, ידוע הוא כי לזקנה ישנן מעלות ויתרונות משלה, כגון, ישוב הדעת, קרירות לגבי תאוות וכיוצא בזה. מאידך ישנן מעלות ויתרונות גם לנעורים, כגון, התלהבות, מרץ, זריזות וכיוצא בזה.

כאן באה התורה לספר לנו, כי בשרה היו תמיד שתי המעלות גם יחד, גם מעלותיה של הזקנה וגם של הנעורים. בהיותה בת עשרים כבר הייתה מחוננת במעלותיה של בת ק', ובהיותה בת מאה, עדיין היו בה מעלותיה של בת כ' זריזה ובעלת מרץ.

מה לא פסק מעל שולחנו של רבנו הקדוש

ומכאן נלמד שהאדם בצעירותו צריך ללמוד בחשק ובהתלהבות, בכל המרץ והפלפול, ומצד שני שהכל יהיה במתינות ובלי פזיזות להוציא הלכה לאורה במתון, ולחזור ולשנן ורק אחר כך לפסוק ההלכה. וכן זקני תלמידי חכמים אף על פי שהם כבר מתונים, מאידך אוהבים ללמוד דברים קלים ונחמדים ובעיקר לחזור על הלימוד, בכל זאת ילמדו כצעירים בחשק ובהתלהבות לחדש ולפלפל.

וכמו שהסביר מורנו ורבנו ראש הישיבה הגאון ר' יהודה צדקה זצ"ל הא דאמרינן בברכות (דף נו:): שלא פסק מעל שולחנו של רבנו הקדוש לא צנון ולא חזרת, לא בימות החמה ולא בימות הגשמים. והסביר הרב, "צנון" הוא חריף ורומז לחריפות, "חזרת" פי' חזרה לחזור על הלימוד, וזהו שאמרו, לא פסק מעל שולחנו חריפות של הצעירים ואף לא החזרה השייכת יותר לזקנים, לא בימות החמה, הרומזים לצעירות, ולא בימות הגשמים, הרומזים לימי הזקנה, תמיד עסק בצנון וחזרת.

ולמוד גדול בא ללמדנו, כי אינם דומים ימי העליה שבאדם, לימי העמידה, ולימי הירידה. לצעיר יש זריזות, חשק, שאיפה לעלות ולהגיע למטרה שבחר לו. לעומת זאת חסרונותיו הן, התגברות התאוה, ועשייתו את התורה והמצוות שלא לשמה, מכיון ששואף למלא רצונותיו.

מהות עבודת האדם לעבוד על עצמו

ועל זה פירש ה"תולדות" (ויקרא ב, יא-יב) את הפסוק, "כל המנחה אשר תקריבו לה' לא תעשה חמץ, כי כל שאור וכל דבש לא תקטירו ממנו אשה לה'. קרבן ראשית תקריבו אותם לה' ואל המזבח לא יעלו לריח ניחוח". שאמרו חז"ל (פסחים נ:): לעולם יעסוק אדם בתורה ומצוות אפילו שלא לשמה, שמתוך שלא לשמה בא לשמה. אבל רק בצעירותו הותר לו ללמוד שלא לשמה, על מנת שיגיע ללשמה. וזהו שנאמר, כל המנחה אשר תקריבו לה' לא תעשה חמץ (ויקרא ב, יא), "חמץ" הוא היצר הרע, שהוא השאור שבעיסה, "כי כל שאור", היינו ההתנשאות, שלומד על מנת לעשות את התורה עטרה להתעטר בה, "וכל דבש" הם הנאות העולם הזה, שזה קרדם לחפור בו, "לא תקטירו ממנו אשה ליהוה", "קרבן ראשית תקריבו אותם" "ראשית" היינו בשנות הילדות, אבל "ואל המזבח לא יעלו לריח ניחוח", כי הן רק הכנה ואמצעי להגיע על ידי זה אל הלשמה.

לזקן יש מעלות, ישוב הדעת, מיעוט התאוה, ויותר אפשרות ללמוד תורה ולקיים המצוות לשמן. לעומת זאת חסרונותיו הן כבידות, חוסר זריזות, ומיעוט שאיפה לעלות.

וזאת כל עבודת האדם לעבוד על עצמו, להגביר כח הנשמה על הגוף, להכניע את יצרו ואת חסרונותיו שבכל תקופת חייו. ובדרך שאדם רוצה לילך בה מוליכין אותו (מכות י:). וכמו שכתב האור החיים הקדוש (ר"פ חיי שרה) שבאמצעות דביקות האדם בקונו, יתהפכו היסודות כולם ליסוד האש, ויסוד האש, ליסוד אש הנשמה. עכ"ל. כלומר שיש אפשרות להפוך את טבעו ממש על ידי הדביקות בבורא. וזה שהיו חסידים ואנשי המעשה שרים בשמחת בית השואבה (סוכה נג.) "אשרי ילדותנו שלא ביישה את זקנתנו". כי כבר בילדותם היו מושלמים כבזקנתם, על ידי שהפכו את טבע הילדות לטבע של הזקנה.

הדרכה זו לימדה אותנו התורה לפי פירש"י במה שכתב ששני חיי שרה היו "כולן שוים לטובה", ללא הפרש בין זקנה לילדות, כבר כשהיתה בת כ' היתה כבת ק' ובהיותה בת ק' היתה כבת כ'. ועבודה גדולה, ומעלה נפלאה היא, לעבוד על עצמו, להפוך את טבעו.

שינוי פיתויי היצר

רמז להדרכה זו, יש לראות בדברי תנא דבי ר' ישמעאל (קידושין ל:), בני אם פגע בך מנוול זה משכהו אחריו לבית המדרש. אם "אבן" הוא נימוח, ואם "ברזל" הוא מתפוצץ. עד כאן. בימי הבחורות דומה היצר הרע ל"ברזל", הן מהברזל עושים קרדום לחפור בו, וכן שפוד לאפות ולצלות, וכן חרב ללחום. כן מתלבש היצר הרע על האדם בצעירותו לייגעו בטרדות הפרנסה (זהו קרדום לחפור בו), ולהנות מתענוגי העולם הזה (זהו שפוד לאפות ולצלות), וללחום באדם שיעבור על כל מיני עבירות שבין אדם לחברו, כדי להשיג מטרותיו וכדומה וכדי ששיגי את הקנאה התאוה והכבוד (זהו חרב ללחום).

ובימי הזקנה דומה היצר הרע ל"אבן", הן הזקן שואף למנוחה, להיות דומם כאבן. היצר הרע בזקנה משתמש בעצלות ובכבודות למונעו מעבודת ה'. לא די ליצר הרע שאיבד מהאדם את מיטב שנות חייו, אלא אף בזקנותו, הוא מונעו מלהשלים את מה שהחסיר.

לזה אומר התנא, ה"מנוול הזה" היצר הרע, המתנכל לך לגזול ממך את שנות חיך חס ושלום, הן בימי הבחורות ואף גם בימי הזקנה, אל תשמע לו! "בני" צווחו דבי ר' ישמעאל, שמע בני, "משכהו אחריו לבית המדרש" על כרחו ותתגבר עליו, בין שנדמה לך כברזל, ובין כאבן, כי שם בבית המדרש תראה בעיניך שהוא נימוח ומתפוצץ על ידי קדושת התורה.

גבורת האדם על יצרו

ואביא לפניך מה שכתב בחוברת חיזוק של הרה"ג "כרם יוסף" שליט"א וזה לשונו, אמרו רבותינו במסכת סנהדרין (לה). תנו רבנן, אדם נברא בערב שבת, ומפני מה, שאם תזוח דעתו עליו אומר לו, יתוש קדמך במעשה בראשית. ובמדרש רבה (בראשית פ"ח) איתא, זכה אדם אומרים לו אתה קדמת למלאכי השרת, ואם לאו אומרים לו זכוב קדמך, יתוש קדמך. וצריך ביאור דלכאורה במציאות הוי תרתי דסתרי, מצד אחד יש באדם חיסרון שאפילו יתוש קדמו, ומצד שני יש בו מעלה שקדם למלאכי השרת. ועוד צריך ביאור מה הפשט והכוונה במה שקדם הוא למלאכי השרת או בזה שיתוש קדמו?

וביאור הדברים למדנו מתורתו של הגר"א באבן שלמה (פרק א') בהקדים דברי חז"ל בבראשית רבה (שם) על הפסוק אחר וקדם צרתני (תהלים קלט, ה), אמר רבי אלעזר, אחר למעשה יום הראשון, וקדם למעשה יום האחרון, הוא דעתיה דרבי אלעזר, דאמר רבי אלעזר תוצא הארץ נפש חיה למינה, זה רוחו של אדם הראשון. אמר ר' שמעון בן לקיש, אחר למעשה יום אחרון,

וקדם למעשה יום הראשון, הוא דעתיה דרבי שמעון בן לקיש, דאמר רבי שמעון בן לקיש, ורוח אלהים מרחפת על פני המים, זו רוחו של מלך המשיח. ופירש שם בעץ יוסף, דרוחו של מלך המשיח היא רוחו של אדם הראשון.

ולפי זה רוחו ונשמתו של אדם הראשון נבראו ביום הראשון, לפני כל הבריאה, וגופו נברא אחרון לכל הבריאה. ועל זה אמרו רז"ל בהמשך דבריהם שם, וזה אומרים לו אתה קדמת למלאכי השרת ואם לאו אומרים לו זכוב קדמך, יתוש קדמך. וביאר שם בעץ יוסף, דמצד רוחו ונשמתו, הוא קודם גם למלאכי השרת, שהרי נברא ביום הראשון, ומצד גופו הוא פחות גם מהבעלי חיים, שהם נבראו קודם לגופו.

וכתב בזה רבנו הגר"א, וזה לשונו, מצד הגוף ונפש האדם, הוא גרוע מכל החי, אבל מצד הרוח והנשמה הוא גדול מכולם (ועיין בקובץ מאמרים שהביא הגר"א וסרמן זצ"ל מדברי הוזהר הקדוש, שכל התכונות הרעות שיש בחיות הרעות נמצאים באדם מצד גופו).

ולפי זה הביאור בהא דמבואר בדברי חז"ל שאם זכה, אומרים לו אתה קדמת למעשה בראשית ואתה קדמת למלאכי השרת, ואם לא זכה, אומרים לו זכוב ויתוש קדמך. דהיינו אם זכה והגביר את נשמתו על גופו וחי חיים של נשמה ולא חיי הגוף, הרי הוא ראש וראשון לכל מעשה בראשית, שנשמתו נבראה לפני מעשה בראשית, וגם הוא קודם למלאכי השרת שנבראו אחריו. ואם לא זכה והגביר גופו על נשמתו וחי חיים בהמיים של גוף, כיון שמצד גופו הוא אחרון לכל מעשה בראשית, הרי הוא אחרון למעשה בראשית, שאומרים לו יתוש קדמך.

יש לאדם ב' חשבונות

ובזה יבואר הפסוק, ואברהם זקן בא בימים (חיי שרה כד, א), שפסוק זה צריך ביאור מה הכוונה זקן בא בימים? ובמדרש רבה (נש, ו) אמר רב אחא, יש לך אדם שהוא בזקנה ואינו בימים, בימים ואינו בזקנה. אבל כאן זקנה כנגד ימים, וימים כנגד זקנה. עד כאן. דהיינו יש אדם שיש לו זקנה ואין לו ימים ויש להיפך יש לו ימים ואין לו זקנה, ולכאורה המדרש בלתי מובן, איך יתכן זקנה בלי ימים, או להיפך.

דברים נמרצים כתב בזה הפנים יפות (הורוויץ, חיי שרה על הפסוק הנוכח) וזה לשונו, עניינו הוא, כי כל ימיו של אדם קצובים, ואמרו חז"ל כי בשעת הדין צריך ליתן דין וחשבון על כל יום מה שהיה קצוב לו לתקן בכל יום ויום. ויש לפרש בזה מה שאמר שלמה המלך ע"ה, עד אשר לא יגיעו ימי הרעה והגיעו שנים אשר תאמר אין לי חפץ בהם (קהלת יב, א), הם הימים

והשנים שעברו בלי תיקון, והם ימי הרעה שצריך ליתן דין וחשבון עליהם בשעת הדין. ובוה מובן מה שסידר הגאון חיד"א בתפילה שלפני תהלים לומר "ואל תקחני מהעולם הזה קודם זמני עד מלאת שבעים שנה, באופן שאוכל לתקן אשר שחתתי". ולכאורה יפלא, וכי מי שזקן כבן ע' שנה לא יאמר כן?! (וכבר כתב המשנה ברורה (סי' תקפ"א סק"ג) שיש לדלג התיבות שבעים שנה), גם מה הפירוש "באופן שאוכל לתקן" וכו'? אך המובן בזה, שמי שעברו כמה ימים ולא תיקן בהם, הוא זקן בלא ימים, וצריך לעשות תשובה ולהשלים ולעסוק בתורה, וישים לילות כימים, יותר מן המחויב. וזהו שאפילו מי שהוא זקן, מבקש שיאריכו ימיו, שישוב בתשובה וישלים אשר שיחת בביטול תיקונם, וזה שאמרו באברהם שהיו לו ימים נגד הזקנה. עד כאן לשונו.

נמצא שיש לאדם ב' חשבונות, חשבון השנים, שבכל שנה ביום שנולד בו עברה עליו עוד שנה. וחשבון הימים שצריך לחשב כמה ימים של עבודת ה' היו לו באותה שנה, האם היו כל הימים מלאים, או שהיתה זו שנה חסרה או ריקה חס ושלום. ובאברהם נאמר "זקן בא בימים" וכלשון המדרש הנוכח, שהיו לו זקנה כנגד ימים וימים כנגד זקנה, דהיינו שכל ימיו ממש נצלם לעבודת השם, ולא החסיר יום אחד מעבודתו יתעלה, והרי שהוא בא ב"זקנה" יחד עם ה"ימים".

מעשה בכתב סופר

רגילים העולם לשמוח ולהודות לה' ביום ההולדת, בבחינת שהחיינו וקיימנו והגיענו להשלים עוד שנה לטובה. אבל מה מפליאים הדברים המסופרים על הכתב סופר זצ"ל (מוכא בהקדמת כת"ס עה"ת) שבהגיעו לשנתו הנ"ד, היה אז רחוק מביתו בעיר הבירה בודאפעסט (בה ישב ג' חדשים בעת הפילוג מהרפורמים ויסוד הקהלות החרדיות). פעם בישבו לכדו בחדרו, נכנס אליו תלמידו שהיה כבר אחד מגדולי הרבנים, ומצאהו בוכה. נבהל התלמיד ושאל, רבנו מה קרה, ענהו הכתב סופר, היום מלאו לי לטובה נ"ד שנה, והנני יושב ועושה חשבון הנפש, איך נצלתי את ימי לילותי ושנותי, ואיך לא אבכה? ובכו שניהם יחדיו.

אם בארזים נפלה שלהבת, מה יענו איזובי הקיר. כל ימי הכתב סופר זי"ע היו נ"ו שנים, בהן הספיק להרביץ תורה לאלפי תלמידים, מהם ממש מאות רבנים וראשי ישיבות, ולכתוב בכתב יד קדשו ד' חלקי תשובותיו, ו' חלקי ספריו בסוגיות הש"ס, דרשותיו, ספרו על התורה, ובכל זאת ישב ובכה על השנים שכאילו היו בלי ימים, מה נענה אגן אבתריה.

תשובה עושה תחיית המתים ל"ימים מתים"

אבל הא ניחא, למי שזכה שבילדותו עסק בתורה ובמידות טובות וכן בזקנותו עוסק בתורה בחשק. אבל מה יעשה הזקן שלא זכה בילדותו ללמוד תורה, ורק בימי הזקנה מתחרט על הילדות?

וראה בבאר מים חיים (ר"פ חיי שרה) שפירש את מאמר חז"ל (ברכות ה.) לעולם ירגיז אדם יצר הטוב על יצר הרע, נצחו, מוטב. ואם לאו, יזכיר לו "יום המיתה". עד כאן. דלכאורה היה להזכיר לו את המוות עצמו, או את אשר עתיד ליתן דין וחשבון אחר המוות, ומה זה להזכיר לו "יום" המיתה. אלא שאם עובר יום בלי עבודת ה', הרי זה יום מת, שאין לו חיות, ואי אפשר עוד להשלימו, כי אם יעבוד למחר, אין זה משלים את יום האתמול, שהרי למחר מצווה הוא שוב על יום המחר. כעין שכ' המשנה ברורה (סי' תקמ"ה סקמ"ז) להתיר לכתוב חידוש תורה בחול המועד, אפילו אם לא ישכחו עד לאחר המועד, כיון שבכל עת ורגע מוטל על האדם לעמול בתורה ולחדש בה כפי יכלתו, אין שייך לומר שימתין עד אחר יום טוב, ואז יכתוב את החידוש, שאחר יום טוב, יהיה עליו חיוב אחר, דהיינו שיחדש אחר כך חידושים אחרים. עכ"ל. וגם כאן כיצד ישלים מחר את היום שעבר, הרי אז חל עליו חובת יום המחר.

מכל מקום עיין שם בבאר מים חיים שמאריך, שבתשובה גדולה, אפשר לתשובה זו להיות בגדר "תחיית המתים", דהיינו להחיות את היום הנחשב למת בלי תורה ועבודת ה'.

ועמד המנחת יוסף על כך כיצד מועילה תשובה להחיות יום המת. יש לבאר שאם זו תשובה מאהבה, הרי הנפכות אפילו הזדונות לזכיות (יומא פו.), וכמו שביאר החתם סופר ז"ל (דרשות לשיר השירים דף יט.) שמכזית נבילה שאכל באיסור ושם מאהבה נעשה לו ממש כזית בשר של אכילת קרבן פסח. ואם כן מכל שעה בטלה, נעשית שעה של תורה ועבודת ה', ונמצא שאת ימיו "המתים", את ימי הבטלה, הפך לימי "חיים", לימי עבודת השם. אכן מי יזכה לתשובה מאהבה, אשר זו מדרגה רמה.

אכן מדברי הפנים יפות הנ"ל שכתב, וצריך לעשות תשובה, ולהשלים בעסק התורה, וישים לילות כימים יותר מן המחוייב. עד כאן. מבואר שהתשובה מועילה לבני אדם רגילים לתיקון הימים שכבר עברו ואינם עוד, ואין צריך לכך דווקא את התשובה הגדולה מאהבה. והיינו שכאשר שב מעיקרו ומתחרט, ומשנה מעשהו בפועל, ו"משים לילות כימים יותר מן המחוייב", שאמנם בן אדם מחוייב לעסוק בתורה כפי כחו ואפשרות פרנסתו, אבל זה שלומד יותר מכחו, וגם יותר מאפשרות פרנסתו, הקדוש ברוך הוא ברוב רחמיו, מחשיב לו את העודף הזה, וכפי

הנראה שמחשיב גם שעה של עודף לכמה שעות רגילות, שהרי אינה דומה שעה של התאמצות ומסירות נפש, לשעת שלווה ומנוחת הנפש, ועל ידי זה ישלים לו השי"ת את חסרון ימיו, באורך ימים ושנות חיים.

ויש לרמוז זאת במאמרם ז"ל (ברכות לא.) שבהלולא דמר בריה דרבינא, אמרו רבנן לרב המנונא זוטי "לישרי לן מר" (ישיר לנו אדוני) (ומאחר שסבר שרבתה מדי השמחה ובדיחות הדעת) אמר להו ווי לן דמיתנן ווי לן דמיתנן (אוי לנו, שנמות, אוי לנו שנמות), אמרי ליה אנן (אנחנו) מה נעני בתרך (מה נענה אחריך (כחרוז חוזר בשיר זה), אמר להם (כך תענו) הי (היכן) התורה והי (והיכן) המצוה דמגנו עלן (שיגנו עלינו). עד כאן. שבשעת התרוממות הרוח ביקשו רבנן לשמוע איזו התעוררות מרב המנונא, והתחיל לשורר ווי על הימים המתים, ההולכים מאתנו בלי חיות כמו שצריך, וזהו "ווי דמיתנן" שימי החיים שלנו חס ושלום הם כמתים. ושאלוהו רבנן אם כן מה נענה אבתרך, היש תקנה לאותן ימים יקרים, שהלכו לאבדון, או שאפשר עוד להחיותם? והשיב להם, תתעוררו ותשירו, הי תורה והי מצוה דמגני עלן, שעל ידם אפשר להחיות את הימים המתים, אם תתעסקו בתורה ומצוות בכל כחכם.

"וַיְהִי חַיֵּי שָׂרָה מֵאָה שָׁנָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה וְשִׁבְעֵי שָׁנִים שְׁנֵי חַיֵּי שָׂרָה" (כג, א)

כשמתה שרה, החל אדם הראשון לדבר תרגום

איתא במדרש פליאה (מובא בספרים רבים כגון ברזין דאורייתא דף כ"ד ע"א בשם הה"ק ר' מנחם מנדל מוויניצה), כשמתה שרה, החל אדם הראשון לדבר תרגום. עד כאן. וצריך להבין מה קשורים הדברים זה בזה.

התשובה, ידוע (כזוהר ח"א דף נו ע"ב) שכשאדם הראשון אכל מעץ הדעת נגזרה מיתה על אדם הראשון ועל כל זרעו אחריו (עירובין יח:), וכל אדם שנפטר בא בטרוניא אצל אדם הראשון ואומר לו, ואתה גרמת לי למות, וראה איך שכל בני ובנותי מצטערים בוכים ומבכים. עונה לו אדם הראשון, בא נפתח את הספרים שלך ונראה כמה עוונות אתה עשית, והנה כולו מלא חטאים עוונות ופשעים, ואז מיד מסתלק והולך לו, שגם ללא אדם הראשון היה מת בחטאיו.

ומעתה אצל שרה כתוב, מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים. ופירש"י ממדרש רבה (נ"ח, ד'), לכך נכתב "שנה" בכל כלל וכלל (במנין המאות כתוב "שנה" וכן במנין העשרות ובמנין היחידות, ככתוב מאה "שנה" ועשרים "שנה" ושבע "שנים"), לומר לך שכל אחד נדרש לעצמו, בת

ק' כבת כ', מה בת כ' לא חטאה, שהרי אינה בת עונשין, אף בת ק' בלא חטא. עד כאן. נמצא כששרה באה במרום אצל אדם הראשון ואמרה לו, אתה גרמת לי שאני אמות, והרי בן אחד יש לי שבא לי בזקנותי ועדיין לא הכנסתי אותו לחופה, לא היה לו מה לענות לה. ולכן מיד התחיל אדם הראשון לדבר תרגום לפי שזוהו לשון התרגום של פסוק זה, והווי חיי שרה מאה ועשרין ושבע שנים. עד כאן. נמצא שהתרגום השמיט את התוספת של "שנה" "שנה", וממילא לפי התרגום אין את הדרשה שמביא רש"י, ואין ראייה שבת מאה כבת עשרים ללא חטא.

"וַיְהִי חַיֵּי שָׂרָה" (כג, א)

"ויהיו" בגמט' ל"ז, ללמדנו אדם שאין לו בנים חשוב כמת

בזוהר הקדוש (ח"ג דף קכ"ג ע"א) **"ויהיו"** בגמט' ל"ז לרמוז שבאותה שעה היה יצחק בן ל"ז שנים כששב מהעקידה. ולפי זה יש לומר שבאה התורה ללמדנו את מאמר חז"ל, אדם שאין לו בנים חשוב כמת (נדרים סד:), שהרי שרה אמנו חייתה קכ"ז שנים, ורק אותם ל"ז שנים שהיה בנה אצלה, אותם שנים נחשבים שחייתה בהן. וזהו שנאמר **"ויהיו חיי שרה"** כמנין **"ויהיו"**, אלו הן **"חיי שרה"**, הימים הללו היו עיקר חייה. שהרי כשהייתה בת צ' שנה נולד יצחק (בראשית יז, יז) ונפטרה בת קכ"ז. ויצחק אבינו בן ל"ז שנה היה כשנעקד (זוהר הנ"ל, וראה רש"י להלן כד, כ) ואז נפטרה אמו.

"מֵאֵה שָׁנָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה וְשִׁבְעֵי שָׁנִים חַיֵּי שָׂרָה" (כג, א)

מאן דאיהו רב - כאן בעוה"ז, איהו זעיר - בעוה"ב

בזוהר הקדוש (ח"ג דף קס"ח ע"א, ונעתיק לשונו בהערה) כתב הטעם שאצל **"מאה"** שהוא מנין רב כתוב **"שנה"**, ואצל המנין המועט **"שבע"** כתוב **"שנים"**? ללמדנו מוסר, מאן דאיהו רב (מי שהוא גדול), כאן בעולם הזה, איהו זעיר (הוא קטן) בעולם הבא, ומאן דאיהו זעיר (כלומר מי שהוא עניו) בעולם הזה, איהו רב לעולם הבא. וזה מרומז כאן שנאמר **"מאה"**, שזה הרבה שנים דהיינו מי שמחשיב עצמו לרב, נחשב ל"שנה" אחת, ואילו המחשיב עצמו מועט **"שבע"** אז הוא רב שעליו נאמר **"שנים"**, שנים מועטות נחשב לשנים מרובות.

כיוצא בזה מצינו במסכת פסחים (דף נ.) רב יוסף בריה דרבי יהושע בן לוי חלש, גווע ופרחה רוחו (רב יוסף חלה ונפטר). כי הדר (כשחזרה נשמתו), אמר לאביו, ראיתי אותם שהיו בעולם הזה בכבוד ובעושר, שם בעולם האמת היו בביזוי ובצער, ואלו שהיו בביזוי ובשפלות, שם ראיתם בכל עונג ושלוח.

מוסר מצורת אצבעות האדם

וכן כתוב, קטון וגדול שם הוא (איוב ג, יט), היינו שאין הפרש בקבר בין העשיר לעני, אלא כולם הולכים אל מקום אחד. וכתב הרב בעל שבט מוסר, שמאצבעות ידי האדם יש ללמוד מוסר, שהרי האצבעות כשהן זקופות ועומדות, שאז הן בחינת חי שהוא עומד, יש הבדל והיכר בכל אצבע בין גדול לקטן, אבל כשהן כפופות, הן בבחינת מיתה, כמו המת שהוא שוכב, הן שוות. ואין היכר, בין אצבע לאמה. כי כאמור בשעת המיתה אין הבדל בין קטון וגדול.

"וַיְהִי חַיֵּי שָׂרָה מֵאָה שָׁנָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה וְשֶׁבַע שָׁנִים שְׁנֵי חַיֵּי שָׂרָה" (כג, א)

מצמיח ישועות מהצרות

בראשית שנות התר"מ, בתוככי אחד מגדודיה הגדולים של צבא ארה"ב, קמה וגם ניצבה פלוגה עצמאית - מהחיילים היהודים שגויסו לגדוד. הם ארגנו לעצמם ביהמ"ד שיעורי תורה, ספר תורה ואוכל כשר ושאר שירותי הדת, הצבא האמריקאי הכיר בבקשות החיילים והשיג עבורם כל מצרכי הדת ואפילו ספר "מחנה ישראל" שיצא אז לאור על ידי מרנא החפץ חיים זצ"ל שקיבץ לפונדק אחד את כל ההלכות השכיחות לחיילים במצב דומה.

והנה באחת מהפלוגותיה של הפלוגה התחוללה סופה אדירה, האוניה הגדולה שהכיל מאות חיילים טבעה, ועמה נספו כל החיילים ששהו על סיפוניהם, ביניהם גם חיילים מאותה קבוצה יהודית. אחד מהם נותר - הניצול היחידי מכלל החיילים היה הבחור "יחיאל" שנסחף לאי זנוח שהיה בקירוב מקום, הוא מצא את עצמו בודד ושומם על אדמת נכר - מודה על כל נשימה, אך מנותק לגמרי מכל העולם ללא שום אמצעי תקשורת.

אמריקה וכל העולם נעשו כמרקחה עם היוודע האסון הכבד, אך משלא נמצאו שרידים נשכח העניין מכל לב. לבנתיים מנסה יחיאל לשרוד על האי ולחיות מפרי העץ, מי הים וצידת דגים כשבראש מעייניו חיפש דרך להיחלץ ולהגיע לאדמת מבטחים, אך לשוא. כל מאמציו עלו בתוהו, גם איתותי המדורות הקטנות שהדליק מאבני המקום - היו ללא תועלת. הייאוש החל לכרסם בו ובלית ברירה החליט להגן על עצמו מפני רוחות גשמים וחיותו יער בבניית ביקתת עצים וקש - עדי יחמול עליו המרחם. גזו ענפים, קיצץ אילנות, צירפם וחיברם, עד שקמה וגם ניצבה בקתה דלה שתשמש עבורו כמחסה ומסתור מורם וממטר, עד יעבור זעם. החורף הכבד צבר תאוצה, הקור התעצם והכפור השתלט על כל אבריו, בקושי מצא מענה בבקתתו ממטרות העוז ומטר ומטללי הרוחות, אך יותר מכך - כלום.

ויהי בחצי הלילה, ארובות שמי האי נפתחו, מבול עז ניתך ארצה מלווה בסערות רעמים ובמתקפות ברקים ללא רחם. בקושי מצא יחיאל מסתור בבקתתו מהגשמים, אך שמחתו לא ארכה, כשלפתע פגע בה ברק ובן רגע הפכה כולה למאכולת אש אימתנית שצירפה לחגיגה אף את העצים השכנים. יחיאל עומד ועיניו כלות - עד כאן! מאומה לא נותר לי מלבד בקתתי הדלה, והנה גם היא איננה, ואני אנה אני בא. גשמי דמעותיו הצטרפו לנחלי הגשמים שהלכו לים הסוער. א-לי א-לי למה עזבתני...

עולמו שחרב עליו באחת שבר אותו לגמרי בצעקות קולות וברקים עד לב השמים.

מתוך המרמור והבכי כי רבה, והנה רואה הוא לפתע מולו את הלא- יאומן: אור קטן שמתגדל עוד ועוד אט אט... אנייה מתקרבת! הוא שפשף את עיניו בתימהון, ומיאן להאמין: האם הגיע זמן גאולתי, מישהו זיהה אותי, גילה אותי. הודו לה' כי טוב. הוא סופר את השניות והחלום הופך למציאות, אניית מטען גדולה עוגנה בסמיכות אליו.

באפיסת כוחות עלה על הסיפון, התחמם בבגדים יבשים שהוצעו לו ובמלוגמת משקה חמימה, ולאחר כשחזור לנפשו ניגש לרב החובל והודה לו על הצלתו, אך תמה בפניו: חודשים מספר שהנני מנסה בכל דרך לאותת לאניות לאור היום והלילה ובכל מצב שהוא, וכלום. והנה עתה באפלת הלילה גילית אותי בתוך הסערה, האיך, אתמהה. תמה עליו רב החובל וענה לו. וכי עיוור אני?! הן מרחוק ראיתי את המדורה הגדולה שהדלקת ואותות המצוקה ששירדת, ללא מחשבה שניה, תיכף ומיד, הפנתי את האנייה והנה הייתי שליח הצלה. אך, המשיך רב החובל בנשימה אחת לעומתו, אמור לי אתה... איך הצלחת בתוך גשם העבותות להדליק מדורת אש שכזו? הלוא דבר הוא...

דווקא הצרה והקושי, הקש ששבר את גב הגמל, הם היו ישועתו של יחיאל. וכפי שכתב יחיאל בעצמו במכתב הצלתו 'מתברר שהקושי האיום והנורא שהיה לי, הוא היה ישועתי - הכל לטובה' ומעתה הנה אל ישועתי אבטח ולא אפחד.

ומכאן לסיפור השגחה-פרטית בן זמנינו. אחד מן היהודים המקומיים בארה"ב, שנוקק היה להלוואה דחופה נכנס לארגון גמ"ח של רחמנים בני רחמנים ולווה סך חמישים אלף דולר תמורת ציקים שהפקיד לתוספת ביטחון בידי הנהלת הגמ"ח, צ'יק לכל חודש, אך התנה עליהם מראש שכיוון שאין לו די כסף בבנק לכן יביא בעצמו לגמ"ח כסף מזומן כל חודש ותמורתו יקבל חזרה את הצ'יק של אותו חודש. וכך הוה בחודש הראשון השני וגם השלישי,

הכל התנהג כמסוכם וכשורה, אך בחודש הרביעי שכח בעל הגמ"ח והפקיד את הציק לבנק ואפילו לא זכר לעדכן את הלווה בעל הצי"ק.

באותו לילה חזר הלווה מעבודתו מחוץ לעירו הביתה כשהוא עייף ויגע מעמל היום. אך באמצע והנה רואה הוא כי עוד מעט ואין דלק, ובאין קמח אין תורה. למזלו הספיק המקצת דלק שנותר בכדי להגיע לתחנת הדלק הקרובה. בזריזות ניגש לעמדה למלא דלק באופן עצמאי, הוציא את כרטיס התשלומין (אשראי) ורצה לשלם בידעו בכירור שיש לו קצת כסף בכנק, אך באותו היום ירד הכרטיס יחד עם הצי"ק, והאשראי לא עבר. בצר לו התקשר לבנק בדק ונודע לו שהופקד הציק של הגמ"ח שלא כרצונו בכנק ובכך התרוקן חשבונו לחלוטין.

מה עושים. הוא נמצא מחוץ לעיר, אין לו שום גואל ומכר בכל הסביבה, ומאין יבוא עזרו. אך, לא אמר נואש אלא עמד בצד ואמר בכוונה יגם זו לטובה - כל מה דעביד רחמנא לטב עביד. הוא החל לחפש ברכב אולי ימצא שאריות מטבעות פה ושם, חיפש בעמל ומצא מטבע שם ודולר כאן וכו' ויגעת ומצאת תאמין עד שהתקבץ אצלו עשרים ושלושה דולר, אמנם לא מספיק למלא את מיכל הדלק עד תומו, אבל יספיק לו די והותר להגיע למחוז חפצו לביתו שבעיר.

לקח את הכסף והלך לשלם בחנות התחנה, משהגיע לשם הציע לו הגוי שעבד בתחנה שימלא דלק רק בעשרים דולר, ובשלושה דולר הנותרים יקנה אצלו בתחנה כרטיס להגרלה שאמורה להתקיים בקרוב על סכום כסף גדול. אותו יהודי שלא היה רגיל בכך רצה לפוטרו, אך משהציע הלה שוב ושוב, חשב שאולי זו הזדמנות, וכך עשה, קנה כרטיס בשלושה דולר, ובשאר מילא דלק. כעבור ימים מספר עלה אותו יהודי בגורל וזכה בסך 50,000 דולר כאותו סכום כולו שלוה מהגמ"ח. חישוב פשוט גילה כי דווקא "הצרה הצרורה" שהכניסו בעל הגמ"ח לתוכו, זה גופא היה ישועתו, שהרי אילו שילם ישירות במכשיר האשראי ולא דרך אותו גוי כי אז לא היה נכנס ולא קונה ולא וזוכה בהגרלה. ולהודיע, שכל קוויך לא יבושו ולא יכלמו לנצח כל החוסים בך. (לקראת שבת מלכתא. קטעים מתוך שיחת גאב"ד חרדים)

"בְּקִרְיַת אַרְבַּע הוּא חֶבְרוֹן" (כג, ב)

מדוע חברון נקראת "קריית ארבע"

נקראת "חברון" ונקראת "קריית ארבע", ככתוב בפרשתנו ותמת שרה בקריית ארבע היא חברון (בראשית כג, ב), וביאר רבנו בחיי (שם) למה נקראת "קריית ארבע"? א'. על שם "ארבעה"

זוגות שנקברו שם איש ואשתו, אדם וחווה, אברהם ושרה, יצחק ורבקה, יעקב ולאה. ב'. על שם "ארבעת" הגיבורים, אחימן ששי ותלמי ואביהם שהיו דרים שם. ג'. על שם שהיתה מחלק שבטו של יהודה שהיה הבן "הרביעי".

ממשיך רבנו בחיי שיתכן לומר שקרית ארבע נקראת חברון, על שם שכל הקבור שם נפשו מתחברת למעלה בעיר אלהים עם ד' מחנות שכינה, ולא לחנם חמדה אבות העולם, שמשם זכות הנשמות להתחבר לשרשן, שהוא כסא הכבוד.

חברון יש לה ג' מעלות

בספר תפארת ירושלים (ריזנמאן, עמ' מ"ו, תרע"ג) מביא מספר שער החצר (סי' ש"פ, נדפס תרכ"ב) שלעיר חברון יש ג' מעלות, א'. שהיא בארץ ישראל. ב'. שהיא אחת מערי מקלט. ג'. שהיא מערי יהודה. והוסיף שגם חברון ת"ו היא גרמה לישיבת כל ארץ ישראל, לפי שעל ידי שכלב בא לחברון, כמו שנאמר, ויבא עד חברון (במדבר יג, כב) ניצול מעצת מרגלים, ועל ידי זה נמצא זכות וקיום והעמדה לישראל להכנס לארץ ישראל, ונמצא שקדושת חברון ת"ו היא גרמה שיכנסו ישראל לארץ ישראל ת"ו, ואף על גב שאמרו בגמרא מסכת סוטה (לד): שביאתו של כלב לחברון היתה לצורך השתטחות על קברי האבות, מכל מקום הכתוב לא תלה את ביאתו כי אם בחברון, כנאמר ויבא עד חברון (במדבר יג, כב) לומר שקדושת חברון ת"ו היא שעמדה להצילו מעצת מרגלים.

חברון חסר ו' בגימטריא עשר פעמים הוי"ה ב"ה

וזמשיך ה"שער החצר" ואומר, שגם חברון נכתבה בתורה בכתיב חסר "חברן" אותיות חב"ר נו"ן, שהאות נו"ן פשוטה רומזת על קשר ויחוד כל העולמות, מריש כל דרגין עד סוף כל דרגין, לפי שכל העולמות מיוחדין ומקושרים בהארת אין סוף ברוך הוא, וכן חברון באמצעות קשר ויחוד כל העולמות, ולזה רמז "חברון" חסר ו', בגימטריא עשר פעמים הוי"ה ב"ה שהוא כללות כל עלמין עד סוף כל העולמות וזהו חברון חב"ר נו"ן.

עוד ממעלות חברון

עוד מעלות העיר חברון הביא בספר ארץ חמדה (שטרן, פרק ל"ט), בחברון כרת אברהם ברית עם אחי אשכול ואחי ענר. ונתן להם את אלוני ממרא (בראשית י"ד).

בחברון גר אברהם אבינו עשרים וחמש שנה, כמובא בסדר עולם רבה (מ"א) וכן הובא במדרש רבה (בראשית פרשה נ"ד סי' ו') ויגר אברהם בארץ פלשתים ימים רבים, רבים מאותן שעשה בחברון, בחברון עשה עשרים וחמש שנה, וכאן עשה עשרים ושש שנים.

בחברון נמשח דוד למלכות כמובא בנ"ך (שמואל ב, ב, ד) ומלך דוד בחברון שבע שנים וששה חדשים (שמואל ב, יא).

רבי אליהו מני רבה של חברון אמר, אילו האר"י ז"ל היה בא לחברון, היה מגלה בכל ד' אמות מנוחתו של צדיק.

רבי אברהם אזולאי בספרו חסד לאברהם (מעין ג' נהר י"א) כתב וזה לשונו, כל הדר בחברון הוא בטוח, וכן הנפטרים בה ונקברים בה זוכים לעלות נפשותיהם, כי הוא יתד תקוע לעבור לגן עדן תחתון בלי עיכוב ואין מי שימחה בידם כדי ללכת לגן עדן בלא צער.

בחברון בעבר היה בית הקברות גדול, וכמו שאמרו בכתובות (דף קב:) ואין לך טרשים בכל ארץ ישראל יותר מחברון, דהו קברי בה שיכבי, דהיינו שהיו קוברין בה מתייהם, ופירש רש"י בסוטה (דף לד:): ותדע דטרשין היא ואינה ראויה לפירות ככל שאר הארץ לפיכך יחדוה לקבורת מתים.

עוד כתב הגאון רבי שמעון בן דוד זצ"ל בספרו שער החצר (סי' ש"פ, נדפס תרכ"ב) עוד ראיתי להרב קמח סולת (דף נ"ג) שכתב בשם גאון עוזנו הרב ברכי יוסף, בשם מור זקנו מורנו הרב רבי אברהם אזולאי, שכשישים ידו על הקבר יאמר פסוק ונחך ה' וגו' (ישעיה נח, יא) שיש בו ט"ו תיבות כמנין קשרי היר. עד כאן. וכתב על דבריו הרב קמח סולת וזה לשונו, ואנכי לא ידעתי מה שאמר שיש בפסוק ונחך ט"ו תיבות ולפי החשבון הם י"ז תיבות? ועיין להרב מופת הדור והדרו הרב עטרת החיים (סי' לד) שהביא דברי מורנו הרב רבנו אברהם הנוכר וכתב עליו וזה לשונו, ואפשר דכוונת הרב הוא שדקדק בלשונו לומר שיש ט"ו תיבות, לרמוז דלא פחות מט"ו ומנין קשרי היד היינו עם הדפק יעו"ש. ועל פי האמור יותר ניחא, דמנין קשרי היד, היינו עם הכף כמו שנתבאר.

בית הכנסת אברהם אבינו שבחברון

ברובע היהודי בחברון, עומד בית הכנסת הנקרא על שם אברהם אבינו שנוסד לפני יותר מארבע מאות שנה. והובאו לשם ספרי תורה עתיקים מבית הכנסת העתיק בעזה.

על שום מה נקרא בית כנסת זה על שם אברהם אבינו, על כך מספר בעל עמק המלך (בהקדמה שלישיית לספרו פרק י') מגדולי המקובלים.

אודיע לכם, בני אלהים חיים, דבר פלא שנעשה בחברון ביום הכפורים, בימי ר' יצחק ארחא, תלמידו של האר"י הקדוש, בשנת חמשת אלפים שלוש מאות ושמונים לפרט גדול, בימים ההם בחברון אין עשרה שיתפללו בציבור, רק בשבתות וימים טובים יתקבצו לשם מן הכפרים ומתפללים בעשרה ויותר. ויהי בערב יום הכיפורים לא היה בחברון רק תשעה אנשים. המתינו לבני הכפרים שיבואו, ולא בא אחד מהם, כי הלכו כולם לירושלים עיר הקודש, תבנה ותכונן, במהרה בימינו, אמן.

והיו יושבי חברון, והם כולם מחסידי עליון, בצער גדול ובכו הרבה בכי על שיתפללו ביום הכיפורים ביחידות. ויהי הם נשאו עיניהם, והנה איש זקן בא מרחוק, ושמחו כנגדו שמחה גדולה. וכשבא אליהם נתנו לפניו לאכול סעודה המפסקת. בירך אותם ואמר שכבר אכל בדרך. ובכן התפללו ביום הקדוש וכיבדו את האיש בכבוד גדול.

במוצאי יום הכפורים התחילו מדיינים זה עם זה, כי כל אחד רצה להביא את האורח לביתו. ונתפשרו בגורל, ונפל הגורל על החזן. הלך החזן לביתו והאורח אחריו. וכשהגיע סמוך לביתו פנה החזן לאחוריו, לכבוד האורח. שיבוא ראשון לביתו וראה והנה איננו.

באותו הלילה בא הזקן בחלום להחזן ואמר לו, אני אברהם אביכם. באתי אליכם להשלים המנין, כי ראיתי אתכם בצער גדול.

החיד"א הביא את המעשה הזה, ודן איך אברהם אבינו שכבר אינו חי יכול על פי דין להצטרף למנין, והביא את דברי ספר חסידים (סי' אלף קכ"ט) שרבנו הקדוש היה מוציא אחר פטירתו את בני ביתו ידי חובת קידוש.

ובספר שער החצר (סי' ש"פ) כותב, ראיתי להביא פה מה שראיתי בכתבי אחד קדוש מה שחלם בענין חברון וזה לשונו, בליל ב' בשבת וכו' ראיתי בחלומי אני הקטן מתושבי עיה"ק חברון, שבאתי למקום קיבוץ אחד גדול להתפלל שם מנחה, ומצאתי שם אנשים שאני מכירם והיו מקצתם אומרים נתחיל זמן מנחה ומקצתם אומרים עדיין לא זמן מנחה, בהדי הכי התחיל אדם אחד שאני מכיר אותו ואמר אני רוצה לדרוש מעט על רמזי א"ב, והתחיל ואמר אות א' מרמז על אחדותו יתברך ושתק, ואני ענית תדרוש על אות א' שמורה על אהבה, ובתוך הענין ראיתי שקצת מהקהל אומרים לי תדרוש על מעלת חברון ת"ו, והתחלתי ואמרתי, תדעו שאני

רוצה לדרוש על מעלת חברון, לא בשביל שאני דר בתוכה, אלא דורש אני לשם יחוד קוב"ה, הלא תדעו שחברון לשון חיבור ואחוה, שהדרים בתוכה צריכים להיות באהבה ואחוה שלום ורעות, ולזה אבותינו הקדושים הטמונים בתוכה לא היו רוצים להזכר כבודם על מחלוקת, שלזה אמר יעקב אבינו עליו השלום, בקהלם אל תחד כבודי (בראשית מט, י), ודרשו ז"ל (בראשית רבה פרשה צ"ח סי' ה') "בקהלם", בעדת קרה, "אל תחד כבודי" שלא יזכר שמי במחלוקתם. וכיון שלא רצה להזכר שם כבודו במחלוקת קרה, הוא הדין בכל מחלוקת. וכן כיון שיעקב אבינו עליו השלום שהוא הקו אמצעי שכולל את אברהם ויצחק, אם כן גם כן הם על דעתו יסמוכו ולכן אברהם יצחק יעקב בגימטריא תרל"ח, כמנין נור השלום וכו', ועל כן כל מחלוקת אינה מתארכת בחברון.

"וַיבֹּא אַבְרָהָם לְסֹפֵד לְשָׂרָה וְלִבְנֹתָהּ" (כג, ב)

מנין בא אברהם אבינו

איתא בחז"ל (בראשית רבה פ' נ"ח סי' ד') "ויבא אברהם", מהיכן בא, רבי לוי אמר מקבורתו של תרח בא, עד כאן. וזה מרומז כאן בראשי תיבות שבפסוק, שני חיי שרה, שהם עולים בגמט' "תרח". עוד איתא במדרש (מובא בספר גן רוה אדימאשיק, ריש חיי שרה, תרע"א) שבאותו יום ששרה נפטרה, נפטרה גם בתה.

וכל זה מרומז כאן בפסוק "ויבא אברהם לספוד לשרה ולבכתה", "ויבא" הן אותיות "אביו" רמז ש"ויבא" ממיתת אביו תרח. "לספוד לשרה", זו מיתת שרה, כפשט הפסוק. "ולבכתה", האות כ' כתובה כאן בתורה באות קטנה, לרמז שיש לדרוש את המילה בלי האות "כ", ויוצא "לבתה", וכאלו נאמר "לספוד לשרה ולבתה".

"לְסֹפֵד לְשָׂרָה וְלִבְנֹתָהּ" (כג, ב)

למה נכתבה כ' זעירא

יש מפרשים "ולבכתה" נכתב בכ' זעירא, היות שבכה אברהם מעט, כי עד שהגיע לחברון, הלך ג' ימים מהר המוריה עד חברון, וכיון שהלכה היא שג' ימים לבכי (מועד קטן כז:): הרי שעד עתה בכה אברהם הרבה לפי כבודה של שרה, ולאחר ג' ימים לבכי, בוכים רק מעט, ולכן מובן עתה מדוע נכתבת כ' זעירא, לרמז שבכה אברהם מעט, כי כבר עברו ג' ימים לבכי.

וזמורנו ורבונו הגאון מופת הדור כמוה"ר עובדיה יוסף זצוק"ל מפרש, מפני שראה אברהם אבינו בעולמות העליונים איזו שמחה וריקודים יש שם, איך מקבלים את פניה של שרה ואיזה מקום מכובד הכינו לה בגן עדן, ועל כן היה שמח מאוד, אבל מפני הרואים בכה מעט, ולכן נכתבה כ' זעירא.

"וַיְבֹא אַבְרָהָם לְסֹפֵד לְשָׂרָה וּלְבִתָּהּ" (כג, ב)

מדוע לא בא גם יצחק לספוד ולבכות לשרה

כתוב כאן בתורה שאברהם הגיע לספוד לשרה ולבכותה, ונשאלת השאלה מדוע יצחק אבינו לא נזכר כאן, שגם הוא הגיע לכבד את אימו כבוד אחרון?

שלחו אביו ללמוד תורה

אמרו רבותינו (בראשית רבה וירא נ"ו י"א) שאכן יצחק לא היה שם לפי שאברהם שלח את יצחק לבית מדרשו של שם ללמוד תורה. משום שאמר אברהם, היות וכל הטובה באה לידי בגלל שעסקתי בתורה ומצוות, לפיכך איני רוצה שתמוש התורה מזרעי לעולם, לכן שלחו לבית מדרשו של שם.

שלחו אביו מפני עין הרע

ויש אומרים (בראשית רבה פרשה נ"ו סי' י"ט) ששלחו בלילה מפני עין הרע, שמא יתנו הבריות עיניהם ביצחק לאמר, כיצד הצליח לעבור את נסיון העקידה, נסיון כה קשה ובשמחה רבה, וכמו שכתוב על חנניה מישאל ועזריה, כי משעה שעלו מכבשן האש לא נזכרו יותר שמותם, משום שמתו מעין הרע.

יצחק היה בגן עדן להתרפא

במדרש אמרו (פרקי דרבי אליעזר פרק ל"א), שמכיון שנשחט רוב הקנה של יצחק והיה בסכנת מות, באו מלאכי השרת ולקחוהו לגן עדן כדי לרפאותו, ונשאר שמה במשך שלש שנים. ולכן מובן מדוע לא הגיע יצחק לספוד לשרה ולבכותה, שהרי היה באותה שעה בגן עדן. ולכן גם כשנכנס יעקב אצל יצחק אביו, אמר יצחק, ראה ריח בני כריח שדה אשר ברכו ה' (בראשית כז, כז), ואמרו רבותינו (בראשית רבה ס"ה כ"ב) שנכנס עמו ריח גן עדן. והיינו כי יצחק אבינו היה מכיר מכבר את ריח גן עדן. ע"ש. ונראה לומר שזה מה שכתוב בהמשך הפרשה "ויצחק בא מבוא באר לחי ראי" (בראשית כד, סב) והביאור בכך שהיה בא מגן עדן (הובא בפירושו ריב"א על התורה בראשית כה, כז עה"פ ויגדלו הנערים).

אולם פשטות המקראות דלעיל לא משמע שנשחט רוב הקנה של יצחק, שהרי המלאך אמר לאברהם "ואל תעש לו מאומה" (בראשית כב, יב, ועיין בפירושו רש"י ובשפתי חכמים שם).

למה יצחק לא יכל להספיד את שרה

בפרדס יוסף (פאצאנובסקי, חיי שרה כ"ג ג' ב') עמד על דברי המדרש (ילקוט שמעוני רמז תשע"ו), שכשמשנה רבנו נפטר, "זקנים שבאותו הדור אמרו, פני משה כפני חמה, פני יהושע כפני לבנה. אוי לאותה בושה אוי לאותה כלימה". עד כאן. ומדוע באמת רק הזקנים אמרו זאת ולא הצעירים.

ויש לומר אמנם גם הצעירים ראו את ההבדל שבין משה רבנו ליהושע בן נון, ש"פני משה כפני חמה פני יהושע כפני לבנה", אך בליבם היה, מי יודע, אולי כשהיה משה רבנו בגילו של יהושע כיום, גם הוא היה בדרגתו של יהושע, וכשיגיע יהושע לגיל שמשנה רבנו נפטר, גם פניו יראו כפני חמה.

אבל הזקנים שהכירו את משה רבנו עוד בהיותו צעיר לימים, כשהיה בגילו של יהושע כיום, ידעו שכבר אז היו פניו כפני חמה. לכן, הם אלו שאמרו, "אוי לאותה בושה אוי לאותה כלימה".

מעשה נבין, מדוע יצחק לא הספיד את שרה, לפי שיצחק הכיר אותה רק כשהיתה מעל גיל תשעים (שהרי נולד כשהיתה בת תשעים (בראשית יז, יז)), ולומר שהיתה צדיקה בגיל מופלג כזה, אין בכך חידוש גדול. הן כל אחד בגיל תשעים ומעלה עשוי להיות צדיק, ושמא בגיל צעיר לא היתה במדרגת צדקות זו.

אבל אברהם אבינו אמר, אני הכרתי אותה בגיל חמש עשרה, וכבר אז היתה אשה גדולה, נביאה, לכן "ויבוא אברהם לספד לשרה ולבכתה", שכן הוא באמת היה יכול וראוי להספידה כהלכה.

"וַיָּקָם אַבְרָהָם מֵעַל פְּנֵי מֵתוֹ וַיְדַבֵּר אֶל בְּנֵי חַת לְאֹמֶר" (כג, ג)

כאשר מדברים לפני קהל צריך לעמוד

המילה "ויקם" צריכה ביאור מה פירושה ועניינה כאן. וביאר זאת רבנו בחיי (כאן) וזה לשונו, אנשי המקום היו בני חת וכו', ולמדנו הכתוב דרך ארץ, כי המדבר ברבים צריך לעמוד.

וכן חזר למטה (פסוקים ז-ח), "ויקם" אברהם... וידבר אתם לאמר. ונראה כי המנהג היה כשידבר היחיד בפני הרבים, היה מדבר מעומד, ובכלותו לדבר, ישב במקומו, וכן עשה אברהם, דיבר מעומד, ואמר, גר ותושב אנכי עמכם. ואחר כך ישב במקומו, וענו בני חת, שמענו אדני וגו', וכאשר רצה לדבר שנית עמד ודיבר, על כן הוצרך לחזור שנית ולעמוד, כמו שנאמר "ויקם אברהם". עד כאן.

"וַיְדַבֵּר אֶל בְּנֵי חַת לְאָמֹר" (כג, ג)

מפני דינא דבר מצרא כינס את כל בני חת

כשרצה אברהם אבינו לקנות את מערת המכפלה, ניהל את המשא ומתן עם עפרון לעיני בני חת. וצריך להבין מדוע לא קרא אברהם לעפרון לבדו וסיכם עמו את המקח, כדרכו של מקח וממכר שנעשה בצנעא ולא לעיני כל בני העיר?

תירץ ר' סלמאן אוחנה, מתלמידי האר"י ז"ל (הביא דבריו רבנו אברהם אזולאי בס' בעלי ברית אברם פר' חיי שרה) שעשה כן אברהם מפני דינא דבר מצרא, שפירושו, שעל פי הדין לשכנים יש דין קדימה לקנות את האחווה הסמוכה להם. לכן כינס אברהם את כל בני חת ואמר להם שהוא רוצה לקנות את אחוות הקבר הסמוכה להם, שלהם יש דין קדימה לקנותה, ומבקש שיוותרו לו. ומשוויתרו, השתחווה להם והודה להם כנאמר, וישתחו לעם הארץ לבני חת (כג, ז). אז פנה אברהם אל עפרון החתי שימכור לו את המערה, והוא השיבו, השדה נתתי לך (כג, יא), השתמש בלשון "נתתי", שישמעו בני חת שנותן לו השדה במתנה, ובמתנה אין דין דבר מצרא, לאמור שאז שוב אינך צריך את הסכמת השכנים. אולם כל זאת רק לצורך שמיעת בני חת, אך "אדוני שמעני, ארץ ארבע מאות שקל כסף ביני ובינך מה היא" (כג, טז), אמר עפרון לאברהם בשקט, שישלם לו בצניעא בלא ידיעת בני חת, כך לא יוכלו בעתיד לבא בטענת בר מצרא.

"גַּר וְתוֹשֵׁב אֲנִי עִמָּכֶם" (כג, ד)

מנהגן של הבריות בבנין הבתים

בספר ילקוט לקח טוב (בייפוס, כאן) מביא מהחפץ חיים במשליו (סג), בנוהג שבעולם, אם רוצה אדם לבנות בית יפה, מביא אדריכל אומן להכין לו את הבית. ומעשה בעשיר אחד שהזמין אצלו אדריכל אומן ואמר לו, מבקש אני שתכין לי תוכנית של הבית, אולם בעיקר שים לב לטרקלין שיהיה גדול ונאה ביותר, ואף בפרוזדור יפה אני חפץ.

לאחר שהראה לו את המקום שעליו אמור לקום הבית, אמר האדריכל לבעל הבית, בדקתי את המקום, ואי אפשר להקים עליו גם טרקלין יפה וגם פרוזדור יפה, אם רצונך בטרקלין יפה וגדול, יש הכרח להקטין את הפרוזדור, וככל שנגדיל את הפרוזדור כך ילך ויצטמצם הטרקלין. לו לעצתי תשמע, הייתי לוקח חלק מהשטח המיועד לפרוזדור ומוסיף לטרקלין, כדי שנוכל לעשותו גדול ומרווח, וכפי שכן הוא מנהג הבריות בבניית בתים, לעשות טרקלין גדול ונאה, ואילו הפרוזדור חשיבותו פחותה. ואם תעשה להיפך, סופך להיות צחוק בעיני הבריות ויאמרו עליך, ראו מה עשה פלוני, טרקלין אשר בו יושבים בדרך קבע ומקום לקבלת אורחים, עשהו קטן וצר, ואילו הפרוזדור, שאינו משמש אלא מעבר ארעי, עשהו גדול ומרווח.

כך בזמן שאנו כאן בעולם הזה, אנו בונים לעצמנו את הטרקלין לעולם הבא, כדברי חכמינו זכרונם לברכה במדרש למשלי (בבב, י"ד א'), ללמדך שכל מי שקנה לו דברי תורה, קנה לו בית בעולם הבא, ובמקום כך אנו טורחים להגדיל וליפות את הפרוזדור? עלינו להיות בבחינת "גר" כאן בעולם הזה ובבחינת "תושב" בעולם הבא ולא להפוך את היוצרות.

"וּפְגַעוּ לִי בְּעֶפְרוֹן בֶּן צַחַר" (כג, ח)

כשעפרון היה נכנס למערה היה מרגיש שבא שד להורגו

כתב הש"ך בחיבורו על התורה (כאן) וזה לשונו, אמר (הפסוק) בן "צחר", בגימטריא "רצח". שבכל שעה שהיה רוצה (עפרון) ליכנס למערה, היה נראה לו כמי שרוצים להרגו. ויש אם למקרא, שאנו קוראים "צוחר" בו"ו, גימטריא ש"ד, שהיה נראה לו כמי ש"שד" רץ אחריו להורגו.

"וַיִּתֶּן-לִי אֶת-מַעְרַת הַמְּכַפְלָה" (כג, ט)

מי חפר את המערה?

הזוהר הקדוש (ח"א דף נ"ז ע"ב) מבאר, כי אחרי שגורש אדם הראשון מגן העדן, נשלח לעבוד את האדמה. ומרחמנותו של ה' יתברך השאירו בסמוך לגן עדן התחתון, עד שבסמוך למיתתו, ראה אור אחד דקיק עולה באותו מקום שיוצא מגן עדן, וחצב שם את המערה וטמן בה את עצמו ואת אשתו, וזו היתה מערת המכפלה.

ובזוהר חדש (ח"ב רות דף ל"ג ע"ב) מוסיף רבי קיסמא לבאר שבשעה שמתה חוה, רצה אדם הראשון לקברה שם, כי הריח שם ריחות גן עדן. וכשרצה לחצוב עוד חלקים מן המערה יצאה בת קול ואמרה לו "דייך". באותה שעה עמד ולא חצב יותר, ושם נקבר. ומי נתעסק

בקבורתו, שנת בנו שהיה בדמותו ובצלמו. רבי רחומאי אמר, הקדוש ברוך הוא נתעסק בו כשנוצר, ונתעסק בו כשמת, ולא היה מי שיודע מקומו, עד שנכנס אברהם למערה, הריח ריח בשמים של גן עדן, ושמע קול מלאכי השרת אומרים, אדם הראשון קבור כאן, ואברהם יצחק ויעקב מוכנים יהיו למקום הזה, ראה את אדם הראשון ונר דולק מעל ראשו, ויצא. ומאז היתה תאוותו על המקום הזה. אמר רב הונא, קודם שבא אברהם, רבים היו מבקשים לקבר שם, ומלאכי השרת היו שומרים המקום, על ידי אש שהיתה דולקת שם, עד שבא אברהם ונכנס, וקנה את המקום.

בילקוט מעם לועז (בראשית פרק י"א) כתב שאדם הראשון חפר את המערה בידו, וכך היה סדר הדברים: ביום הראשון טבל במימי הגיחון, והגיעו המים עד צוארו, ועשה הפסקה צום שבעה שבועות מלאים, עד שעורו נעשה כמו משי, וכל אותו זמן היה הולך ובוכה ומבקש רחמים מלפני הקדוש ברוך הוא שיכפר לו עוונו, וכשדעתו נחה אמר בלבו אחרי מותי בודאי יטמנו אותי במקום אחד, ויעשו ממני עבודה זרה, לכן עשה מערה בת שתי קומות, וצוה לאנשיו לטמון אותה בתחתונה יפה יפה, כדי שלא יוכלו למצוא אותה. וכן מובא גם בילקוט שמעוני (בראשית פרק ג' רמז ל"ד).

מי בנה את בנין המערה

בספר "כפתור ופרח" (שהיה בשנת פ"ב לאלף השישי) כתב שמקובל שבנין המערה הוא מבנין שלמה המלך, מאבני המקום של בית המקדש. ובספר "במראה הפנים" לירושלמי (תענית כא.) כתב שהילני המלכה עשתה הכיפה בראש הבנין.

מתי ומדוע התאזו אברהם ושרה למעשה

בפרקי דרבי אליעזר (פרק ל"ו) מובא, שכשרץ אברהם להביא בן בקר, ברח בן הבקר ונכנס למערת המכפלה, ונכנס אחריו אברהם, ומצא שם אדם וחזה שוכבים על המטות ונרות דולקים עליהם, וריח טוב עליהם כריח ניחוח, לפיכך חמד את המערה לאחוזת קבר. ובזוה"ק (חיי שרה קכ"ז ע"א) הובא שראה אור גדול שמאיר במערה ונר שדולק שם.

עוד מוסיף המדרש תנחומא (בובר, חיי שרה סי' ג') שגם שרה בעצמה ידעה מקדושת המערה, שהמדרש דורש את כל פרק אשת חיל על שרה ואת הנאמר, זממה שדה ותקחהו (משלי לא, טז) דורש, שעוד בהיות שרה בחיים היה "זממה" - לקחת את שדה מערת המכפלה, "ותקחהו" שהרי נקברה בה.

המערה היא פתח גן עדן

כתב בספר טוב הארץ (עמוד ק"ד) מערת המכפלה אשר בחברון תוב"ב שם קבורת האבות, וידוע כי מערת המכפלה היא מעבר לגן עדן התחתון (זוהר ויחי דף רי"ט ע"א, ועוד בסמוך). כי עובר לסוּח"ר (בראשית כג, טז) בגימטריא אור"ח לג"ן, כי לסח"ר חסר ו' כתיב ובגימטריא חצ"ר לרמוז כי המערה כחצר לגן עדן כאשר יתבאר. וכן עוב"ר לסוּח"ר גימטריא תק"ע, כי עב"ר לסחר כתיב חסר, לרמוז שכל הדר בחברון הוא בטוח, וכל הנפטרים בה והנקברים בה זוכים לעלות נפשותיהם, כי הוא יתד תקוע לעבור לגן עדן תחתון בלא עיכוב ובלא מי שימחה בידם, כדי ללכת לגן עדן תחתון בלא צער.

זכתוב בזוהר הקדוש (ח"א דף פ"א ע"א) וזה לשונו, נשמה כד נפקת מהאי עלמא, אי זכאת עאלת בגנתא דעדן דארעא דנטע קב"ה לרוחיהון דצדיקייא, כגוונא דההוא גנתא דעדן דלעילא, ותמן כל צדיקא דעלמא, וכד נשמתא נפקת מהאי עלמא, עאלת במערתא דכפלתא דתמן איהו פתחא דגן עדן.

התפלות עוברות דרך מערת המכפלה

כתב הגאון המקובל רבי נתן נטע שפירא בספרו מגלה עמוקות (אופן דכ"ב), בקש משה להכנס לארץ ישראל, משום שהראה לו הקדוש ברוך הוא גם כן למטה שיש שם שבעה פתחים, כדאיתא בזוהר (פ' לך לך) שהנשמה הולכת בשעת יציאת נשמה מן הגוף דרך הפתח הראשון של מערת המכפלה, ששם נקברו האבות והאמהות אדם וחיה בקרית ארבע שהם ארבעה. וכן כל תפלו' שלהם כשהן עולות למעלה דרך מערת המכפלה הן עולות.

"וַיְתֵן-לִי אֶת-מַעְרַת הַמַּכְפֵּלָה" (כג, ט)

מקור השם "מכפלה"

בעירובין (דף נג.) אמרו מאי מכפלה, שכפולה בזוגות.

בפרקי דרבי אליעזר (פרק ב') מובא, שאמר אדם הראשון עד שאני בחיים אבנה לי בית מלון לרביצי. אמר ומה הלוחות על ידי שהן עתידין לכתוב באצבעו של הקדוש ברוך הוא, עתידין מימי הירדן לברוח מפניהם, גופי שגבלו שתי ידיו, ורוח נשמת פיו שנפח באפי, על אחת כמה וכמה, ולאחר מיתתי יבואו ויקחו את עצמותי ויעשו להם עבודה זרה, אלא הריני מעמיק את ארוני למטה בארץ מערה לפנים ממערה, לפיכך נקראת מערת המכפלה.

האר"י ז"ל (שער הפסוקים חיי שרה סי' כ"ג) נתן טעם שנקראת ד' שמות: המכפלה, מערת המכפלה, שדה המכפלה, מערת שדה המכפלה. כי כל זה בשם ב"ן, שהוא פעמיים הוי"ה ב"ה, וה' ראשונה של השורש נקראת מערת המכפלה. וה' של המילוי נקראת מכפלה, וה' שניה נקרא שדה המכפלה, וה' של המילוי שלה נקראת מערת שדה המכפלה.

"מכפלה" גימטריא קע"ה, כמספר שנותיו של אברהם אבינו. וכן "המכפלה" גימטריא ק"פ, כמנין שנותיו של יצחק. וגם המכפלה עם ב' כוללים גימטריא יעקב.

סדר הקבורה של האבות במערה

בירושלמי מסכת תענית (דף כא.) כתוב, אבות דרך הַסֵּב הן קבורין. אברהם באמצע, יצחק למעלה ממנו, ויעקב למטה ממנו. וכתב בספר "מראה הפנים" על הירושלמי (נדפס בגליון הירושלמי תענית כא.) שעל כפת המערה מצוייר סדר קבורת האבות.

ראשו של עשו

ו**כתב** עוד המראה הפנים (שם) כי מן הצד של המערה יש תיבה עשויה בתוך עמוד הכותל, ושאל את השומר מה זה, ואמר שמקובלים הם כי ראשו של עשו טמון וקבור שם מלמטה, ולא כתבו שמו (לא חרטו את השם עשו שם רק...), כי אם עשו זה לסימן (ששם קבור ראשו).

וב**סוף** פ"ק דסוטה (דף יג.) מובא, כי חושים בן דן שקל קולפא ומחייה ארישיה דעשו (לקח אלה והיכה בה את ראשו של עשו) נתרו עיניה (קפצו עיניו) ונפלו אכרעיה (מחוריהן על רגליו) דיעקב. עד כאן. אם כן בגמ' מבואר שענינו של עשו נקברו שם.

אמנם במקובלים הראשונים (כגון הרמ"ק באור יקר נח שער א' סי' ט' כרך ד' דף מ') וכן הובא ברמ"ע מפאנו כתבו דכל ראשו נקבר שם.

"וַיִּתֶּן-לִּי אֶת-מַעְרַת הַמְּכַפְּלָה" (כג, ט)

עדויות המבקרים בתוך המערה

בגמ' בבא בתרא (דף נח.) מובא, רבי בנאה הוה קא מציין מערתא (היה מסמן מערות קבורה, כדי שלא יטמאו על ידו), כי מטא למערתא דאברהם (כשהגיע למערת המכפלה), אשכחיה (מצא) לאליעזר עבד אברהם דקאי קמי בבא (שעומד בפני הפתח), אמר ליה מאי קא עביד (מה עושה)

אברהם, אמר ליה, גאני (שוכב) בכנפה (בחיקה) דשרה וקא מעיינא ליה ברישיה (והיא מעיינת, בודקת בראשו). אמר ליה (ר' בנאה) זיל אימא ליה (לך אמור לו) בנאה קאי אבבא (עומד בפתח), אמר ליה ליעול (שיכנס) מידע ידיע (הרי ידוע) דיצר בהאי עלמא ליכא (בעולם הזה, בעולם העליון אין יצר הרע ולכן הוא יכול להכנס, למרות שבעולם הזה אין נוהגים כך), עייל עיין (ונכנס, עיין) ונפק (ויצא). כי מטא למערתא (כאשר הגיע למערת) דאדם הראשון, יצתה בת קול ואמרה נסתכלת בדמות דיוקני (כלומר, הסתכלת באברהם, שהוא כעין דמותו של אדם הראשון) בדיוקני (בתמונתי) עצמה אל תסתכל. הא בעינא לצינוי מערתא (הרי צריך אני לציין את המערה)? (אמרו לו) כמדת (המערה) החיצונה (שם קבור אברהם) כך מידת הפנימית... אמר רב בנאה, נסתכלתי בשני עקיביו (של אדם הראשון) ודומים לשני גלגלי חמה.

בספר מסעות ר' בנימין (לרבי בנימין מטודילה) הביא שבני אדם ירדו למערה על ידי נתינת שכר לשומר, ובמערה השלישית יש ששה קברים ועל קבריהם חתומים אותיות חקוקים באבנים שמותיהם אברהם יצחק יעקב שרה רבקה ולאה. ויש שם חביות הרבה מלאות מעצמות ישראל.

בספר גלילות ארץ ישראל (שמחברו היה בשנת ה"א שפ"ז) מובא שהוא פיזר הרבה מעות עד שנתנו לו ליכנס, והוא היה בבנין שעל מערת המכפלה וירד לתוכו ט"ו מדרגות, ובא למערה רחבה שבתוכה ומשם יוצא רוח גדול ואי אפשר לעמוד שם כחצי רבע שעה.

וכתב הרמב"ם (אגרות קנאות, במבוא לאגרות הרמב"ם הערה י', נדפס ליפסיא תרי"ט), ובאחד בשבת תשעה בחדש (מרחשון) יצאתי מירושלים לחברון, לנשק קברי אבותי במערה, ואותו יום עמדתי במערה והתפללתי, שבח לאל יתברך על הכל, ושני הימים האלה שהם ששי (בו ביקר הרמב"ם במקום המקדש כותל) ותשיעי (בו עמד במערת המכפלה) למרחשון נדרתי שיהיו לי כמו יום טוב ותפלה ושמחה בהם ואכילה ושתייה.

רבנו עובדיה מברטנורא (אגרות ארץ ישראל, יערי, עמ' 126) כותב לאביו בשנת רמ"ח, את תיאור מערת המכפלה וזה לשונו, וחלון קטן יש מחוץ לחומה אשר על גבי המערה ואומרים שהוא כנגד קברו של אברהם אבינו, ואני עמדתי שם והתפללתי נגד החלון הקטן ההוא.

מעשה נס שאירע כשירדו להתפלל במערה

בספר שערי ירושלים הובא מעשה שפעם אחת עצר הגשם מן השמים, וכל התפילות והתעניות וההשתחויות על קברי צדיקים לא הועילו. וישלח הפחא ליהודים להתפלל על הגשם, ואמרו לו אם יניחו אותם לירד למערה יבא גשם מיד. בחרו עשרה צדיקים תלמידי חכמים

בעלי קבלה, ונכנסו למערה וירדו חמש מדרגות ויקראו ספר ראשון בתהלים ושלחו ועדיין השמש זורחת, ירדו עוד חמש מדרגות וקראו ספר שני ועדיין השמש זורחת, ירדו עוד חמש וקראו ספר שלישי ואמרו להם התקדרו השמים בעבים, והתחיל הגשם יורד. עזבו כוונות הגשם והתחילו להתפלל על הגאולה ובאה רוח סערה ברעש גדול ודחפתם החוצה, הבינו כי לא בא העת ויצאו.

רבי אברהם אזולאי זצ"ל ירד למערת המכפלה

פעם בא הפחא מקושטא לעיר חברון. ומנהג הערבים, שהולכים ביום ששי למערת המכפלה. בתוך הערבים הבאים למערת המכפלה היה גם הפחא הבא מקושטא, וכאשר ראה את פתח הבור מעל המערה, ביקש לרדת לתוך המערה, אך הבהירו לו שאין יצור אנוש אשר יעז לרדת למערה עצמה.

התעקש הפחא לראות מה בתוך המערה, הסיר את המכסה מעל פי הבור אשר מעל המערה, והתכופף. בתוך כך נפלה חרבו מן הנדן והתגלגלה למעמקי מערת המכפלה. חרב זו היתה משובצת אבנים טובות ומרגליות ושווה כל הון. גזר הפחא על אחד הישמעאלים לרדת לתוך המערה ולהוציא את החרב. שילשלו את אחד המשרתים בחבל לתוך הבור, והנה אך ירד, יצאה נפשו. הורידו עוד ישמעאלים אחרים, לא הספיקו להגיע למטה, והוציאו מתים. כיוון שראה הפחא כך, אמר, מה אעשה, וכי אמית את כל משרתי? אזי גזר על היהודים לרדת ולהביא את החרב.

הפילו יהודי חברון גורלות מי ירד למערה, ונפל הגורל על רבי אברהם אזולאי. כשראה הצדיק שעליו נפל הגורל, טבל ועלה ולבש בגדי לבן. כל אותו הלילה היו אנשי חברון יושבים לפניו, והוא דורש לפניהם בסתרי תורה. כשהאיר השחר, קם ואמר לחבריו שיתפללו עליו שלא יאונה לו כל רע. הלך אל מערת המכפלה, קשרוהו בחבל, וירד הצדיק לתוך המערה... כיון שירד, העלה להם את החרב בחבל והחל להתהלך בתוך המערה, וניגלו אליו נשמות האבות. עברו שעות, וכל היהודים ממתנים ומצפים, מתי ישוב רבי אברהם אזולאי מן המערה והאם יזכו לראותו, פן יקראוהו אסון. לבסוף נתן אות והעלוהו מן המערה, וכל יהודי חברון ששים ושמחים לקראתו. בשובו מן המערה אמר לחבריו, שהראו לו מן השמים שבקרוב יסתלק מן העולם ויכנס לגן עדן יחד עם האבות.

כל אותו הלילה היו חבריו יושבים עמו, והוא דורש לפניהם בפרדס החכמה ובסתרי תורה בקבלה עד עלות השחר. כאשר הפציע אור הבוקר ירד הצדיק למקווה טבל ועלה, לבש בגדי לבן, קרא קריאת שמע, ויצאה נפשו בטהרה... וכל ישראל מצטערים כי אבד חסיד.. (הובא בילקוט אור החיים, עמ' ע"ח).

"וְאֶקְבְּרָה אֶת מֵתֵי שָׁמָּה" (כג, יג)

משה רבנו קבור במערת המכפלה, ומי עוד

מחילה יש מקברי אבות לקבר משה

כתוב בספרי (דברים וזאת הברכה רמז שני¹), סמליון אומר מחילה (מערה) היתה יוצאת מקבורתו של משה לקבורתן של אבות, נאמר כאן וימת שם משה (דברים לד, ה), ונאמר להלן, שמה קברו את אברהם ואת שרה אשתו (בראשית מט, לא).

עוד ראיתי כתוב (בילקוט הראובני פרשת ברכה, בשם ספר התמונה, סודות האות ר') כי משה וצפורה נקברו במערת המכפלה, ומה שכתוב, גם אתה לא תבוא שם (דברים א, לו), ושמה לא תבוא (דברים לב, נב), לא תבוא בעצמך, אבל המלאכים יביאוך שמה בטהרה, שלא ידע איש את קבורתו אלא המלאכים, עיין שם. וראה למרן החיד"א בספר חומת אנך (פרשת חיי שרה) שהביא כן מרבנו אליעזר מגרמייזא, וזה רמוז בר"ת מערת שדה המכפלה.

גם בספר תוספות השלם (כאן אות ה') הביא כן בשם רבנו אליעזר מגרמייזא מבעלי התוספות, שהמילה "שמה" יש בה אותיות משה. רמז שמשה קבור במערת המכפלה, כדאיתא בספרי (הנ"ל). ויש להוסיף שכן הפסוק, מערת שדה המכפלה (כג, יט) עולה ראשי תיבות משה.

זכך כתב בספר "התמונה" (בסודות האות ר'), שה' זוגות נקברו במערה, ג' נגלו וב' נסתרות, הגלויות הם אברהם ושרה, יצחק ורבקה, יעקב ולאה, והנסתרות הם אדם וחווה משה וציפורה, ואף על פי שנאמר במשה ויקבור אותו בגי (דברים לד, ו) הרי שמשה קבור בגי ולא במערת המכפלה. פסוק זה למשל, כי הנה פסוק אחר יש בזה הסותרו, שנאמר ולא ידע איש את קבורתו (המשך הפסוק שם) הנה שלא יודעים את מקומו ואינו קבור בגי שהוא מקום ידוע? אלא אלו ואלו דברי אלהים חיים, אמת שלא ידע איש את קבורתו, אבל המלאכים יודעים, לפי שהם קברו את משה במערת המכפלה. והראיה שהכתוב אומר, כי מנגד תראה את הארץ ושמה לא תבוא (דברים לב, נב), מדויק לשון הפסוק "לא תבוא" בעצמך, אלא יביאך במהרה, וזהו לפי

ששם נקבר משה על ידי המלאכים. ועל ענין אדם וחווה שקבורים במערת המכפלה, על כך יש לנו קבלה מדברי רבותינו ז"ל (פרקי דרבי אליעזר פרק כ').

"אֶרֶץ אַרְבַּע מְאוֹת שָׁקֶל כֶּסֶף בֵּינֵי וּבֵינָךְ מֵה-הוּא" ... וַיִּשְׁקֶל אַבְרָהָם לְעֶפְרָן... אַרְבַּע מְאוֹת שָׁקֶל כֶּסֶף עִבְרַי לְסַחֲרָ" (כג, טו-טז)

מה הפירוש "ביני ובינך מה היא"

כתב בספר תורת משה נתן (וינגרייז תרנ"ו) בשם אחיו הגאון רבי שמואל זאב אב"ד באיאם, שעפרון אמר לאברהם "ביני ובינך מה היא", וכוונתו היתה שהמספר הזה של ארבע מאות, רמוז באמצע האותיות של השם שלי ושלך, "ארבע מאות" הם נמצאים, "ביני", בין השם שלי, "ובינך" ובין השם שלך. ופירושו שהאות האמצעית של עפרון היא ר', וכן האות האמצעית אצל "אברהם" היא ר', ויחד זה ארבע מאות.

התורה כתבה "עפרן" חסר ו'

אבל התורה כאן כתבה "עפרן" חסר ו', ואז האות ר' אינה באמצע, אלא באמצע נמצאות האותיות פ' ור' יחד, ולפי זה לא מתאים החשבון של עפרון. וזו כוונת המדרש (בראשית רבה פרשה נ"ח סי' ז'), שעפרון היה "נבהל להון", שהיה בהול לרדוף ולהשיג לעצמו הון של ממון, "איש רע עין", ולכן הוא ביקש ארבע מאות שקל, כמנין של "רע עין", "ולא ידע כי חסר יבואנו", שלא ידע שעבור זה יחסרו לו אות משמו.

כל זמן שהיתה המערה ביד עפרון, הקרינה עליו מקדושתה

בהקדמת ספר אבות על בנים (בראך, עמ' כ"ד, נדפס תרע"ד) ביאר את סיבת חסרון האות ו' משמו של עפרון, על פי דברי רבנו בחיי (ויקרא יא, מג) שכתב שמפני שהאות ו' היא אות מאותיות שמו הגדול יתברך, מתוך שם "הויה", לכן במקום שחסרה אות משמו, מראה הדבר שחסרה שם קדושה, לכן "קדוש" בכתוב מלא, מורה הדבר על קדושה וקירבה אליו יתברך, אבל "קדש" בכתוב חסר, מורה על טומאה וריחוק מן הקדושה, לכן אדם המיוחד לטומאה נקרא "קדש".

על פי דברי רבנו בחיי אלו, הוסיף האבות על בנים, שמעתה כל זמן שהיתה המערה בידו של עפרון, הקרינה עליו מקדושתה, והיה שמו מלא ו', ואילו היה נותן את השדה במתנה לאברהם אבינו היה מתעלה יותר. אבל מכיון שמכרה בכסף מלא, נתרוקן מן הקדושה, וחסרה האות ו' משמו.

וזכמו שמצינו בחירם מלך צור שבשעה שסייע בבנין בית המקדש, נכתב שמו מלא עם ו', ככתוב, ויעש "חירום" את הכיורות (מלאכים א, ז, מ). אולם אחרי שעשה את הכל, ושלמה המלך שילם לו, נכתב שמו חסר כנאמר, ויכל חירם לעשות את המלאכה (שם, המשך הפסוק).

וזכנו מצינו כאשר ביקש דוד המלך לבנות את בית המקדש, קנה את שטח הר הבית מארונה היבوسی, כפי שציוה עליו ה' על ידי גד הנביא, ושם נכתב שמו ארונה (שמואל ב, כד לאורך הפרק) בכתוב מלא עם האות ו'. ואילו לאחר שקנה אותה ממנו, כתוב שמו של "ארנה" חסר ו', כי נקרא בשם ארנן (דברי הימים א, כא, כב).

"וַיִּשְׁקַל אַבְרָהָם לְעֶפְרָן... אַרְבַּע מֵאוֹת שֶׁקֶל כֶּסֶף" (כג, טז)

על מערת המכפלה אין הגוים יכולים לומר גזולה היא

כאמור אברהם קנה את המערה והשדה מעפרון בארבע מאות שקל כסף. ואמרו במדרש בראשית רבה (פרשה ע"ט ס' ז') אמר רבי יודן בר סימון זה אחד משלשה מקומות שאין אומות העולם יכולין להונות את ישראל לומר גזולים הן בידכם, ואלו הן: מערת המכפלה ובית המקדש וקבורתו של יוסף. מערת המכפלה דכתיב, וישמע אברהם אל עפרון וישקול אברהם לעפרון (בראשית כג, טז), בית המקדש דכתיב, ויתן דוד לארנן במקום שקלי זהב (דברי הימים א, כא, כה), וקבורתו של יוסף, ויקן את חלקת השדה (בראשית לג, יט), יעקב קנה את שכם.

"וַיִּשְׁקַל אַבְרָהָם לְעֶפְרָן... אַרְבַּע מֵאוֹת שֶׁקֶל כֶּסֶף" (כג, טז)

למה אברהם שילם על מערת המכפלה

בספר פענח רזא (הלוי, חיי שרה כאן, נדפס בשס"ז) כתב טעם פלא על מה ששילם אברהם סכום של ארבע מאות שקל כסף, והוא משום שרצה אברהם, שיהיה לכל בר ישראל, חלק של אמה על אמה במערת המכפלה, ולכן שילם ארבע מאות שקל, שסכום זה לפי התורה הוא תשלום עבור שטח של ששים ריבוא אמה על אמה, לפי שיעור זרע חומר שעורים, כמנין שקבעה תורה בפרשת בחוקתי לפדיון שדה מהקדש.

ונבאר, כתוב בפרשת בחוקתי (ויקרא כז, טז), ואם משדה אחוזתו יקדיש איש לה' והיה ערכך לפי זרעו זרע חומר שעורים בחמישים שקל כסף. דהיינו המקדיש קרקע שבאה לו בירושה, ובא לפדותה, נותן להקדש חמישים שקל כסף עבור כל שטח שראוי לזרוע בו זרע חומר שעורים. והחומר הוא כור, והכור הוא שלשים סאה, נמצא כי זרע חומר שעורים, הוא

בית זרע של שלשים סאין מן השעורים. ובמסכת עירובין (דף כג:) ילפינו, דחצר המשכן היה ארכה מאה אמה על חמשים אמה והיה גודלה בית סאתיים. נמצא שכל בית סאה היא חמשים אמה על חמשים אמה, השה אלפיים וחמש מאות אמה על אמה. ובבית כור שהוא שלושים סאה, יש שבעים וחמש אלף אמה על אמה (30 כפול 2500, יוצא 75,000), וכאמור בתורה, שויו חמשים שקל כסף.

מעתה צא וחשב שארבע מאות שקל כסף, ששילם אברהם, הן פי שמונה מחמשים שקל, ומכאן נדע את גודל מערת המכפלה והשדה שקנה במחיר זה, שבהן יש ששים ריבוא פעמים אמה על אמה (8 כפול 75,000 יוצא 600,000), כנגד מנין עם ישראל.

”וַיִּשְׁקַל אַבְרָהָם לְעֶפְרָן... אַרְבַּע מֵאוֹת שֶׁקֶל כֶּסֶף” (כג, טז)

מהיכן היו לאברהם אבינו 400 שקל שעובר לסוחר בכל העולם

מהיכן היו לאברהם אבינו 400 שקל עובר לסוחר בכל המדינות כולם. מבאר זאת המדרש תלפיות (הביאו בספר ילקוט שמעון, לסרי, חיי שרה, עה"פ ארבע מאות) בפרשה הקודמת כתוב, היניקה בנים שרה (כא, ז), וביארה הגמרא (בבא מציעא פז). שאותו היום עשה אברהם אבינו משתה גדול, שהשתתפו בו כל גדולי עולם. מכל העולם באו מלכים ושרים יחד עם נשותיהן והביאו את בניהן, לראות הפלא הזה שבגיל תשעים שנה נולד לשרה בן, ונתנו את התינוקות שתניק אותם שרה לנסותה, לראות שלא הביאה אסופי מן השוק.

זכמה היו, ארבע מאות ושמונה שרות, כי הפונדק של אברהם היו לו 4 פתחים ובכל פתח נכנסו 102 שרות, כמו שכתוב, הניקה בנים שרה (כא, ז), "בנים" גימטריא ק"ב, כפול ארבע פתחים, יוצא ארבע מאות ושמונה, כמס' ח"ת, וכל אחת מהן הביאה מתנה, כי כך היה דרכם, וכמה הביאה, שקל אחד ממדינתה, ואם כן נעשה לאברהם אבינו 400 שקל כסף עובר לסוחר מכל המדינות כולם, ונתן אותם לעפרון.

”וַיִּשְׁקַל אַבְרָהָם לְעֶפְרָן... אַרְבַּע מֵאוֹת שֶׁקֶל כֶּסֶף” (כג, טז)

כמה הם ארבע מאות שקל

בבכורות (דף נ.) אמרו שארבע מאות שקל הנאמר כאן, היינו ארבע מאות קינטרין. ומעניין שלפי החשבון של משקלי זמנינו, הקנטר משקלו ארבעים ושנים וחצי קילו כסף (ראה מדות ושיעורי תורה, ביניש, עמוד תמ"ו). נמצא שאברהם נתן לעפרון לפי משקל זמנינו שבע

עשרה אלף קילו כסף, שהוא לפי ערך זמנינו, ארבע מליון ומאה שבעים ושלוש אלף וחמש מאות שקל.

"וַיִּשְׁמַע אַבְרָהָם אֶל עֶפְרוֹן וַיִּשְׁקַל אַבְרָהָם לְעֶפְרוֹן אֶת הַכֶּסֶף אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּאָזְנֵי בְנֵי חַת אַרְבַּע מֵאוֹת שֶׁקֶל כֶּסֶף עִבֵּר לְסַחֵר" (כג, טז)

אבימלך נתן לשרה אלף כסף בשביל אברהם עבור עפרון

במדרש (בראשית רבה פרשה נ"ח ס' ז') איתא על פסוק זה, הדא הוא דכתיב, נבהל להון איש רע עין (משלי כח, כב), זה עפרון שהכניס עין רעה בממונו של צדיק. ולא ידע כי חסר יבואנו (שם המשך הפסוק), שחיסרתו התורה ו' (התורה החסירה את האות ו' משמו של עפרון) הדא הוא דכתיב, וישמע אברהם אל עפרון, וישקול אברהם "לעפרון" (בראשית כג, טז) עפרון כתיב, חסר ו'.

ובאדרא רבא כתוב לכאר רמז בדברים, שעפרון היה איש "רע עין", וגימטריא של "רע עין", הוא ארבע מאות, ולכן הוא ביקש ארבע מאות שקל כסף מאברהם. ואם לא היה מבקש, היה מקבל אלף שקל, כי אבימלך נתן לשרה אלף כסף, ורצה אברהם לתת אותם לעפרון. אבל מכיון שבקש 400, קיבל רק 400, ולכן חסר אות ו' שמו של עפרון, לאמר לך, שהפסיד 600 שקל, הנרמזים באות ו' שנחסרה משמו.

"וַיִּשְׁמַע אַבְרָהָם אֶל עֶפְרוֹן" (כג, טז)

למה אברהם לא התווכח על המחיר

לשון הפסוק מורה, שמיד כאשר שמע אברהם את הסכום שקצב עפרון, שילם אותו, בלי לפצות פה ולצפצף, ולא התווכח על המקח כלל. דומה הדבר למה שכתב החיד"א בפני דוד (פרק י"ד סעיף ו') שרבנו האר"י היה קונה מצוה בכל מחיר שמבקשים בלי ויכוחים, כאשר היה שואל המוכר בפעם הראשונה. וזאת כדי שלא יהיה אחיזה בזה לקליפות. ולכן יש לומר שמיד כאשר "שמע אברהם" את בקשת עפרון, שקל לו את הכסף ללא אומר ודברים.

"וַיִּשְׁקַל אַבְרָהָם לְעֶפְרוֹן... אַרְבַּע מֵאוֹת שֶׁקֶל כֶּסֶף" (כג, טז)

עפרון כלפי חוץ נראה כמנומס, אך בפנימיותו הוא "חתול"

פלא גדול היא ההנהגה של עפרון, בתחילה עפרון הציע לאברהם לישול את השדה בחינם ללא תמורה כנאמר, לך נתתיה (כג, יא), הנה לנו נדיב לב בכל מאודו, ואילו אחר כך עפרון

משנה את עורו מן הקצה אל הקצה, ולוקח בתמורה לקרקע ארבע מאות שקל כסף עובר לסוחר (כג, טז), כסף שניתן לסחור עמו בכל מקום בעולם? מתרץ זאת הסבא מקלם (הובא בדרכי מוסר ריש חיי שרה עמ' נ"ד) על פי הסיפור הבא:

בדורו של הרמב"ם היה ויכוח בין הרמב"ם לחכמי מלך מצרים, האם אפשר לשנות את טבעם של בעלי חיים. יועצי המלך טענו שאפשר לשנות את טבעם של בעלי חיים, ואילו הרמב"ם טען שאי אפשר לשנות את טבעם.

חכמי המלך לא הירפו לרגע ורצו להוכיח לכולם את חכמתם. ועל כן לקחו חתול והתחילו לאלף אותו. החתול "הכשרוני" בזמן קצר הבין את הנדרש ממנו והחל להפתיע את מאלפיו, עד אשר החזיק בידיו מגש עם כוסות שתיה והחל לחלק לאנשים. יועצי המלך שהבינו שזה הזמן המתאים להראות לכולם את חכמתם, הזמינו את תושבי עירם ואת המלך לכיכרה של עיר. ברחובות נתלו שלטים "החתול המנומס", "ערב מרתק ומשעשע". כולם הגיעו חוץ מהרמב"ם. היועצים לא רצו לפתוח את הקרקס ללא הרמב"ם. מיד ציוו על פקידי המלך להביא את הרמב"ם.

הרמב"ם, ששכח מהויכוח, הגיע בליווי הפקידים לשולחן הכבוד. המנחה פתח ובקש מיועצי המלך להציג בפני הקהל את "החתול המנומס", ולקול תשואות הקהל, הגיע החתול כשהוא מהלך עם מגש עמוס כוסות שתיה. הרמב"ם, שעמד נבוך לצד היועצים, הוציא מכיסו את קופסת הטבק על מנת להריח ולהפיג את שיעמומו. ולא ידע שה' הקדים רפואה למכה, שבפעם הקודמת כשהשתמש הרמב"ם בטבק, זימן ה' עכבר קטן שיכנס לקופסא וכשסגר הרמב"ם את הקופסא, העכבר ניצוד בתוכה, ועתה כשפתח את קופסת הטבק, זינק לו העכבר הקטן החוצה. החתול המנומס בראותו עכבר, שכח את נימוסיו, זרק את מלוא המגש ורדף אחר העכבר.

קם הרמב"ם ואמר לנוכחים, עכשיו ראיתם כמו עיניכם, שחתול נשאר חתול, ואינו יכול לשנות את טבעו, והוא יכול רק להתחפש למנומס ותו לא.

כך תירץ הסבא הקדוש, עפרון ניסה להיות מנומס, אך לא יכל להתגבר כאשר ראה את סכום הכסף ולכן שינה את גישתו.

”אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁקֶל בְּסֹף עֵבֶר לַסַּחַר” (כג, טז)

המתבונן בדבר יראה שהמילה שק”ל באה בראשי תיבות לכבוד קבורת שרה. לאלפינו בינה, שלכבוד קבורת הצדיק לא יחוס על שקליו.

”אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁקֶל בְּסֹף עֵבֶר לַסַּחַר” (כג, טז)

האותיות הקודמות לסחר הם נזק

”עובר לסחר” כתוב חסר ו’, הרי שעפרון שהיה משאו ומתנו שלא באמונה נקרא סחר חסר ו’, לרמזו שלא יצא לו רווח מעסקיו, כי נשאר ”חסר”, הא כל מי שמשאו ומתנו באמונה, קוראים לו סוחר מלא. וכפי שנאמר, לא יחסרו כל טוב (תהלים לד, יא), שמי שאינו חסר שנאמר עליו ”לא יחסרו”, הוא ”כל טוב”.

עוד רמז החיד”א בחומת אנך (חיי שרה אות ו) שהאותיות הקודמות לאותיות ”סחר” הם נזק, הרי ששורשו של סוחר חסר ו’ הוא נזק.

”וַיִּקַּם שֵׁדָה עֶפְרוֹן אֲשֶׁר בְּמַכְפֶּלֶה” (כג, יז)

אברהם התפלל עד אותה השדה

מובא בזוהר הקדוש (ח”א דף קכח ע”א) שאברהם היה מתפלל כל יום ויום, כי הוא תיקן תפילת שחרית, ולא היה רוצה להתפלל בתוך העיר, ולכן היה יוצא להתפלל עד אותה השדה שהיתה מעלה ריחות עליונים מגן עדן, והבין ששורש הריח הוא במערה, וראה שם אור יוצא מתוך אותה המערה, לכן משם ואילך התפלל תמיד שם, ושם דיבר עמו הקב”ה, ולכן רצה לקנותה, כי הבין את מעלתה. ואם תאמר, אם כן, למה לא ביקש לקנותה עד עתה? אלא כדי שלא ישגיחו שיש לו ענין חשוב במקום זה וימנעוהו מלקנות אותה, אך עכשיו שנצרך אליה, אמר, הרי עתה הזמן לבקש ולקנות אותה, כי עתה לא ישגיחו עלי רק יאמרו שקבר לאשתו הוא מבקש.

ועפרון לא ידע את ערכה של המערה, כי גם כאשר הסתכל בה, ראה רק חשך בתוכה, ועל כן מכר אותה. תדע שכן הוא, כי עפרון מכר לאברהם גם מה שלא נתבקש, את כל השדה ואת המערה אשר בו, לפי שכל השדה כולל המערה היה מאוס בעיניו ולא ידע את ערכו.

כשנכנס אברהם למערה, נתגלו לו ב' קברים

ממשיך הזהר הק' ומגלה, כשנכנס אברהם למערה, ראה שם אור גדול, והורם העפר לפניו ונתגלו לו ב' קברים, ובתוך כך עלה אדם הראשון מקברו בצורתו, ושחק לפניו, בכדי שלא ייעצב. כי שנינו שבשעה שהאדם מסתלק מן העולם, רואה את אדם הראשון ואז הוא מת. אבל אברהם, למרות שהסתכל בצורתו, נשאר בחיים. ושאל אברהם אבינו את אדם הראשון, האם היכל הנשמות של גן עדן נמצא כאן? ענה לו אדם, אכן, בודאי קבר אותי הקב"ה כאן, לפי שזוה המקום הוא סמוך לגן עדן ויש כאן מנוחה לנפש. אך מאותו זמן שנקברתי כאן, עדיין לא הגיעה נשמתי אל מקומה הראוי, עד שבאת אתה לעולם ותקנת מה שאני קלקלתי. ועתה מכאן ואילך יהיה לי ולכל העולם קיום בגלגלך.

ובשעה שנכנס אברהם במערה והכניס את שרה לשם בכדי לקברה, כמו כנגדם אדם וחווה ולא רצו לקבלה להקבר שם, כי אמרו, הלא אנו עדיין בבושה לפני הקב"ה בעולם העליון, בשביל אותו החטא שגרמנו, ועכשיו תתווסף לנו בושה אחרת מפני המעשים הטובים שבכבם. אמר להם אברהם, הרי אני מוכן להתפלל לפני הקדוש ברוך הוא בשבילך שלא תבוש עוד לפניו לעולם. מיד כתוב, ואחרי כן קבר אברהם את שרה אשתו (כג, יט), מאי "ואחרי כן"? אלא אחרי שקיבל אברהם עליו דבר זה להתפלל על אדם הראשון, נתפייס אדם הראשון ונכנס חזרה למקומו. אך חווה לא רצתה לחזור וליכנס למקומה, מבושתה מאישה אדם, שמא לא יקבלנה, שיאמר לה, ראי הצדקת שרה הזאת, כמה טובה גרמה לבעלה, ואת כמה רעות גרמת לי. עד שקרב אברהם ואמר לה שבשלומה של שרה יהיה גם לה שלום, והכניס אותה אצל אדם והסכים אדם לקבלה בשבילו.

ומדייק הזוהר הקדוש, שלכן כתוב, אחרי כן קבר אברהם "את" שרה אשתו, ולא נכתב, ואחרי כן קבר אברהם לשרה אשתו, כי המלה "את" באה לרבות את חווה, שגם אותה הכניס אברהם בחזרה למקומה...

השמים והארץ נבראו בזכות אברהם

ועל זה פירש הזוהר הקדוש את הפסוק, אלה תולדות השמים והארץ בהבראם (בראשית ב, ד) שרבותינו דרשו (במדרש תנחומא לך לך סימן ד') "בהבראם", באברהם בראם. דהיינו בזכות אברהם בראם. ופירושו, ש"השמים והארץ" רומזים לקדוש ברוך הוא ושכינתיה, שהתולדות

שלהם, הם אדם הראשון וחוה, כלומר, איך זכו להתקן אדם וחוה ולחזור אל צור מחצבתם בעולם, בזכות אברהם אבינו. עד כאן מהזהר הקדוש.

מעשה נורא ב"מגלה עמוקות"

לאחר הסתלקותו של בעל ה"מגלה עמוקות" ז"ע, בא יום אחד לקראקוב אברך צעיר שחזותו מעידה עליו, כי הלך עני הוא, ופנה אל גבאי החברא קדישא כשבקשה בפיו, מכיון שראה כי בקרבת קברו של הגאון מצויה חלקת קבר פנויה, חפץ הוא לרכוש חלקה זו עבור עצמו. ואף הציע סכום הגון לשם כך.

כאשר שמעו הגבאים את דברי האברך, החלו לגעור בו, "מי אתה כי תחשוב עצמך ראוי לשכב במקום קדוש כזה? ומה עוד כאשר ידענו כי בעל ה"מגלה עמוקות" ביקש להשאירו פנוי?"

אולם האברך לא הרפה ואמר, "לומר לכם מי אני, אינני יכול. אך שתדעו כי ראוי אני להיקבר שם ומוכן אני לשלם סכום נכבד עבור רכישת הקבר". כך נדנד מידי יום ויום. עד שחלפו ימים וגבאי החברא קדישא החליטו להיפטר ממנו בצורה מכובדת וכה אמרו לו, "אם תסכים לקחת על עצמך את בנייתה של הגדר המקיפה את בית החיים (סכום עתק באותם ימים), נסכים לבקשתך". הם היו בטוחים שממילא אין ליהודי הנ"ל סכום כה גבוה, וכך הם יתפטרו ממנו אחת ולתמיד...

אך מה גברה תדהמתם שבעתיים כאשר לאחר שעה קלה, חזר האברך עם כל הסכום הדרוש וביקש לערוך הסכם ותקיעת כף.

הגבאים שלא ידעו להשיא עצות לנפשם, החלו לנסות ליישב את דעתם ולומר זה לזה, הרי ההוצאות כאן הן מרובות, שמירת בית החיים, הגדר הזקוקה לתיקון, הניקיון והתחזוקה, וקופת החברא קדישא ריקה, והנה הזדמנות נקרתה לפנינו למלא את הקופה, כי בכספים שהציע האברך תמורת החלקה, ניתן יהיה למלאות רבות מן ההוצאות.

ממילא, אמרו הגבאים לעצמם, הן אברך זה צעיר הינו, ואנחנו זקנים... ועד המאה עשרים של אדם זה, אנחנו כבר לא נהיה כאן... והרי שום עד אין בינותינו... וסיכמו ביניהם לעשות עמו הסכם. ואכן, הם חתמו על שטר כי החלקה שביקש שמורה היא לו.

מה נדהמו הגבאים אשר לא העלו על דעתם בא, שכבר ביום שלמחרת הם יצטרכו לטפל בו... כי ביום שלמחרת נודע, שאותו האברך הפלאי נסתלק לבית עולמו בפתע פתאום!

נחרדו הגבאים חרדה גדולה, שכן אפילו את שמו הם לא ידעו, ומה הם יעשו כעת, איך הם יעשו כזה דבר לקברו על יד ה"מגלה עמוקות" והרי כל העיר תהיה כמרקחה, מהחשש לקפידתו של בעל "המגלה עמוקות"...

לאחר התלכטויות רבות, הם החליטו לא לספר זאת לאיש, וניחמו את עצמם בכך שאיש אינו מכיר את האברך, אין לו קרובים או ידידים, ובעיקר, אין איש יודע ממעשה המכירה. הן הכסף הולך כמובן למטרות טובות, והכל יבא על מקומו בשלום...

האברך נקבר, כמנהג ישראל, בחלקה רגילה, ומלבד יום הפטירה לא צויין על מצבתו דבר, אפילו לא שם הנפטר.

בלילה, בא האברך בחלום אל הגבאים וטענה בפיו, "הסכמנו על עסקה בצורה ברורה ומפורשת, ואתם את חלקכם לא קיימתם! שילמתי עבור חלקת הקבר ואתם נתתם לי תקיעת כף, וקברתוני במקום אחר. אתבע אתכם לדין בבית דין של מעלה"...

נחרדו הגבאים, אבל ניסו לומר לעצמם ש"החלומות שווא ידברו", וש"דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין". אולם משנשנה החלום בלילה שלאחריו ובהבא אחריו, הבינו שלא יצאו ממנו נקיים...

כדרך של יהודים, הם נכנסו לשפוך שיח לפני המרא דאתרא של העיר קראקוב באותה העת הלא הוא הב"ח זי"ע.

"את חטאנו אנו מזכירים היום", אמרו הגבאים, כך וכך היה מעשה, מכרנו את שאינו ראוי, וכך וכך עלתה בידנו, והנה האברך הנפטר בא אלינו בחלום בדין ודברים, ורוצה לתובענו בבית דין של מעלה, ואנו אנא אנו באים!

שמע הב"ח בכובד ראש את דבריהם, והורה להם שבעת שיבוא האברך שוב בחלומות לתובעם, יענו לו כך, "התורה לא בשמים היא, ואין דנים בפני בית הדין של מעלה, אלא רק בזה של מטה. ואם הוא חפץ במשפט צדק, יבוא ביום פלוני, במקום פלוני ויתבעם בפני בית הדין, והיה אשר יאמרו הדיינים הוא יקום".

כששב האברך ובא בחלום, בשומעו את דברי הרב הב"ח אשר בפי הגבאים הסכים מיד, והודיע על בואו באותו יום שנקבע.

ביום המיועד, הותקנה בכית הכנסת מחיצה שמאחוריה תיסתר רוחו של האברך, וכשהגיעה שעת ה"דין תורה", נשמע כמין רחש מאחורי הפרגוד, ונפתח הדיון...

ציוה הרב על האברך שירצה את דבריו בפני בית הדין, וזה עשה כדבריו, ושטח את טענותיו ובסיכום הדברים תבע, שעל החברא קדישא לקיים את דבר ההסכם ולהביאו למנוחת עולמים במקום הקנוי לו.

כשנתבקשו גבאי החברא קדישא לענות לדברי התובע, עמדו ואמרו, הן אמת שכך היה סיפור המעשה, אולם היה זה מקח טעות, מעולם לא עלה בדעתנו לטמנו בסמיכות לקברו של הרב בעל "מגלה עמוקות", אין זה לפי כבודו של הרב, וזה בניגוד לצוואתו, התובע לא רצה לגלות לנו מי הוא, וכך לא ידענו אם ראוי הוא לכך, לכן עשינו מה שעשינו כדי לפוטרו מאיתנו, אך הוא הביא את כל הסכום שבקשנו, וכך לא היתה בידינו ברירה אלא להסכים עמו...

הב"ח פנה אל המנוח שיאמר מה שמו ומי הוא, בכדי שיראה בית הדין שמא ראוי הוא להיקבר אצל ה"מגלה עמוקות". אך האברך סירב בתוקף לגלות דבר על אודות עצמו, באומרו שאין זה ממין העניין, ואת ההסכמה שבתקיעת כף יש לקיים כלשונה.

לאחר ששמעו הדיינים את הצדדים, ישבו ושקלו וטרו בדבר, ובסופו של יום יצא הפסק:

"מכיון שהמנוח קנה בלי שום צל של ספק את חלקת הקבר, ומן הראוי שיקבר בה כפי שהובטח לו, אך מאידך גיסא אין בית הדין יודע אם האיש הוא לפי כבודו של בעל ה"מגלה עמוקות", ואם ראוי לעבור על צוואתו למענו, ומכיוון שאנשי החברא קדישא כבר יצאו ידי חובתם כלפי המנוח בזה שטמנוהו היכן שהוא, לכן אין אנו מחייבים את החברא קדישא להעבירו לקבר שליד הרב הגאון. אבל כדי לצאת ידי חובת אלהים ואדם, ומחמת הספק, יפתחו את שני הקברים, זה של האברך וזה שליד קבר ה"מגלה עמוקות", ויותירו פתוחים למשך הלילה. "ואתה", סיים הב"ח בפנותו אל המנוח שמעבר למחיצה, "אם אכן ראוי אתה לשכב ליד הרב בעל "מגלה עמוקות" תעבור לבדך אל הקבר הנכון לך..."

למחרת עם בוקר, שלח הב"ח את שליח בית הדין יחדיו עם אנשי החברא קדישא לבדוק מה נעשה בקברו, ויחרדו אל ליבם, כי ראו את קברו של האברך שהיה ריק, ואילו הקבר ליד בעל "מגלה עמוקות", היה מלא...

כששבו וסיפרו זאת לב"ח, הבין הב"ח שאותו איש, הוא קדוש ונסתר עד למאד, וכינס את כל אנשי עירו לחלוק לו כבוד אחרון ולבקש את סליחתו מעל קברו. והורה הב"ח להקים מצבה על קברו ולכתוב עליה.

"פה נטמן האברך לא נודע מיהו, יגיד עליו רעו". כלומר, "רעו" הוא "המגלה עמוקות" הקבור על ידו, "יגיד עליו" מיהו...

לאחר שנים רבות נמחק הכתוב מן המצבה. בשנת תקצ"ב הוקמה מצבה חדשה על הקבר וחרטו עליה את הדברים הבאים:

"ציון לנפש חיה פה מצאנו, ודעת שמה לריק יגענו,

יען נמצא קבור באשמנים, ותמחנה אותיותיו מרוב שנים,

אכן יגיד עליה רעו גאון עוזנו, מגלה עמוקות ומגיה חשכנו,

כי רב כבודו בשם תפארת, להשאר בדור דורים למזכרת,

גבאי הח"ק זאת אל לבב השיבו, ומצבה חדשה על קברו הציבו,

תקב"ץ לפ"ק לבריאת ארץ ושמיה".

"וְהָ בֵרֶךְ אֶת אַבְרָהָם בְּכָל" (כד, א)

למה עד אז אברהם לא יוכל להוליד

מורנו ראש הישיבה הגר"י צדקה זצ"ל בספרו קול יהודה (פרשת חיי שרה, עמ' קל"א) כתב בשם הגאון הצדיק רבי דוד יונגרייז זצ"ל, כי מה שנכתב "בכל", בא ללמדנו דבר חשוב והוא, אנו רואים שלאברהם אבינו לא היו בנים רק בזקנותו והוצרך לבשורת המלאכים, ואילו כל האנשים, יש להם בנים בקלות, בלי טורח וללא מלאכים, ולמה דוקא אברהם אוהבו של הקדוש ברוך הוא צריך נס?

ובאר, היות ומאברהם אבינו היה צריך לצאת העם הנבחר, רצה ה' וכבש מעיינו של אברהם בצעירותו, כדי שלא יהיה לזרעו של אברהם קשר עם תרח אבינו, עד שיבש המעיין ונקצץ האילן, כך לא תהיה השפעה לתרח על תולדות אברהם אבינו, ורק כשהזקין, שכבר נפסק הקשר, אז הוליד בן בדרך נס, וזהו הנאמר כאן, וה' ברך את אברהם "בכל", גמטריא בן, שהבן הזה

"כולו" מאברהם אבינו ואין בו השפעה של תרח כלל. ולכן אחרי פסוק זה מספרת לנו התורה שרצה אברהם אבינו להשיא את בנו הטהור, אשה מבית טוב.

וכן הביא בשם הגאון בן איש חי בספרו ברכת חיים (הפטרות מסעי) שלא רק האבות היו עקרים, אלא גם האמהות היו עקרות, כדי להפסיק את הקשר עם אבותיהן, ועל ידי כך יקימו דור חדש קדוש וטהור, וזה הפסוק, ואנכי נטעתיך שורק כלה זרע אמת (ירמיה ב, כא).

"וְאֲבִרְהֶם זֶקֶן בָּא בְיָמֵים וְה' בֵּרַךְ אֶת אֲבִרְהֶם בְּכָל" (כד, א)

למה נעשה אברהם זקן בא בימים

צריך ביאור מהו לשון התורה, זקן בא בימים, וכי יש זקן שאינו בא בימים ועוד, מהו הקשר בין כך שאברהם זקן, לכך שה' ברך את אברהם?

הגר"א בספר דברי אליהו (וירא עמ' י"א) ביאר, שיש אדם שנראה זקן אף שלא בא בימים עדיין, ואף שהוא צעיר, נראה זקן מרוב הצרות שבאו עליו. ויש אדם שכל ימיו היו בטובה ונעשה זקן כטבע העולם, שחי שנים הרבה ובא בימים. ובזה יובן לשון התורה "ואברהם זקן", רצונו לומר מה שנעשה אברהם זקן, אל תחשוב שמריבוי הצרות נעשה זקן, אלא נעשה זקן בשביל שבא בימים, והוא בדרך טבע העולם, יען כי, "וה' ברך את אברהם בכל", ומהיכן יהיו לו צרות, אם כן בודאי הזקנה באה לו כדרך הטבע, בשביל שבא בימים.

אברהם ניצל את חייו לתורה ומצוות

ועוד פירש בספר עטרת אליהו (הובאו הדברים בספר לבוש יוסף, ישר, חיי שרה עמ' ק"ג) מהו "זקן בא בימים", שאברהם בא בימים עם הזקנה, כלומר שלא איבד זמנו לריק, אלא ניצל את חייו לתורה ויראת שמים, כי ידע להעריך את החיים היקרים לתורה ומצוות ולכן בירך אותו ה' בכל.

ולהבנת הדברים יש להקדים את המעשה דלהלן: מעשה באדם שנודמן לעיר הרחוקה מישוב וכל תושביה יהודים יראי ה' בתכלית. ובין היתר ביקר במקומות הקדושים שבה, וכן ביקר בבית הקברות. והנה בהיותו בבית הקברות, עבר על פני המצבות, וראה דבר מוזר מאד, על המצבות חרוט גילם של הנפטרים, זה חי עשר שנים ומספר חדשים. וזה חי עשרים שנה ומספר שבועות, זה שלושים שנה ומספר ימים, והקשיש שבכולם אינו עובר ארבעים שנה. תמה

מאד על זה ואמר, האם ארץ זו אוכלת יושביה, והרי במו עיני ראיתי בתוכה אנשים זקנים ובאים בימים.

ניגש אותו אדם לראש החברא קדישא להבין את פשר הדבר. אמר לו ראש החברא קדישא, דע לך, כי מנהג מקומנו מימי קדם לרשום על המצבות רק את החיים הרוחניים שחי אדם על פני האדמה, והם הזמנים שניצל אותם לתורה ולמצוות, וכל אחד מאתנו מיום עמדו על דעתו רושם כל שעה ושעה שהקדיש לתורה ולעבודה וגמילות חסדים, ובעת פקודתו אנו מצרפים את השעות לימים, וימים לחדשים, וחדשים לשנים, ורק את הסכום נטו של החיים הרוחניים רושמים על המצבה, אבל שאר כל חיי ההבל לא נזכרים, כי מה יתרון לאדם בכל עמלו שיעמול תחת השמש. וחכמינו אמרו, למעלה מן השמש, והיא תורה ומצוותיה, יש יתרון (ויקרא רבא פרשה כ"ח סי' א'). ואם כן חיי האדם האמתיים, הם אלו שהקדיש לתורה ומצוותיה. כששמע אותו אדם דבר זה, עמד וקרא בהתפעלות, "ברוך ה' שבחר בעם סגולה".

על פי זה יובן הפסוק "ואברהם זקן בא בימים", שאברהם לא היה זקן "ברוטו", אלא "בא בימים", בא בחשבון הימים, שכל ימי חייו עלי אדמות לא היתה שעה אחת לבטלה, ולכן "וה' ברך את אברהם בכל".

הסבא מקלם אמר לילדים שלא יאבדו את השנים שחיים בהם

כמו כן מסופר על רבנו שמחה זיסל ברוידא זצ"ל (הסבא מקלם) שהיה מעורר את בניו משנתם ואומר להם, ילדים אתם מאבדים את השנים שחיים בהם, ואת המלכות שהקדוש ברוך הוא המליך אתכם על כל הבריאה.

השפת אמת נפטר צעיר והאריך ימים

על האדמו"ר רבי אברהם מרדכי זצ"ל בעל ה"אמרי אמת" מגור מסופר, שכאשר נפטר אביו רבי יהודה אריה ליב, בעל ה"שפת אמת", אמר לאחיו רבי משה בצלאל זצ"ל בתוך השבעה, הידעת שאבינו האריך ימים? אחיו הרים את עיניו בתמיהה, הרי אבינו נפטר בדמי ימיו?! והשיבו, כיון שהיה ער ביום ובלילה, והלילה היה שווה ליום בתורה ובעבודת ה', הרי שהתארכו לו השנים.

האבן עזרא פגש מבוגר בן חמש

פעם פגש האבן עזרא אדם, ושאלו, בן כמה אתה? ענהו, בגיל חמש. תמה על כך, הלא אתה נראה בגיל ארבעים? אמר לו, אל תזכיר לי את שנותי הקודמות שבהם הכעסתי את הבורא

יתברך, ורק לפני חמש שנים חזרתי בתשובה, והן השנים האמיתיות שלי בעולם הזה (לבוש יוסף עמ' ק"ד).

"וְאֶבְרָהָם זָקֵן בָּא בְיָמַי" (כד, א)

עד אברהם לא היתה הזקנה ניכרת בליבון שיער

הגמרא בבא מציעא (דף פז.) דורשת בדרך אחרת את הפסוק, זקן בא בימים, וכי יש זקן שאינו בא בימים? ומבארת הגמרא, שעד אברהם אבינו לא היתה זקנה, ומפני שקלסתר פניו של יצחק היה דומה לאברהם, באו אנשים לכלל טעות ומי שרצה לדבר עם אברהם היה טועה ומדבר עם יצחק, ומי שהיה רוצה לדבר עם יצחק היה טועה ומדבר עם אברהם. על כן התפלל אברהם שיהיה הבדל בינו לבין בנו, וקבל ה' את תפילתו, והיתה ניכרת עליו הזקנה, שנאמר "ואברהם זקן בא בימים", ועל ידי זה ראו את ההבדל בינו ובין יצחק בנו, ובין איש זקן לצעיר.

הקשה המהרש"א (חידושי אגדות שם ד"ה והוה זקנה), הלא גם לפני אברהם היתה הזקנה מצויה בעולם, שכבר כתוב בתורה קודם לאברהם כמה פעמים "זקנה" כגון באנשי סדום שנאמר, "מנער ועד זקן" (בראשית יט, ד), וכת"ב, "ואבינו זקן" (שם, שם, לא), ובאברהם גופיה כתיב "ואדוני זקן" (בראשית יח, יב), וכן, "אברהם ושרה זקנים" (שם, שם, יא), ומה נתחדש כאן בפסוק ואברהם זקן בא בימים?

תירץ המהרש"א, שבודאי כבר היתה הזקנה קיימת בעולם אצל מי שבא בשנים, אבל לא היתה הזקנה ניכרת בליבון שיער, ולכן לא ידעו בני אדם להבחין בין אברהם ליצחק, ועל זה ביקש אברהם שתהיה הזקנה ניכרת בליבון שיער, ונתמלאה בקשתו.

בלידת יצחק חזר אברהם לצעירותו

דבר נפלא כתבו בעלי התוספות ז"ל בספרים מושב זקנים (כאן) ובפענח רזא (כאן), שעל כן נאמר כאן "ואברהם זקן" אף שכבר נאמר לעיל ואברהם ושרה זקנים (יח, יא), מפני שבלידת יצחק חזר אברהם לצעירותו, והפסוק "ואברהם ושרה זקנים" נאמר עוד לפני לידת יצחק, וחזרה התורה לומר שהזקן אברהם שנית אחר שהתפלל על הזקנה. ולפי פירושו של בעלי התוספות ז"ל מתיישבת קושית המהרש"א הנ"ל.

מטבע של אברהם אבינו

חז"ל אמרו (ב"ק צז:): איזהו מטבע של אברהם אבינו? זקן וזקנה מצד אחד, בחור ובתולה מצד אחר. עד כאן. לפי פשוטו, אברהם שהיה מלך וכדרכי המלכים הוציא מטבעות שבהם

חותמו, שהיה מוטבע מצד אחד דמות זקן וזקנה, הם אברהם ושרה, ובצידו השני של המטבע טבוע, בחור ובתולה, הם יצחק ורבקה. ובדרך רמז יש לומר שכוונת חז"ל, שאברהם אבינו הצטיין במידת החסד על ידי הכנסת אורחים עם המלאכים, ואילו יצחק אבינו הצטיין ביראת שמים, כפי שאומרים עליו "פחד יצחק". באו חז"ל לרמוז "זקן וזקנה מצד אחד", שיש לאדם לנהוג במידתם הטובה של אברהם ושרה, שהממון הוא ה"מטבע" יהיה בידנו לעשות בו חסד צדקות ומצוות. ומצד שני של ה"מטבע" יהיה טבוע "בחור ובתולה", רמז ליצחק ורבקה שמידתם יראת שמים, לאמור שמלבד החסד בממון, גם עלינו לנהוג בממון שיהיה נקי מכל גזל וחטא, ואז יהיה המטבע שלנו כמטבעו של אברהם אבינו. (תפארת שמשון, פינקוס, חיי שרה עמ' רנ"א).

"וְאֶבְרָהִם זָקֵן בָּא בַיָּמִים וְהוּא בִּירְךְ אֶת אַבְרָהִם כָּל־כַּד, א)

אברהם אבינו תיקן את ז' ימי בראשית את שבירת הנקודות

בזוהר הקדוש (ח"א דף קכ"ט ע"א) רבי יהודה פתח, אשרי תבחר ותקרב ישכון חצריך (תהלים סה, ה), תא חזי, אברהם אתקריב לגביה, ותיאובתיה דיליה הוה כל יומי בהאי, ולא אתקריב אברהם ביומא חד, או בזמנא חדא, אלא עובדוי קריבו ליה בכל יומי מדרגא לדרגא, עד דאסתלק בדרגוי כד הוה סיב, "ועאל בדרגין עלאין כדקא חזי, דכתיב ואברהם זקן, וכדין בא בימים באינון יומין עלאין", באינון יומין ידיעאן ברזא דמהימנותא.

והנה איתא ממרן האריז"ל (עץ חיים שער י"א פ"ו) "זו"ל, דע כי כל העולם כולו מתנהג על ידי זו"ן, וכמו שהם נקראו בנים של או"א, גם אנחנו נקראים בנים של זו"ן בסוד, בנים אתם לה' וגו' (דברים יד, א), וגם כי הכתוב אומר, כי אמרתי עולם חסד יבנה (תהלים פט, ג), רצונו לומר שהעולם מבחינת החסד ואילך שהם ז' תחתונות, שהם כללות זו"ן, וזה סוד ז' ימי בראשית כנודע, כי ביציאת נקודות ז"א יצאו ו' חלקי תחתונים ולא ג' ראשונות, ובנקודות הנוקבא יצאה נקודה העליונה כתר שבה בלבד, וט' חלקי התחתונים לא יצאו.

והנה רבי יצחק יהודה יחיאל מקאמרנא זלה"ה בספרו הקדוש נצר חסד על מסכת אבות (פ"ה מ"ג), כתב לפרש שכל אחד מעשרה נסיונות שנתנסה אברהם אבינו, תיקן על ידי זה ספירה אחת מעשר ספירות, עד שהשלים את עצמו בכל העשר ספירות, ותיקן את כל קומתו בשלימות, ועלה לעולם התיקון.

ובזה יובן כוונת הכתוב "ואברהם זקן בא בימים", "בא" עולה בגי' ג', לרמוז לג' מוחין, שהמשיכם והביאם אברהם אבינו לבחינת "בימים" שהם ז' ימי בראשית, כללות ז'

תחתונות דז"ן, כמבואר לעיל מהזוהר הקדוש "בימים" ועאל בדרגין עלאין כדקא חזי, באינון יומין עלאין. ועל ידי שהמשיך הג' מוחין לזו"ן, נעשה היחוד של קוב"ה ושכינתיה, וזהו "והוי"ה" בחינת קודשא בריך הוא, "ברך את אברהם בכל" בחינת שכינתיה, כמו שאמרו חז"ל (בבא בתרא טז:): בת היתה לו לאברהם ו"בכל" שמה.

עוד פרש"י (כאן), "בכל" עולה בגי' בן, דהיינו שה' ברך את אברהם בבן. ועל דרך הסוד יש לרמוז, שבכל הוא בן, היינו שהעלה אברהם את המלכות למעלה מסוד ז"א, בסוד "אשת חיל עטרת בעלה".

"וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֶל עֶבְדוֹ זֶקֶן בֵּיתוֹ" (כד, ב)

זקן ביתו, הוא אליעזר

בפרקי דרבי אליעזר (פרק ט"ז) ר' שמעיה אומר, כתב אברהם כל אשר לו ירושה ליצחק, ונתן את הכתב ביד אליעזר עבדו, שילך להישתבח בבית אביו ובמשפחתו. והיה מקרית ארבע עד חרן דרך י"ז יום, והקדוש ברוך הוא שלח מלאך לפני אליעזר וקפצה לו הדרך ובא בשלש שעות לחרן.

ויש אומרים (במקור מים חיים שבספר בעש"ט, חיי שרה, אות ד') שכיון בשם של קפיצת הדרך והוא אהוה היוצא מהפסוק (חיי שרה כד, מב) **זאבא היום אל העין**.

ממשיך הפרקי דרבי אליעזר (שם) "זקן ביתו" של אברהם היה עבדו אליעזר, ומאין היה עבדו? אלא כיון שיצא אברהם אבינו מאור כשדים, עמדו כל גדולי הדור ונתנו לו מתנות, וגם נמרוד עמד וכתב את עבדו אליעזר מתנה לאברהם, וכשגמל אליעזר חסד עם יצחק, הוציאו אברהם אבינו לחירות. ונתן הקדוש ברוך הוא לאליעזר שכרו בעולם הזה, כדי שלא יהיה לו שכר בעולם הבא, והקימו למלך, הוא עוג מלך הבשן.

אברהם הפריש מאליעזר את היצר הרע שבו

אמנם במדרש עשר גלויות (פרשה ב') מובא, שעשרה צדיקים נכנסו לגן עדן בחייהם, חנוך, ומשיח, ואליהו, ואליעזר עבד אברהם, עבד מלך הכושי, שהוא ברוך בן נריה, יעבץ בן רבנו הקדוש, שרח בת אשר, בתיה בת פרעה, ר' יהושע בן לוי, חירם מלך צור. הנה לנו שאליעזר עבד אברהם אבינו לא מת.

ומעתה קשה, אם שילים הקדוש ברוך הוא לאליעזר שכרו בעולם הזה, ועשאו עוג מלך הבשן, כדברי פרקי דר' אליעזר הנזכרים, הרי הרגו משה כדאיתא בברכות (דף נד:), ואיך מנו אותו רז"ל בכלל הנכנסים חיים לגן עדן, מאידך גיסא ראה בדברי רז"ל (ב"ב נח.) ר' בנאה היה מציין את הקברות כדי שלא יטמאו בהם הכהנים. כשהגיע למערתא דאברהם מצא לאליעזר דקאי קמי בבא. עד כאן, ומאמר זה מסכים שעוג נכנס חי לגן עדן.

ויש לומר, שיש באדם חלק טוב וחלק רע, כנודע בענין יוסף ואשת פוטיפר וגם במרדכי עם אסתר, שהתחלק החלק הרע שבאסתר, והיה כדמות אסתר, והחלק הרע הזה הוא שהיה אצל אחשורוש, מה שאין כן חלקה הטוב היה אצל מרדכי, כאשר האריכו בספרי המקובלים (עץ חיים שער מ"ט פ"ו). ואם כן גם אצל אליעזר שהיה אצל אברהם, הפריד ממנו את הצד הרע שבו, שהיה כדמות אליעזר, ועל בחינת הרע הזו נאמר ששילם לו שכרו בעולם הזה, ועשאו עוג מלך הבשן, כיון שבבחינת הרע גם כן שימש את אברהם אבינו, וחלק זה הרגו משה רבנו ע"ה. ואילו הצד הטוב של אליעזר, הוא דקאי בפתחא דמערתא, והוא שנכנס חי לגן עדן, והדברים נכוחים למבין. (מדרש תלפיות ערך אליעזר ד"ה א"ה דף נ"ג טור א').

"וַיִּקַּח הָעֶבֶד עֶשְׂרָה גְמָלִים מִגְּמְלֵי אֲדָנָיו" (כד, י)

קח עשרה גמלים בכדי שתמצא אשה בזכות עשרה נסיונות

כתב מרן החיד"א בחומת אנך (חיי שרה אות י"ג) בשם רבנו אפרים ז"ל, שבכוונה שלח אברהם עשרה גמלים עם אליעזר, כנגד עשרה נסיונות שנתנסה. אמר לו, קח עשרה גמלים, בכדי שהשם יתברך יזכור עשרה נסיונות, ובזכות זה תמצא אשה הראויה לבני.

"וְהִנֵּה רִבְקָה יֹצֵאת" (כד, טו)

בת מלכים היתה שלא יצאה מימיה לשאוב, באותה שעה יצאה

בפרקי דרבי אליעזר (פרק ט"ז) כתוב, הכל צפוי לפני הקדוש ברוך הוא, בת מלכים היתה שלא יצאה מימיה לשאוב, יצאתה לשאוב מים באותה שעה. עד כאן. הרי שיציאת רבקה לשאוב מים באותו היום, היה מעשה נסים, הן כל ימיה לא עשתה כן רק באותו היום בלבד. ויש לרמוז זאת בפסוק "והנה רבקה יצאת" שהמשמעות הפשוטה של "יוצאת" היא שתדיר יוצאת, אלא שכתוב "יצאת" חסר ו', להדגיש שמעולם לא יצאה רק עתה.

"וְהִנֵּה רִבְקָה יֹצֵאת" (כד, טו)

הצדיקה היחידה בכל המקום

בוהר (ח"א דף קל"ב ע"א) הקשה, מדוע כתוב כאן "יוצאת", ולכאורה היה ראוי לכתוב "באה"? אלא ללמדנו שרבקה "יוצאת" דופן מכל בני העיר, שכולם רשעים היו, והיא היחידה שהיתה צדיקה. וז"ל הוהרה: "והנה רבקה יצאת, באה מבעי ליה, מאי יוצאת? דקודשא בריך הוא אפיק לה מכל אינון בני מתא דכלהו חייבין והיא יוצאה מכללא דלהון".

"וְתַמְלָא כְּדָה וְתַעֲל" (כד, טז)

מלאה בכ"ד קישוטי כלה את השכינה, וזהו "כד-ה"

"כדה" אותיות כד-ה. ה' היא השכינה, כלומר שקישטה את השכינה הקדושה בכ"ד קשוטי כלה. והענין הוא, שהנחש הטיל זוהמה בחוה, ועל ידי זה פגם בשכינה בכ"ד זיני דמסאבותא, כלומר בכ"ד מיני טומאה, כמו שנאמר, ואיבה אשית בינך ובין האשה (בראשית ג, טו) "ואיבה" גימטריא כ"ד, שהם כ"ד מיני טומאה שהביא הנחש על השכינה, ועתה צריך לטהר אותה מהטומאה הזאת. ורבקה אמנו היא שתיקנה את חוה, "ותמלא כד"ה" מלאה את השכינה הקדושה שהיא רמוזה באות ה', מלאה אותה בכ"ד אורות, שהם כ"ד קשוטי כלה, ועל ידי זה יצאו מהשכינה כ"ד זיני דמסאבותא, ולכן יש כ"ד פרקים במסכת שבת, כנגד כ"ד קשוטי כלה. והמשך הפסוק, ותמלא כדה "ותעל" כלומר, שהעלתה מן הטומאה את כ"ד מיני הטומאה מגבול הטומאה אל הקדושה, על ידי כ"ד קשוטי כלה.

"וְתַמְהָר וְתַרְדַּד כְּדָה... וְתַמְהָר וְתַעֲר כְּדָה אֶל הַשְּׂקֵת וְתַרְץ עוֹד אֶל הַבְּאֵר" (כד, יח-כ)

מידת הזריזות

התורה משבחת בפרשתנו את מעשה רבקה אמנו, והנה בכל המעשה האציל שעשתה רבקה מודגש העניין הזה שרבקה "מיהרה והזדרזה להשקות את אליעזר וגמליו. ותמהר ותרד כדה, וכן ותמהר ותער כדה אל השקת ותריץ עוד אל הבאר וכו'.

והנה כעין זה מצינו גם לעיל אצל אברהם שהזדרז מאוד לדבר מצווה, וירץ לקראתם מפתח האהל וכן וימהר אברהם האהלה אל שרה, ויאמר מהרי שלוש סאים קמת, ואל הבקר רץ אברהם וימהר לעשות אותו, וכן בציווי של הקב"ה לעשות את המעשה הגדול של עקידת יצחק

כתוב וישכם אברהם בבוקר וכו', ובזכות שלוש ריצות שרץ אברהם זכה לדורות הבאים שהקב"ה רץ לבני ישראל במתן תורה.

וּכְתָב רבנו הרמח"ל במסילת ישרים (פרק ז' ד"ה וכן תמצא) שכן מצינו שכל מעשיהם של הצדיקים הם תמיד במהירות. אברהם נאמר בו (בראשית יח, ו): וימהר אברהם האהלה אל שרה ויאמר מהרי וגו', ויתן אל הנער וימהר. רבקה, (שם כד, כ) ותמהר ותער כדה וגו'. וכן אמרו במדרש (כמדבר רבה פרשה י'): ותמהר האשה וגו' (שופטים יג), מלמד שכל מעשיהם של צדיקים במהירות, אשר לא יתנו הפסק זמן לא אל התחלת המצוה ולא אל השלמתה. וטראה שהאדם אשר תלהט נפשו בעבודת בוראו, ודאי שלא יתעצל בעשית מצותיו, אלא תהיה תנועתו כתנועת האש המהירה, כי לא ינוח ולא ישקוט עד אם כלה הדבר להשלימו. עיין שם.

גדולי ישראל וזריזותם

הנהגה זו מצאנו גם בגדולי ישראל שהיו מצויינים במידה זו. וכמו שמסופר על רבי איסר זלמן מלצר שנמצאו בכתביו המלצות רבות שהכין עבור כל מיני אנשים שבסוף לא קיבלו את המלצותיו. כששאלוהו תלמידיו למה לא נתן לאותם אנשים את ההמלצות, ענה רבי איסר זלמן ואמר הרבה פעמים מגיעים אלי לבקש הסכמה ויש לי ספק האם לתת או לא, ואני מפחד שמא תהיה לי נגיעה של עצלות לכתוב, לכן דבר ראשון אני כותב, כך שהטרחה של הכתיבה לא תהיה נגיעה, ורק לאחר"כ אני מחליט אם לתת. וכן בכל זמן שהיה מגיע אדם חשוב לעירו היה רבי איסר זלמן יוצא לכיוון ביתו, ורק באותה שעה כשהתקרב אל מתחת הבית היה מחשב האם ראוי לבקר את אותו אדם, כי חשש שאם ישאר בביתו שמא יהיו לו נגיעות של עצלות ההליכה. והכל הגיע ממידת הזריזות שהיה מיוחד בה. והיינו דבר ראשון להסיר את מידת העצלות שיש בכל עניין כזה ורק אח"כ כשרואה שאין סיבת עצלות, מקבל החלטה נקייה מכל חשש של נגיעות (ס' דרך עץ החיים הובא בס' שמועות טובות פ' חיי שרה עמ' מ"ב).

גם על הסבא מקלם מסופר שכל ימיו סבל מחולשה ותשישות, אולם הוא היה מצויין מאוד במידת הזריזות, ואף יומיים לפני פטירתו כשהיה תשוש מאוד הוא ביקש ממקורביו שיזיזו קצת את האור שסינוור אותו. לפתע תוך כדי שהוא ביקש הוא התרומם ממיטתו וגער בעצמו הלא היא מידת העצלות לא לקום כעת, ואז הוא קם וסידר בעצמו את האור וחזר לנוח (כתב אמת ח"ב עמ' של"ג).

כעו"ז מסופר על הרבי הק' ר' בונים מפשיסחא זצ"ל שפעם כאשר שכב על מיטתו נצרך היה למעט טבק, הוא פשפש בכיסו וראה שהטבק נשכח בשולחן. הוא אמר לעצמו אם אקום

הרי אני הולך אחרי תאוות ליבי, אבל אם אמשך לשכב אז אני נכשל במידת העצלות. מה עשה הוא קם לקח את הטבק והניח על ידו, כך שבר גם את מידת התאוה וגם את העצלות (שבילי הזהב ח"א עמ' 157, חיים שיש בהם קמא עמ' ש"א).

גם רבנו בעל ה"חפץ חיים" זצ"ל כל ימיו היו בדרך של זריזות מופתית. כל פעולה שעלתה בדעתו לעשות היה עושה מיד מבלי להחמיץ אפ"י רגע. וכמו שסיפר הרב מפוניבז' שפעם היה נוכח בעת שהחפץ חיים ביקש מחתנו למצוא מתרגם שיתרגם לאידיש את הספר "גדר עולם" שחיבר הרב, זה היה בשעת הצהריים, לאחר מספר שעות שאל הת"ח את חתנו האם כבר מצא, וכן לאחר כמה שעות עוד פעם שאל הח"ח את חתנו מה קורה?.. וחתנו עדיין לא ביצע את המלאכה. החליט הח"ח בעצמו לתרגם בעצמו כי הבין שמה שלא נעשה מיד כבר לא ייעשה. ופעם בשעות הערב כשהיה חלש ולא יכל לכתוב, ביקש ממקורביו שיכתבו מכתב לאיזה תורם, והוא יחתום. למחרת בבוקר הוא שאל אם כתבו, ונענה שלא.. אמר החפץ חיים אני לא אוכל ארוחת בוקר עד שלא תכתבו, כי החפץ חיים אחז שצריך לעשות מיד (המאורות הגדולים אות קי"ט עמ' ש"א).

רבי יוסף חיים זוננפלד זצ"ל היה מיוחד מאד במידת הזריזות, פעם פנה אליו בבקשה יהודי משכונה מרוחקת, וביקש ממנו שבהזדמנות ראשונה כשיפגוש את האב"ד של השכונה שלו, יפעל אצלו באיזה עניין הנוגע לו. באותו לילה שלג כבד כיסה את ירושלים, והנה רואה אותו אדם את רבי יוסף חיים מתבוסס בשלג הכבד לכיוון ביתו של האב"ד, שהתגורר כאמור במקום מרוחק מרבי יוסף חיים, ולאחר זמן מה התברר לו שרבי יוסף חיים טרח במיוחד בשביל בקשתו. לפליאתו של אותו יהודי, אמר לו רבי יוסף חיים האם נראה לו שבגלל שאני זקן אין לי את הדין של מצווה הבאה לידך אל תחמיצנה (האיש על החומה).

וַיְהִי כַּאֲשֶׁר כָּלוּ הַגְּמָלִים לְשָׂתוֹת וַיִּקַּח הָאִישׁ נֶזֶם זָהָב בְּקַע מִשְׁקָלוֹ וַשְּׁנֵי צְמִידִים עַל יָדָיו עֲשָׂרָה זָהָב מִשְׁקָלָם (כד, כב)

תאוות וקנאת הממון גורמים פירוד בין האדם לחברו

רש"י (כאן) מפרש בשם המדרש (בראשית רבה פרשה ס' ס"ו ו'), "בקע", רמז לשקלי ישראל בקע לגולגולת. "ושני צמידים", רמז לשני לוחות מצומדות. "עשרה זהב משקלם", רמז לעשרת הדברות שבהן. עד כאן. אולם כבר נתייגעו המפרשים להבין, ניחא נתינת המתנה השניה,

שביקש לרמוז לה בכך על עשרת הדברות שהן שורש התורה שקיבלו ישראל בהר סיני, אולם מה טעם רמוז לה במתנה הראשונה על מחצית השקל.

כתב הכלי יקר (כאן) וזה לשונו, ואם תדקדק בלשון צמידים ובלשון בקע, תמצא שהם שני הפכים, כי בקע הוא דבר אחד שנבקע לשנים, ושני צמידים היינו שני דברים נפרדים היו צמודים ומחוברים. ומבאר הכלי יקר שבכך ביקש אליעזר ללמד לרבקה, את השקפת החיים התורנית בביתו של אברהם ויצחק בנו שעתידי להיות בעלה, מצד אחד למאוס ברדיפה המתמדת אחר בצע כסף, שהוא בבחינת "בקע" מלשון בקיעה, כי החומריות אינה ניתנת להשגה רק חצי תאוותו, כמאמרם (קהלת רבה א' ל"ב), אין אדם יוצא מן העולם וחצי תאוותו בידו, כי אם יש לו מאה הוא רוצה מאתיים, ואם יש לו מאתיים הוא רוצה ארבע מאות. זאת ועוד, שהתאוות והקנאה והממון גורמים פירוד בין האדם לחברו בבחינת "בקע". אך לעומת זאת הדבקות בעסק התורה ובקיום המצוות, הן בבחינת "שני צמידים", כי הן מחברות בין שומרי תורה ומצוות, כמו שכתוב (תהלים קיט, קסה) שלום רב לאוהבי תורתך.

נמצא שבשתי מתנות אלו ביקש אליעזר ללמד את רבקה לאיזה בית היא עומדת להכנס, בית שבורחים בו מהרדיפה אחרי הממון, שהוא בבחינת "בקע", ולעומת זאת הוא בית שעוסקים בתורה ובמצוות, שהן בבחינת "שני צמידים".

ורמז נפלא רמז הכלי יקר במילה "ממון" כשנכתוב אותה באותיות מלאות יצא, מ"ם ו"ו נו"ן, הנה שכל אותיותיו כפולות, לרמז שאם יש בידו מ' זוז הוא מתאוה לעוד מ' זוז, וכן בכל האותיות. שכאמור הכסף תמיד בקוע לחצאין, כאמרם (קהלת רבה א-לב) אין אדם נפטר מן העולם וחצי תאוותו בידו, יש בידו מנה מתאוה למאתים, ועל כן נקרא ממון. אבל קנין התורה כולו צמוד ומחובר ומרבה השלום לחבר שנים הנפרדים, כמו שכתוב (תהלים קיט-קסה) שלום רב לאוהבי תורתך. (ועיין שם בכלי יקר עוד תירוץ).

ושני צמידים

פירש הגאון רבי יוסף צבי סלנט זצ"ל בספרו באר יוסף (חיי שרה עמ' ס"ב) בנתינתו לרבקה שני צמידים רמז לה, כי שני הלוחות הם צמודים ואי אפשר לאחד בלי השני, מאחר ובלוח הראשון כתובים מצוות שבין אדם למקום ובלוח השני מצוות שבין אדם לחברו, וכתוב ויתן אל משה... שני לוחות (שמות לא, יח) לוחת כתיב לשון יחיד, בא ללמד שאין להפרידם זה מזה.

וזה רמז אליעזר לרבקה, אף על פי שהיא גומלת חסדים ומקיימת מצוות שבין אדם לחברו, עליה לדעת שקיים גם החלק בין אדם למקום, שאותו תוכל ללמוד ולקבל בבית אברהם.

"וּלְרַבְקָה אַח וְשְׁמוֹ לָבֵן וַיִּרְץ לָבֵן אֶל הָאִישׁ הַחוּצָה אֶל הָעֵינָן" (כד, כט)

שמו של לבן

פסוק זה צריך ביאור, לשם מה התורה כותבת "ולרבקה אח ושמו לבן" והוא נראה מיותר, שלכאורה היה לתורה לכתוב, וירץ אחיה לבן וכו', והנה כתוב במדרש בראשית רבה (פרשה ע"א סי' ג') ארבע מדות נאמרו בשמות, יש ששמותיהם נאים ומעשיהם נאים, יש ששמותם כעורים ומעשיהם כעורים, יש ששמותיהן כעורים ומעשיהם נאים. ויש ששמותיהן נאים ומעשיהם כעורים.

שמו נאה ומעשיו רעים

ולפי זה כתב רבנו יוסף חיים זצ"ל בספרו עוד יוסף חי (חיי שרה, עה"פ ולרבקה אח) לבן שמו נאה ומעשיו רעים, כי שמו מורה על לובן, ולבו ומעשיו שחורים כפחם. ונראה שבגלל שהיה לבן אח של רבקה הצדקת, לכן זכה שיהיה לו שם נאה שהוא לבן, וזה שאמר הכתוב "ולרבקה אח ושמו לבן" רצונו לומר, משום שהוא אח לרבקה הצדקת, לכן זכה שיהיה שמו נאה.

לבן לָא בָּן כְּלוּמַר אֵין לוֹ בִּינָה

עוד יש לפרש שכוונת הכתוב "ושמו לבן" לגנות את לבן, כי הנקוד של המילה לָבֵן בשני קמץ, אם נחלק את שמו במבטא לשתי הברות יצא לָא בָּן כְּלוּמַר אֵין לוֹ בִּינָה.

מראה עורו היה לבן ביותר, מופלא ומשונה מהרגיל

במדרש בראשית רבה כאן (פרשה ס' סי' ז') איתא דבר פלא, שאחיה של רבקה היה שמו לבן, על שם שמראה עורו היה לבן ביותר, מופלא ומשונה מהרגיל.

בתרגום יונתן פרשת בלק (כב, ה) איתא, שלבן הארמי הוא בלעם, עיין שם. ולפי זה אפשר ששמו האמיתי היה "בלעם", אבל קראו אותו העולם בשם "לבן" על שם מראה עורו.

(ועיין לקמן בסמוך על הפסוק בא ברוך ה').

נקרא לבן, לפי שמלאך שם בפי לבן לומר לאליעזר בא ברוך ה' וזוה יצא מארור לברוך ונעשה לבן

בזוהר הקדוש (ח"ג דף קנ"ח ע"א) כתוב, שמלאך נשלח ממרום לשים בפי לבן את המילים שאמר לאליעזר, בא לכולל ברוך. ולפי זה יש לומר שכיון שהפך לבן את אליעזר מארור לברוך קראוהו לבן שהפך את השחור ללבן. דהיינו שמו באמת היה בלעם ורק לאחר שנעשה אליעזר "לבן", אמרו בני עירו זה הוא שעשה והפך אדם שחור כפחם ללבן, ונשאר כינוי זה עליו וקראו אותו לבן.

ובגמרא סנהדרין (דף קה.) שלבן נקרא כושן רשעתיים ולפי זה בתחילה היה שמו כושן רשעתיים ואחר המעשה הנוכח קראוהו לבן.

"וַיֹּאמֶר בּוֹא בְּרוּךְ יְהוָה" (כד, לא)

אליעזר הזכיר שם ופרחו הוא והגמלים באויר ו"עמדו" על העין

בספר ילקוט שמעון (לסרי, חיי שרה עמ' 36) כותב, כשיצא לבן מביתו, יצא בחרב להרוג את אליעזר, וכי מה עשה לו, שיצא להרוג אותו, אלא חשב, הן המקדש בת מלך בשוק בלי רשות אביה חייב מיתה, וחשב שאליעזר קידשה במתנות שנתן לה ועל כן יצא להורגו. כשראהו אליעזר שבא להורגו, הזכיר שם ופרחו הוא והגמלים באויר ועמדו על העין, והוא שכתוב, והנה "עומד" על הגמלים על העין (כד, ל).

ובספר ליקוטי אמרי אל (מועלם, חיי שרה עמ' ס"ח, נדפס תרצ"ב) כתב ששם אליעזר גמל על גמל וגמל על גמל והגמל הראשון עומד על המים ואליעזר ורבקה למעלה, כי הכישוף לא שולט על המים, אמר לו אליעזר מן הדין עבד פסול לקידושין ואם כן לא קידשתיה ולמה חרה לך, מיד נתקררה דעתו, וכל שכן שראה פלאי פלאות שאליעזר והגמלים תלו עצמם על העין, ואמר לו, "בא ברוך יהוה" בודאי שגדולה מעלתך, והוליכו לבית.

"וַיָּבֵא הָאִישׁ הַבִּיטָה וַיִּפְתַּח הַגְּמָלִים" (כד, לב)

זהירותו של מרן החפץ חיים בחנות המכולת

פירש רש"י (במקום) "ויפתח" היינו שהתיר את הזמם שלהם, שהיה סותם את פיהם של הגמלים שלא ירעו בדרך בשדות אחרים.

ומה נכון להביא במקום זה את זהירותו הגדולה בגזל, של רבנו החפץ חיים רבי ישראל מאיר, כאשר מובא בספר החפץ חיים חייו ופעלו (ישר, ח"א עמ' נ"ה) ד' שנים לאחר נישואיו, נפלה לו ירושה בסך מאה וחמישים רובל מאחות אביו, בכסף זה פתח חנות מכולת. חלקו שלו בעבודה היה ניהול החשבונות, ואילו החנות עצמה התנהלה על ידי אשתו, כדי שבמשך היום יוכל להמשיך בלימודיו.

מדי לילה, בשובו מבית המדרש, היה יושב לערוך את החשבונות של החנות, ובימי השוק, כשהעבודה היתה רבה, היה שוהה בחנות, כדי להקל על אשתו. הנהגתו בניהול החנות היתה מיוחדת. באמצע היום סוגרים אותה, כדי לא לפגוע בחנוונים אחרים. "גם הם זקוקים למחיה", היה אומר. יום יום היה סר לחנות לבדוק אם המידות והמשקלות מדוייקים. סחורה שנתקלקלה במקצת, לא הרשה למוכרה.

במשך כל זמן קיומה של החנות, היה נתון בפחד מתמיד, שמא נכשל בעבירה כל שהיא. היה נוהג שלא לעבור ליד ביתו של קונה שלקח אצלו סחורה בהקפה, שמא יראה כאילו בא להזכיר לו לקונה, את החוב, באופן זה קיים את הדין "לא תהיה לו כנושה".

פעם שכח לקוח נכרי בחנותו דג מלוח אחד. רבי ישראל מאיר לא הצליח לאתר את בעל האבידה. והרי יש כאן חשש "גזל עכו"ם" מה עשה, ביום השוק שלאחריו, חילק דג מלוח חנם לכל לקוח נכרי.

במקרה אחר התברר לו, שלקוחה נכרית קבלה בטעות מלח בכמות קטנה מכפי המגיע לה. לאחר מאמצים רבים הצליח לברר מאיזה כפר באה האשה, אך את שמה לא הצליח לגלות. החפץ חיים לא היסס הרבה, שכר עגלון ושלח איתו שק מלא מלח לאותו כפר, וצוהו לחלק את המלח בין כל נשות הכפר.

שערך בנפשכם, היש מי שלא יעדיף לערוך את קניותיו בחנות כזו, ואמנם לאט לאט החלה נהירה של קונים לחנות, הכל בקשו לקנות דווקא בה את מצרכיהם. משהתרבו הקונים, נבהל החפץ חיים, מה יהיה על החנוונים האחרים, ועל כן הורה לאשתו לנעול דרך קבע את הדלת הפונה אל הרחוב. בדרך זו, הסביר לה, יכנסו רק השכנים המכירים את הדלת האחורית. אך ללא הועיל, עד מהרה גילו גם הקונים הרחוקים את קיומה של אותה דלת אחורית, והמשיכו לבא. הרב חרד שמא גוזל הוא את פרנסתם של שאר החנוונים והחליט לסגור את החנות. כך הקיץ הקץ על אותה תופעה מיוחדת במינה, החפץ חיים כחנווני.

אך הפרשה לא הסתיימה עם סגירת החנות. על אף שהשתדל תמיד לנהל משא ומתן באמונה, בכל זאת הטרידו כל ימיו החשש שמא נכשל בחוסר יושר בתקופת היותו חנווני. לעת זקנתו, בשעה שהתכוון לעלות לארץ הקודש, כנס את כל יהודי העירה, והתחנן לפניהם שיסלחו לו אם עשה עוול למישהו. וכדי לפייס כל נפגע אפשרי, עשה כעצת חכמינו זכרונם לברכה, והרים תרומה בסך חמש מאות זהובים לצרכי צבור. בכסף זה בנו באר, וכל אדם יכול היה לשאוב ממנה מים ללא תשלום.

”וְאָבָא הַיּוֹם אֶל הָעֵינָן” (כד, מב)

ג' קפצה להם הדרך, אליעזר עבד אברהם, יעקב, ואבישי בן צרויה

פי' רש"י ז"ל (כאן) שכוונת אליעזר לומר, היום יצאתי והיום באתי, מכאן שקפצה לו הארץ. והנה מקורו טהור מהגמרא סנהדרין שבסמוך.

אמרו בגמרא סנהדרין (דף צה). תנו רבנן, ג' קפצה להם הדרך, אליעזר עבד אברהם דכתיב ואבא היום אל העין, לאמור שבאותו יום יצא. יעקב דכתיב, ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה (בראשית כח, י), ואבישי בן צרויה, שיום אחד ערב שבת היה והביאו לפניו ספל מים, כדי לרחוץ פניו ידיו ורגליו לכבוד שבת, וראה כתם דם על המים, ויש אומרים שבאה יונה והיתה מחבטת עצמה וממרטת כנפיה. אמר אבישי, יונה נמשלה לכנסת ישראל שמע מינה דוד המלך ע"ה בצער, הלך לביתו ולא מצאו, הלך ושאל בבית המדרש האם מותר לו לחפש את דוד על ידי הפרידה של דוד, והרי משנה שנינו (סנהדרין כב.), אין רוכבין על סוסו של מלך, בשעת סכנה מאי, אמרו, בשעת סכנה מותר. רכב (על הפרידה של דוד) וקפצה לו הדרך. כיון שהגיע אבישי ראה שעורפה, אמו של גלית יושבת וטווה בפלך על המגדל, זרקה את הפלך על ראש אבישי להרגו, ולא הצליחה, אמרה לו נער תן לי הפלך, לקח הפלך והכה בראשה והרגה, כמו שאמרו הבא להרגך השכם להרגו. וכשראה בנה ישבי בנוב שבא אבישי, היה דוד תחת מרדעת החמור ורצה לחנוק אותו, והקדוש ברוך הוא עשה לו נס ונעשה תחתיו עמוק ורחב, הדא הוא דכתיב, תרחיב צעדי תחתי ולא מעדו קרסולי. ישבי לקח את דוד והשליכו לאויר השמים, והעמיד רומח תחתיו כדי שירד עליו דוד וימות. אמר אבישי שם קדוש ותלה אותו בין שמים לארץ. ומדוע לא אמר דוד בעצמו שם, מפני שאין חבוש מתיר עצמו מבית האסורין. אמר אבישי לדוד, למה הלכת בדרך יחידי ונלכדת בידם. אמר דוד כך עלה במחשבתו של הקדוש ברוך הוא כדי לנקום ממני עון נוב, ושאל אותי הקדוש ברוך הוא האם רצונך שיכלה זרעך, או שאמסור אותך ביד

אויב, ובחרתי שאפול ביד אויב, וזהו שאירע לי עתה. אמר לו אבישי הפוך תפלתך, טוב יותר שיכלה זרעך כי לא יכלו רחמיו ממך, וכתוב ורחמיו על מעשיו. אמר לו תעזור עמי בתפלה, התפלל עליו שיכלה זרעו ולא הוא, וקבל ה' תפלתו, הדא הוא דכתיב, ויעזור לו אבישי בן צרויה (שמואל ב, כא), אמר רב, שעזרו בתפלה. (ונתקיים העונש בזרעו של דוד, על ידי עתליה אם אחזיה, כשראתה שמת בנה כתוב, ותקם ותאבד את כל זרע הממלכה (מלכים ב, יא, א) ונשאר מזרעו של דוד יואש לבדו). וזהו שכתוב כאן באליעזר, ואבוא היום אל העין שקפצה לו הדרך.

”וְאָבָא הַיּוֹם אֶל־הָעֵינַן וְאָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי אֲדֹנָי אֲבָרְהֶם אִם־יִשְׁכַּח־נָא מִצְלִיחַ דְּרַפְי אֲשֶׁר אָנֹכִי הֵלַךְ עִלָּיהּ (כד, מב)

השגחה פרטית

מסופר על אחד מצדיקי ירושלים שעבדה אצלם גויה מחו"ל בניקיון. בוקר אחד אמרה המשרתת לרבנית כי לקראת הערב היא מתעתדת לשוב לביתה שבחור"ל. הרבנית השתוממה ותמהה: "מדוע לא אמרת לי כמה ימים קודם לכן? הייתי דואגת לעצמי למישהי אחרת" אך הגויה בשלה, היא התנצלה ואמרה כי עליה לשוב בדחיפות לחור"ל. וכך עשתה, מספר שעות מאוחר יותר ארזה את חפציה ופנתה לצאת מהבית. הרבנית שנחפזה ללוותה נתקלה בדרכה בתפוח יפפה שהיה מונח על השולחן. וכאות הוקרה על עבודה נתנה לה הרבנית את התפוח ושילחה אותה לשלום. לאחר כמחצית השעה הגיע הרב הביתה, היא ספרה לו על רצונה המוזר של הגויה ללכת ללא הודעה מוקדמת, וכן ספרה לו כבדרך אגב שנתנה לה את התפוח כמתנת פרידה. "אוי" נבהל הרב, "והרי התפוח הוא מפירות שביעית שאסור לתת לגוי! אנא, מהרי בעקבותיה וטלי את התפוח מידיה. הרבנית מהרה לכיוון התחנה, ובדיק להכעיס, היא רואה מרחוק את האוטובוס נוסע ועליו יושבת בשלווה הגויה. הרבנית לא התמהמה מיהרה ועלתה על האוטובוס הבא אחריו והנה בתחנה הבאה של האוטובוס "שלה" היא רואה את הגויה יושבת וממתינה לאוטובוס הבא שיובילה למחוז חפצה. והנה כשראתה הגויה את הרבנית החלה מיד מחטטת בתיקה בחיוורון ומוציאה ברעד את: כל תכשיטיה של הרבנית תוך גמגומי התנצלות משונים. הרבנית הנדהמת שכלל לא ידעה שחפציה נגנבו התעשתה, וכמובן, דרשה בלי בלבול גם את התפוח חזרה.

לפני כמה שנים הלך לעולמו באנטוורפן יהודי יקר ושמו ר' פסח ויינשטוק ז"ל, כשהוא בן 100 שנים. בכל שנותיו היה שגור על לשונו סיפור הצלת חייו, וכך היה המעשה: בשנת ת"ש

נכנסו הנאצים ימ"ש למחוז מגוריו, והוא ומשפחתו הוצרכו לברוח דרומה. כעבור 4 שנים הגיעו לעיר ליון שבדרום צרפת, שם חלה ר' פסח בשחפת, מחלה שהייתה אז מסוכנת ומדבקת. כששמע ר' פסח על דבר מחלתו נענה ואמר: "רבש"ע, במשך 4 שנים יגעתי וניסיתי להציל את חיי, אבל כאשר הנני רואה שרצונך לקחת את נשמותי אליך השמימה, הנני מקבל באהבה את גזרתך". באותו זמן היו מכניסים את כל חולי השחפת לבית חולים מיוחד ללוקים במחלות מדבקות, כדי שלא יסכנו אתרים יחד עמהם, ואף ר' פסח הופרד ממשפחתו ואושפז בבית חולים זה. בחסדי שמים הוא שרד את המחלה, וכאשר החלים ויצא מבית החולים, היה זה כאשר המלחמה הסתיימה. מיד פנה לחפש את בני משפחתו, שלח מכתבים להכא ולהתם, ואז נודע לו את כל אשר אירע בתקופה שהיה בבית החולים: זמן לא רב לאחר שאושפז, כבשו הנאצים את האזור, ושילחו את כל היהודים להשמדה באושוויץ, ובתוכם את בני משפחתו הי"ד. רק הוא ששהה בבית החולים ניצל, משום שהנאצים פחדו להציג את כף רגלם באותו בית חולים, מחשש הדבקות במחלות. או אז הוברר לו, כי מה שנראה היה לו בשעתו כמכה מן השמים, היא שעמדה לו להינצל ממוות (אחד העלונים).

וַיַּעַן לָבֶן וּבְתוּאֵל וַיֹּאמְרוּ מַה יֵּצֵא הַדָּבָר לֹא נוּכַל דַּבֵּר אֵלֶיךָ רַע אוֹ טוֹב (כד, ו)

מה' יצא הדבר בעניני שידוכים הכל בהשגחה פרטית

איתא בגמ' (מו"ק יח): אמר רב משום רבי ראובן בן אצטרובילי, מן התורה ומן הנביאים ומן הכתובים מה' אשה לאיש. מן התורה דכתיב (בפרשתנו כד, ו) ויען לבן ובתואל ויאמרו מה' יצא הדבר. מן הנביאים דכתיב (שופטים יד, ד) ואביו ואמו לא ידעו כי מה' היא, מן הכתובים דכתיב (משלי יט, יד) בית והון נחלת אבות ומה' אשה משכלת.

וכך אמר מורנו ורבנו החזון איש זי"ע (הובא במעשה איש ח"א עמ' רי"ב), שאף שהקדוש ברוך הוא הוא מנהל עולמו, מכל מקום פעמים שדרכי ההשגחה מכוסים ונסתרים, שכך עלתה במחשבה לפניו להסתיר פניו, עד שיש מקום לטעות כאילו חס ושלום יש לאל ידו של האדם לעשות כרצונו. אמנם "מקום הניחו לנו מן השמים" בעסקי השידוכים, להראותנו בגלוי לעין כל השגחתו הפרטית, כיצד הקדוש ברוך הוא מנהיג עולמו, מוליך ומביא את בריותיו הנה והנה, מקרב ומרחק אנשים, מצרף מקרים שונים וכל זה עבור שידוך אחד שיגמר בכי טוב, והכל יודוך והכל ישבחוך, כי מה' אשה לאיש בלא הסתר פנים כלל.

הקדוש ברוך הוא לבדו מזווג זיווגים

איתא בגמ' (סוטה ב.) ארבעים יום קודם יצירת הולד בת קול יוצאת ואומרת בת פלוני לפלוני. מבואר להדיא בדברי הגמ', שאין מציאת הזיווג תלויה בשום סיבה בעולם, לא בחשיבות המשפחה ולא בממון ואף לא בכשרונותיו המופלגים של החתן או של הכלה, ולא בחריצות השדכן וכיוצא בזה. אלא הכל תלוי במאמרו וברצונו של הקדוש ברוך הוא, שהוא מושיב יחידים ביתה (תהלים סח, ז), וכפי אשר נקבע עוד בטרם יצירת הולד כי בת פלוני תהא לפלוני. וכדברי הכתוב בפרשתינו (כד, ג) ויען לבן ובתואל ויאמרו מה' יצא הדבר לא נוכל דבר אליך רע או טוב. וכתב הרשב"ם, וזה לשונו, לא נוכל דבר אליך, לא הסתירה ולא הבניין תלוי ברצונו, כי על כרחנו יקרה הדבר בין אם אנו רוצים או לא רוצים, כי הקדוש ברוך הוא עשה זאת, שהיכולת בידו.

מעשה פלא פלאות בשידוכין בישיבת החת"ס

מעשה בעשיר שחשקה נפשו בבחור תלמיד חכם מופלג עבור בתו, ובא אל הרה"ק החתם סופר זי"ע, בבקשה שיראהו את הבחור המופלג ביותר בישיבתו הרמה, כי ברצונו לקחתו כחתן לבתו. השיב לו החת"ס, בסוף הזמן הנני מעביר את כל הבחורים בכור הבחינה, אז אדע בבירור בטיב כל אחד ואחד, שוב נא עתה לביתך, ולאחר שיגיע עת המבחן, אשלח אליך את הבחור המיועד. בסוף הזמן בחר החתם סופר את הבחור המהולל ברוב התשבחות, ונתן בידו כתב צרור וחתום, בו כתב אל הגביר "מחזיק כתב זה, הוא הנבחר להיות חתנך לוקח בתך", וביקש ממנו שבדרכו הביתה יאריך דרכו למקום מגורי הגביר ויתן לו את האיגרת. הבחור שלא ידע איגרת זו מה טיבה וקצרה נפשו בדרך, פנה אל אחד מחבריו אשר דר בסמיכות למגורי הגביר, וביקש ממנו שימסור מכתב זה אל הגביר. הלה הסכים לדבר ובבואו אל עירו, סר תחילה לבית הגביר ומסר לו את האיגרת, פתח הגביר את המכתב, והבין שהבחור העומד לפניו הוא המיועד לו. מיד שלח לדבר בו נכבדות ונגמר השידוך בכי טוב.

הנה לנו כדברי הגמ', שמה' אשה לאיש, הוא מסובב הסיבות עד שיצא לאור רצונו יתעלה.

מעשה בענין שידוכים מהרש"ש (הרב שטרשון)

וראיני בספר "אהבת חיים" מעשה שהיה עם הגאון רבי שמואל שטרשון זצ"ל בעל הגהות וחיידושי הרש"ש על הש"ס, שהיה מנהל קופת גמ"ח, באחד הימים בעת שישב בבית המדרש ועסק בתורה, ניגש אליו הסנדלר כשברצונו להשיב הלוואתו, נענה לו הרש"ש שאין

בידו עתה שטר חובו אלא בביתו, אך הלווה השיב שסומך הוא על מעלת כבודו שיאבד את השטר מן העולם, ונתן לו את שטרות הכסף כסכום ההלוואה. הכניס הרש"ש את השטרות לתוך הגמרא בה למד והמשיך ללמוד ברוב עומק ועיון, ושכח מכל אשר נעשה. כשסיים את לימודו, החזיר את הגמרא שבה הכסף למקומה בארון הספרים וכמובן שלא קרע את שטר החוב. כעבור זמן מה בדק הרש"ש את חשבונות הגמ"ח ועבר על שטרי החוב, וראה את השטר המעיד על חובו של הלווה והנה כבר עבר זמן הפירעון. פנה אליו הרש"ש בבקשה ששייב את ההלוואה כפי התחייבותו, והלא טען הן כבר פרעתי את חובי. אולם הרש"ש שפרח מזכרונו מה שהיה, עמד על שלו, הן עדיין החוב בעינו קיים וכפי שמוכיח השטר, שאם אכן פרעו מדוע לא נטל הלווה את השטר. ואמר הרש"ש שאין בידו למחול משום לפנים משורת הדין, שאין המעות שלו, אלא הם כספי ציבור ותבעו לדין תורה.

פשיטא ואין צריך לומר שכל בני העיר האמינו לרש"ש והוציאו לעז על הלווה כי גנב הוא, ויגדל הבזיון עד לב השמים, עד שנאלץ בנו שעמד סמוך לפרק "האיש מקדש" לברוח מהעיר, כי לא היה מסוגל לשאת ולסבול את החרפות והגידופים שעברו על משפחתם. לאחר זמן, הוצרך הרש"ש לעיין באותה גמרא ומצא בה את שטרות הכסף. מיד נזכר בכל המאורע, כיצד פרע הלווה את חובו, ואכן הוא צודק בטענתו "פרעתי". נבהל הרש"ש עד מאוד על שגרם לו צער גדול ונורא. תיכף ומיד הלך אליו לפייסו ולבקש מחילתו. אך הלווה טען כנגדו, שאין בידו לתקן את המעוות, שהלא יצא עליו שם רע שהוא גנב ואף בנו הוצרך לגלות ממקומו. ולא עוד, אלא שכל בני העיר יאמרו שהרב מפייסני רק לגודל טוב לבו ולא יאמינו שבאמת נמצאו המעות. אמר לו הרש"ש שלח להביא את בנך ואקחהו לחתן לבתי, ובכך יודע בבידור, כי אכן אתה צדקת ואני טעיתי. וכך היה הרש"ש לקח לו לחתן את בנו של הלווה, ונחה ושקטה הארץ.

מה נפלאות תמים דעים לגרום לרש"ש לשכוח מהפירעון, ולגלגל את כל המעשה, כדי שישתדך רב העיר עם סנדלר העיר, כי זה השידוך המיועד לו מן שמיא.

השידוך ממירון

אחד מבחורי הישיבות נתקשה למצוא זיווגו, פעם אחת לקראת שבת אחת החליטו בני הישיבה לשבות בשבת קודש במירון בסמוך ונראה לציון רשב"י. אותו בחור הצטרף ונסע עמם, אך במשך כל השבת הסתגר בחדרו, כשהוא שקוע בצער ולא עלה לציון אפילו פעם אחת, רק במוצאי שבת נתעורר בו רצון לפקוד את הציון בטרם יחזור לישיבה. בהגיעו אצל הציון פתח באמירת תהלים בהשתפכות הנפש ובדביקות עצומה, עד שלאחר כמה שעות גמר את כל הספר

מרישא ועד גמירא. כאשר סיים את תפילתו, הביט לאחוריו ולא מצא את חבריו, לפי שכבר חזרו בצוותא לישיבה, והבין שעתה עליו לחזור לישיבה בכוחות עצמו. אך כיון שלא היתה הפרוטה מצויה בכיסו, הלך לביתו של אחד מתושבי מירון וסיפר לו את המעשה שהיה, וביקש שילוהו סכום מעות להוצאות הדרך. אולם אותו תושב אמר לו איני מכירך ושמא רמאי אתה, הישיבו התלמיד, הנה בידך להתקשר לראש הישיבה המכירי, והוא ימליץ בעדי טוב להלוות את סכום זה, ובהזדמנות הראשונה אשלח לך חזרה את סכום ההלוואה. מטבע הדברים בעל הבית שוחח עמו על דא ועל הא למשך זמן מה, ולאחר מכן הלווה לו כפי בקשתו גם ללא ההמלצה של ראש הישיבה, כי ניכרים דברי אמת, וראה כי בחור נעים הליכות הוא איש תם וישר וירא אלהים, על כן הלווהו ונפטרו לשלום.

אצילותו של הבחור, השאירה רושם רב על אותו איש ועל כן לימים התקשר לראש הישיבה וסיפר לו שכך וכך היה מעשה, ובירר על טיבו של הבחור, כי בת יש לו שהגיעה לפרקה. ראש הישיבה הרבה והפליג בשבחיו של הבחור בתורה ובמידות טובות. ועל כן שלח הלה שדכן שידבר עם אבי הבחור להציע את השידוך, וכעבור יומיים שברו צלחת בשמחת התנאים בשעה טובה ומוצלחת בבית אבי הכלה בעיה"ק מירון, ונתברר למפרע, שתפילתו של הבחור במוצאי יום מנוחה הרקיעה שחקים, ועל ידה זכה לישועה הגדולה, ולא עוד, אלא אף בעיני בשר ראה שבגלל שהאריך בתפילתו באותה שעה זכה לראות בישועתו, שאיחורו גרם לו לפגוש את חותנו לעתיד, ועל ידי זה באו בבית האירוסין, ענבי הגפן בענבי הגפן דבר נאה ומתקבל.

בזכות שלא יצא השידוך התארס

מעשה שהיה בערב חג השבועות, בבחור ממשפחה ידועה בניו יארק, שהגיע זה מכבר לפרק האיש מקדש, אך עדיין לא זכה לקיימו בפועל. באחד הימים דיברו בו נכבדות במשפחה הדרה במונטריאול שבקנדה, על כן שכרו הוריו לנסיעה אברך מאנ"ש הדר בוילימסבורג, בכדי שיסיעם ברכבו, וכך נסעו הבחור עם ההורים למונטריאול, נסיעה ארוכה שארכה כשש שעות לערך. לדאבון לב לא יצא מאומה משידוך זה, וחזרו הם לביתם בפחי נפש. במשך כל דרך חזרתם, התאוננו ההורים על מר גורלם ועל שכך אירע להם... ומאידך היה בנם הבחור מחזקם בדברי עידוד באמונה ובטחון, כי הכל משמים ממעל, ובעזרת השם יתברך ימצא שידוך יותר

טוב... ואף כל נסיעתנו לשם היתה בכדי שיצא מזה טובה עבורנו, שהרי כל מאי דעביד רחמנא לטב עביד.

כעבור ימים אחדים בא אותו בחור בברית האירוסין בשעה טובה ומוצלחת, ונלקח לחתן אצל אותו אברך אשר הסיעם ברכבו למונטריאול בדרך הליכתם ובחזרתם. ומעשה שהיה כך היה, אברך זה ששמע את שיחת ההורים עם בנם בחזרם לביתם, ובראותו את חוזק נפשו באמונה עזה ותמימה, ולא נשבר לבו בקרבו, ולא זו בלבד, אלא שתקיף באמונתו בכחינת "טופח על מנת להטפוח", שחזיק את ההורים בעזו ובתעצומות. על כן מיד בהגיעו לביתו שלח "שדכן", שידבר בו נכבדות עבור בתו, ואכן תוך כמה ימים נגמר הדבר בכי טוב. ללמדך איך סיבב הקדוש ברוך הוא בכדי להביא שידוך זה לידי גמר, שישא הבחור חן וחסד לפני אותו אדם שהסיע אותו.

סיפור מהגאון מוילנא בהשגחה פרטית בענין שידוך

סיפר הגר"א מוויילנא, שבאחת ממסעות הגלות שערך, התאכסן בבית בעל הבית אחד, אשר ארחו בכבוד גדול, והיה בעל הבית מכבד את ביתו זו אשתו באופן מופלא מאד. בהגיע זמנו של הגר"א להמשיך במסעו, נפרד לשלום מבעל האכסניא, ואז אמר לו הגר"א, החסד שלך עם האורחים פלאי הוא, אך יותר מכך התפעלתי מהנהגתך עם בני ביתך. אמר היהודי, אין לרבי להתפעל כל כך, כי כל זה הוא רק משום מעשה שהיה.

וזה דבר המעשה, בימי עלומי הייתי עליו גדול מאד ושמי הטוב הלך לפני למרחקים. וכבר בהכנסי לעול תורה ומצוות נלקחתי לחתן לכת אחד מעשירי עיירה פלונית, חותני התחייב על נדן (נדוניא) גדול מאד, ומחמת היותי כה צעיר לימים, נקבע זמן הנישואין לכשאהיה בן כ', והוסכם עם חותני שלא ישלם כעת את כל הנדן, אלא בשבע השנים הבאות ישלם עבורי חברותא מיוחדת, כדי שעל ידו אוכל להוסיף ולהתעלות יותר בתורה ויראה, ובזמן הנישואין יסלק את שאר הנדן. כאשר קרב ובא זמן החתונה, ירד חותני מנכסיו ונעשה עני מרוד, מכיוון שכן החליט אבי לבטל את קשרי השידוכין, על אף שאני לא נתתי את הסכמתי לכך, ביודעי את חובת "הכרת הטוב" שיש לי, על כל השנים ששילם עבורי ל"מלמד" מכל מקום אבי ביטל את השידוך. לא ארכו הימים ושוב באתי בברית האירוסין והנישואין עם בת עשיר אחר. אך לדאבון לב, כעבור זמן קצר נתגלה בי מום כלשהו. הלכנו לדרוש ברופאים ולאחר בדיקתם אמרו שאין רפואה למכתי. משכך, עמד העשיר על כך שאגרש את בתו, ונשארתי חסר כל, כשדבוקים עלי שני כינויים, עזיבת שידוך וגרוש. ברוב יגוני פניתי לדור ב"הקדש" שם ישבתי גם בכיתי.

לימים ניגש אלי יהודי אחד ושאלני לסיבת בכיי המר. גיליתי בפניו את כל מסכת חיי ואת המום שמצאו בגופי. נענה היהודי ואמר לי, הנה מכיר אני נערה אשר גם לה יש מום הדומה לשלך, אולי תשתדכו בניכם. במצבי זה כיון שלא יכולתי להיות "בררן" לקחתיה לאשה ללא בירורים מעמיקים עליה ועל משפחתה, ודי היה לי לדעת שהיא אשה יראת ה'.

לאחר החופה משנכנסתי לחדר הייחוד, סיפרה לי הכלה שגם היא לא נולדה עם מום זה, והוא נתגלה אצלה רק לאחרונה, היות ונתארסה לפני כמה שנים עם עילוי גדול, ונתבטל השידוך רק מפני חוסר ממון. ומרוב צער ויגון נולד אצלה המום. ותוך כדי דין ודברים הבנתי שכלתי זו, היא היא ארוסתי הראשונה משכבר הימים, וכל סבלה בקבלת המום, היה אך ורק בכדי שיסכימו הכל שננשא שנינו. עתה אמור נא לי רבי, האם לאחר שהיא סובלת בגיני עד עצם היום הזה, האין זה מן החיוב שאכבדנה בכל לבי נפשי ומאודי.

סיים הגר"א ואמר, כדאי היה לסבול את כל נדודי הדרכים, בכדי לשמוע מעשה זה המלמד לאנוש בינה, עד כמה מנהיג הקדוש ברוך הוא את עולמו בהשגחה פרטית על כל נברא ונברא, בכל פרטיו ועניניו, ואי אפשר לו לאדם להתחכם נגד גזירת הבורא יתברך, כמו אלו שעזבו את השידוך, ולבסוף נישאו זה לזה. ועוד להיפך המתחכם נגד רצון הבורא, מסוכן הוא לקבל מום, כדי להעמידו על מקומו הראוי לו.

המשגיח אמר "הקול" של הבחור לא בסדר

מעשה באדם אחד שהציעו לו שידוך טוב לבתו, נהג האישי כמנהג בני ישראל ובא לשמוע את חוות דעתו של המשגיח. המשגיח שהכיר את הבחור וידע שעל פי הלכות שמירת הלשון מותר לו לענות אמת לאמיתה, ענה לאבי הבת "הכל לא בסדר"... כלומר שיבין ברורות ולא יעלה על דעתו לגשת לשידוך זה. ויהי ממחרת, הוזמן המשגיח ל"אירוסין", של הבחור עם בתו של האישי שבירר אצלו אתמול. בבואו לשמחת האירוסין שאל את אבי הכלה, כיצד גמרתם את השידוך, אחרי ששמעת ממני אתמול דברים מפורשים... ענה לו האב, משבאתי הביתה והצגתי בפני בני ביתי ובתי את דבריך, אמרה הבת, שמצידה אין בענין "הקול" כדי לעכב את השידוך, שאף אם קולו של החתן אינו ערב כל כך, אין בזה כל חסרון...

הא לך, שאם הזיווג מיועד מן השמים, לא יועילו כל טצדקי למנעו, עד שמן השמים הטעו את האב לחשוב שהמשגיח אמר לו הקול לא בסדר, בזמן שאמר לו שהכל לא בסדר.

סגולה בדוקה למציאת זיווג

איתא במדרש (בראשית רבה פרשה ס"ח ס"ב), בשעה שהלך יעקב חרנה במצות אביו לישא לו אשה. בא אליפו בן עשו הרשע ולקח את כל אשר לו. אז אמר יעקב, שיר למעלות אשא עיני אל ההרים מאין יבוא עזרי. מכאן למדו סגולה בדוקה למציאת זיווג בנקל, לומר קודם עקירת רגליו בתפילת העמידה את פרק שיר למעלות אשא עיני אל ההרים (הובא בבני יששכר בפרשת ויצא, ומקורו בספר עשרה מאמרות לרמ"ע מפאנו).

לידת בעל הקצות החושן ואחיו בעל קונטרס הספיקות

פעם ישב הגאון הקדוש החפץ חיים זי"ע בסעודה שלישית בעידן רעוא דרעיון, ופתח וסיפר על יהודי בימים מקדם, שנכנס ביום השבת אחר חצות היום אל בית המדרש, והחל באמירת תהלים בדמעות שלישי ובהשתפכות הנפש. באותה שעה שהה בבית המדרש אחד מהמתפללים, והתלהב מהמחזה שראו עיניו, כיצד הלה שופך דמעות כמים, ועל כן החל גם הוא לומר תהלים בהשתפכות הנפש ובדמעות.

במוצאי שבת קודש ניגש אליו השני ושאלו, לבכיה מה זו עושה, כי לפי רוב הבכי והדמע, נראה כי בצרה ויגון הינד נמצא, אבקשך שתגלה לי מצפוני לך, אולי יהיה בידי לעזרך. פתח היהודי את סגור לבו ואמר, בת לי בביתי היושבת וממתנת עד בוש לזיווגה, רק משום שאין הפרוטה מצויה בכיסי, ואין בידי יכולת להתחייב על נדונייתה. והנה במשך ימות השבוע הנני טרוד על המחיה ועל הכלכלה, ואינני רואה אותה לנגד עיני, אך בהגיע יום שבת קודש, אני פוגשה בביתי, אז נופל לבי בקרבי על הצרה הגדולה. לכן מיד אחר סעודת השבת, נוהג אנכי לבוא בשערי בית המדרש, בכדי לשפוך לב כמים אל האלהים, שיחיש לנו ישועה בקרוב. נענה השני ואמר, אף אני יש לי בביתי בן עלם חמודות וירא שמים. ואף אני איני מצליח להביאו לברית השידוכין, היות והפרוטה כלתה מכיסי, וכיון שכן, אולי כדאי שנשתדך בינינו. אכן השידוך יצא מן הכוח אל הפועל ומאותו הזיווג נולדו ארבעה אחים גדולי עולם, ושניים ידועים הם, הלא המה הגה"ק בעל הקצות החושן זצוק"ל, והגה"ק בעל קונטרס הספיקות זצוק"ל. סיים החפץ חיים, מכאן כי תפילת היהודי כשהוא סומך רק על ה', פועלת גדולות ונצורות, כגדולי עולם הללו שיצאו משידוך זה.

בזכות שלא הסתדר תאריך החתונה יכל האב להשתתף בחתונה

צריך לידע שכל הנעשה בזה העולם, מונהג ב"חשבון" מדוקדק מן השמים, ואף שפעמים בעיני בשר ודם לא רואים את הטובה שבהנהגת הבורא מיד, מכל מקום בבוא העת והזמן יוכר הדבר.

סיפר תלמיד חכם אחד שבנו בא בקשרי אירוסין. מיד נדברו שני הצדדים, אבי החתן ואבי הכלה על קביעת מועד הנישואין. כדרכם של בעלי בתים חשובים פנו ל"אולם" הזול בעיר, שם נמצאו להם שני תאריכים פנויים, א' אלול או ז' אלול, אבי הכלה העדיף את א' אלול, כיון שחל ביום רביעי בשבת, ושנינו במשנה (כתובות פ"א מ"א) בתולה נישאת ליום הרביעי, אבל צד החתן לא הסכימו לקבוע זמן לר"ח אלול, יום שבו מתחילים הלימודים במוסדות החינוך של בניהם... על כן הזמינו את האולם ליום ז' אלול, כשאבי החתן אומר לאבי הכלה, רק הזמנתי אולם, אבל בפירוש הנני מתנה ואומר, שאין בזה משום "קביעת יום" לנישואין.

מה עשה הקב"ה, כשחזר החתן לשיבתו, סיפר לאחד מראשי הישיבה שהוזמן כבר "אולם" לליל נישואיו שיחולו ביום ז' אלול... כששמע זאת ראש הישיבה ניתר ממקומו ואמר לו, וכי לא ידעת שהאדמו"ר מקפיד שלא לערוך נישואין בז' באלול כדי לקיים את צוואת ספר חסידים החדש (סי' קס"ח) שאין לישא אשה בז' שבט, ז' תמוז וז' אלול.

מיהר הבחור וסיפר את ה"חדשות" לאביו, והוא מיהר לספרם למחותנו אבי הכלה, ועל כן הציע לקבוע את הנישואין ליום רביעי ח' אלול, דאדהכי והכי התפנה האולם לאותו הלילה, והכל יבוא על מקומו בשלום, לפי שכך יתקיימו הנישואין שלא ביום הראשון של זמן אלול, וגם יחול אותו היום ביום רביעי בשבת כרצונו מעיקרא. אולם המחותן אבי הכלה עמד על שלו ואמר, בשום אופן איננו דוחים ומאחרים את זמן חתונה, ויום ח' נחשב כדחיית יום אחד. שאלו אבי החתן, אולי נעמיד את החופה ביום ז' אחרי שקיעת החמה, ואז ייחשב הדבר כח' בחודש, לא ולא, אמר המחותן, הרי גם זה לדחיית זמן ייחשב. אין ברירה אחרת רק להסכים על יום א' באלול, אף שלא ניחא לכם ביום זה. וכן קבעו.

עתה באנו לעיקר המעשה, ביום רביעי בשבת א' אלול התקיימו הנישואין, וביום השבת ד' אלול נערכה שבת "שבע ברכות" ברוב שמחה וחדווה, וביום ו' אלול נסתלק אביו של אבי החתן לבית עולמו. כך שאם היה נשאר כקביעתם הראשונה, או שהיה המחותן מסכים לדחות את החתונה ביום אחד, לא היה אבי החתן רשאי להשתתף בשמחת הנישואין של בנו יקירו, לפי

שהיה אז שרוי הוא באמצע ימי אבלותו על אביו, וידוע כמה עגמת נפש וצער כרוכים בדבר הזה.

נלמד מכאן, שהקדוש ברוך הוא מסובב הסיבות כולם ואף בדברים שהמחותן "מתעקש" כנגד רצונכם, אל לכם לריב עמו, כי יתכן ואין בזה אלא טובת עצמכם. כפי שבמעשה זה גילגל הקדוש ברוך הוא את זמן הנישואין הנכון, למען יוכל האב להשתתף בשמחת נישואי בנו.

"וַיֹּאמֶר אַחִיהָ וְאָמָה תֵּשֵׁב הַנְּעֻרָה אֶתְנֶנּוּ יָמִים או עָשׂוֹר אַחַר תֵּלַךְ. וַיֹּאמֶר אֶלְהֶם אַל תֵּאַחֲרוּ אֹתִי וְה' הַצְּלִיחַ דְּרָכַי" (כד, נה-נו)

העיכובים שניסו להטיל לבן ובתואל

רש"י (במקום) כותב, ובתואל היכן היה, רצה לעכב ובא המלאך והמיתו. ומקורו טהור מדברי המדרש בראשית רבה (פרשה ס' סי' י"ב).

ועוד גילו לנו בדעת זקנים מבעלי התוס' (כאן) שלבן ובתואל ביקשו להאכיל את אליעזר סם המות, בכדי לקחת את הממון שהיה בידו. ובא גבריאל והחליף את הקערה שהביאו לאליעזר אשר בה סם המות, ונתנה לבתואל ומת.

ולכן לעיל (בפסוק, ל"ג) כתוב "ויישם לפניו לאכול" עם שני יוד"ן ואנו קוראים ויושם בתוספת וא"ו, שמשמע שמאליו הונח המאכל לפניו, לפי שכאמור המלאך החליף את המנות לבתואל ומת (כן הוא במדרש כת"י, המובא בתורה שלמה, חיי שרה הע' קמ"א, וראה גם בילקוט שמעוני רמז ק"ט).

כתב רבנו יוסף חיים (עוד יוסף חי חיי שרה ד"ה אל תאחרו אותי), שכשאחיה ואמה של רבקה אמרו "תשב הנערה" אמר להם אליעזר אל תאחרו אותי וכוונתו היתה להפחידם ולרמוז להם, הלא בגלל שנתעכבתי אצלכם נגרמה מיתה לבתואל, ולכן אם אשהה כאן עוד, יש לכם לחשוש שתגרם מיתה גם לכם. ועוד עיין שם.

ולפי זה יש לפרש את המשך דבריו שאמר "וה' הצליח דרכי", רמז להם, אם תאחרו אותי אני אצרף את ה' ובית דינו נגדכם, כמו שאמרו רבותינו בתלמוד (ירושלמי סנהדרין א, א. בראשית רבה נ"א, ב') כל מקום שנאמר וה' עם וא"ו, הכוונה היא ה' ובית דינו (כמ"ש "וה' המטיר על סדום"...) .

רבקה לא אמרה כן או לא אלא אמרה "אלך"

ממשיך רבנו יוסף חיים, שעם כל זאת, גם לאחר שהסכימו ואמרו "נקרא לנערה ונשאלה את פיה" זממו לרעה, כמו שמדוקדק מלשון הכתוב "ויאמרו אליה התלכי עם האיש הזה" שבכוונה שניהם שאלו ולא הסתפקו שאחד מהם ישאל אותה, כי כששנים מדברים זה מבלבל את השומע, ושאלו בלשון תימה התלכי עם האיש! אם היא תאמר כן, יאמרו היא אומרת כדברינו- כן, שבודאי לא תלך, ואם תאמר לא, אז אמרה בפה מלא - שלא תלך. אבל מן השמים השיבה תשובה ברורה אלך שבכך אי אפשר לפרש לכיוון ההפוך.

אם אחותינו את שתהי כמונו ברשע את תהיי לאלפי רבבה וז"ש שביקש לבן לעקור את הכל

עוד כתב רבנו החיד"א בספר פני דוד (חיי שרה אות כ"ד) בשם הרב הלל אשכנזי, שגם לאחר מכן שברכו את רבקה "אחותינו את היי לאלפי רבבה" התכוון לבן לרעה ברשעו, כי הלא מצינו (בהגדה של פסח) שלבן ביקש לעקור את הכל ואיך יתכן שכעת יתכוון לברך את אחותו שהולכת להנשא ליצחק אבינו, אלא כך אמר, אם תהיי כמונו ברשע, ובנייך ילכו אחר הרוב וידמו לנו (שזה "אחותינו את") אז "תהיי לאלפי רבבה".

אמנם כשהיתה רבקה עקרה נודע שלא נתקיימה ברכתם שיצא ממנה זרע של אלפי רבבה, ואין זאת אלא שהיא צדקת, וכאשר ראה לבן שאחותו ילדה את יעקב, הבין שרבקה צדקת והבנים לא הלכו אחר אחי האם וביקש לעקור הכל. ולכן אמרו רבותינו במדרש (בראשית רבה ס', י"ג) מפני מה לא נפקדה רבקה עד שנתפלל עליה יצחק, שלא יהיו עובדי כוכבים אומרים תפילתנו עשתה פירות, דהיינו יסברו שבגלל ברכת לבן נפקדה, ולכן נעשתה עקרה, עד שויעתר יצחק לנוכח אשתו (בראשית כה, כא), אז זכתה לפרי בטן.

ועל פי זה פרשו בדרך רמז את דברי רבותינו בתלמוד (מגילה טו.) אל תהי ברכת הדיוט קלה בעיניך, כלומר, אל תחשוב שברכת הדיוט אינה מעלה או מורידה, אלא היא יכולה להזיק, שהרי ברכת לבן הזיקה לרבקה, כי נעשתה עקרה בגלל אותה ברכה.

"את היי לאלפי רבבה" (כד, ס)

ציזה אותה שלא תשכח אותם

בדרך כלל אשה צדיקה, כשבבית אביה לא הולכים בדרך הישר, כשהיא עוזבת את בית אביה ובפרט אם היא הולכת למשפחת צדיקים, שוכחת מבית אביה, ולבן היה חושש מכך,

ולכן ציוה אותה שלא תשכח אותם, ורמז לה כן במילת "רבבה" שהוא ר"ת רבקה בת בתואל הארמי.

"וַיִּצְחַק בָּא מְבוֹא בְּאֵר לְחַי רֵאִי וְהוּא יוֹשֵׁב בְּאֶרֶץ הַנְּגֵב" (כד, סב)

יצחק בא מגן עדן

כתבו בעלי התוספות (בתוספות השלם כאן, וע"ע שם לעיל וירא כב, יט, אות ג' בשם מדרש) "ויצחק בא מבא באר לחי רואי", עולה בגימטריה היה בא מגן עדן.

"וַיֵּצֵא יִצְחָק לְשׁוּחַ בְּשָׂדֶה" (כד, סג)

לשוח - ר"ת ו'על ח'טא ש'חטאנו ל'פניך

שמעתי מתלמיד חכם, "לשוח" ר"ת, ועל חטא שחטאנו לפניך, לרמוז מה שאמרו רז"ל (רמ"א אה"ע ס' ס"א ס"א) שחתן ביום חופתו יתענה ויחזור בתשובה.

וכן כאן יצחק אבינו בערב חופתו היה מתבודד ומתפלל ותיקן לנו תפילת מנחה (ברכות כו:).

"וַתֹּאמֶר אֶל הָעֶבֶד מִי הָאִישׁ הַלְזָה הַהֶלֶךְ בְּשָׂדֶה לְקַרְאֲתָנוּ וַיֹּאמֶר הָעֶבֶד הוּא אֲדֹנָי וַתִּקַּח הַצְּעִירָה וַתִּתְּכֶם" (כד, סה)

יצחק יצא מגן עדן ראשו למטה ורגליו למעלה

בספר בעלי התוספות ז"ל (כאן במושב זקנים, בשם ריב"א) כתבו דבר נפלא מאד, לכאורה יש להבין, מה טעם שאלה רבקה "מי האיש הלזה ההולך" כשראתה את יצחק, ולא שאלה כן כשראתה שאר אנשים, שלא מסתבר לומר שרבקה היתה שואלת כן על כל איש שראתה.

ותירצו בעלי התוספות ז"ל על פי המבואר במדרש, שראתה רבקה את יצחק שהיה הולך ראשו למטה ורגליו למעלה, כי כן הוא דרך אותם הבאים מגן עדן, לילך ראשם למטה ורגליהם למעלה. ויצחק בא באותה שעה מגן עדן, אחרי ששהה שם כדי להתרפאות מהחבורה שעשה לו אביו בצווארו בשעת העקידה, ולכן הלך בראשו למטה ורגליו למעלה. ולכן התפלאה רבקה על מראה הפלא הזה, ושאלה, "מי האיש הלזה ההולך" ראשו למטה ורגליו למעלה.

והחיד"א ז"ל הביא דבר פלא זה בספרו מדבר קדמות (מערכת ה' אות ה') וסיים בזה הלשון, "וזה חידוש גדול ואינו מובן". (ועיין בספר אוצר פלאות פירוש לזה).

”וַתֹּאמֶר אֶל הָעֶבֶד מִי הָאִישׁ הַלָּזָה הַהֵלֶךְ בְּשׂוּדָה לְקַרְאֲתָנוּ וַיֹּאמֶר הָעֶבֶד הוּא אֲדָנִי”

(כד, סה)

שאלה מי ממתק את הדינים של יצחק

יצחק מידתו היתה גבורה, "פחד יצחק" כידוע מספרי הקבלה. וכאשר רבקה ראתה אותו, נפל עליה פחד גדול מפני הגבורות של יצחק ושאלה מי יוכל להמתיק את הגבורות וזהו אומרה, "מי האיש הלזה (ולא הוזה) ההולך לקראתנו", כלומר מי האיש אשר מידתו היא נגד זה שהולך לקראתנו, שיוכל למתק את מידת הדין, את הפחד של יצחק, "ויאמר העבד הוא אדני", כלומר, אברהם אדני, הוא האיש שמידתו מידת החסד, הוא הממתק את מידת הגבורה של יצחק. (בשם ר' שלום מבעלז, הובא בחמודי צבי במדבר עמ' ע"ח).

”וַתִּקַּח הַצְּעִיפָה וַתִּתְּכֶם” (כד, סה)

צניעות מולידה תאומים

במדרש רבה (פרשה ס' ס"ו) איתא, דשתים הן שנתכסו בצעיף, וילדו תאומים, רבקה ותמר, רבקה דכתיב ותקח הצעיף ותתכס, תמר דכתיב ותכס בצעיף ותתעלף (בראשית לח, ד).

ופירש האלשיך הקדוש (כאן), שלפי רוב צניעות האשה כן תפקד בבנים, כענין שנאמר (תהלים קכח, ג), אשתך כגפן פוריה בירכתי ביתך, לאמור "אשתך פוריה" היינו פרה ורבה, כשהיא צנועה "בירכתי ביתך", ומאחר שהן התכסו בצעיף המורה על מדת הצניעות, לכן זכו ללדת תאומים.

ובפירושו אמרי יושר על המדרש (שם, ד"ה וילדו תאומים) שלא תאמר שע"פ הטבע צנועה אינה יולדת תאומים, אלא עצם הצניעות גורמת ללדת תאומים.

”וַיְבֹאֶה יִצְחָק הָאֵהָלָה שָׂרָה אִמּוֹ וַיִּקַּח אֶת רִבְקָה וַתְּהִי לוֹ לְאִשָּׁה וַיֵּאָהֲבָה וַיִּנְחַם יִצְחָק אַחֲרֵי אִמּוֹ” (כד, סז)

כיון שבאה רבקה חזרה השכינה והנר נדלק

בבראשית רבה (פרשה ס' ס"ז) מקשה על לשון הפסוק "האהלה שרה אמו", שלכאורה היה צריך לכתוב, לאהל שרה אמו, אלא שכל זמן ששרה היתה קיימת בעולם השכינה

לא סרה מעל אוהלה, והנר היה דולק מערב שבת לערב שבת והיה מאיר לכל ימי השבוע והיתה שרויה ברכה בעיסתה שהיתה מתרבה, וכשנפטרה שרה נתבטלו כל הניסים. וכיון שבאה רבקה חזרה השכינה והנר חזר לדלוק והברכה שבה לעיסה, ולכן נאמר כאן "האהלה שרה אמו" שרבקה נעשית דוגמת שרה אמו.

"וְאֵלֶּה יְמֵי שְׁנֵי חַיֵּי אַבְרָהָם" (כה, ז)

הימים של האדם מזהירים לאדם שיתנהג בדרך התורה יום יום

הזוהר הקדוש (ח"א דף קכ"ד סוע"א) מבאר שכל הימים של האדם מזהירים לאדם שיתנהג בדרך התורה יום יום, וכשבא האדם ועושה עבירה, עולה יום זה בכושה ועומד בחוץ עד שיעשה האדם תשובה.

וכשמתקרבים הימים אחר פטירתו לפני המלך הקדוש, אם צדיק הוא האדם נכנס בימים שלו והם לבושי שרד וכבוד שמתלבשת בהם הנשמה, ואוי לו לאדם שחסרים ימיו למעלה, ומלבישים אותו בגד שחסרו בהם הימים שעשה בהם עבירות.

ביאור ההפטרה

הקשר בין ההפטרה לפרשה

א. בפרשה כתוב: "ואברהם זקן בא בימים" וכן בהפטרה כתוב: "והמלך דוד זקן בא בימים".
ב. בפרשה כתוב שאברהם נתן את כל אשר לו ליצחק וכן בהפטרה כתוב: שדוד מסר את המלוכה לבנו שלמה.

תוכן ההפטרה

דוד המלך היה בן שבעים שנה בלבד, אך כחו נחלש מפאת רוב המלחמות שעבר ולמרות שניסו אותו בכגדים היה קר לו, כי הוא ביזה את הכגדים, בעת שקרע את כנף מעילו של שאול, ולכן נענש שלא נהנה מהכגדים.

עבדיו יעצוהו לחפש לו נערה יפה בתולה, שתשכב בחיקו ותחמם אותו. הביאו לו את אבישג מעיר "שונם" שהיתה יפה מאד וחיממה אותו, אך המלך לא התחתן אתה, כי היו לו שמונה עשרה נשים ואסור לו להוסיף.

למלך דוד היה בן ושמו אדוניה בן חגית, שהיה מתפאר וחושב שימלוך אחרי מות אביו ולכן עשה לו רכב ופרשים. גם היו לו חמשים איש רצים לפניו כדרך שעושים למלכים, גם התחבר עם שר הצבא יואב בן צרויה ועם אביתר הכהן שעזרו לו. והואיל והיה יפה תואר מאד, ונס אביו מעולם לא גער בו על כך, לכן העז לעשות משתה ועבדיו הכריזו עליו כמלך.

נתן הנביא שהיה נגד אדוניה בא לבת-שבע אם שלמה וביקש ממנה שתבוא למלך ותבקש ממנו שיקיים הבטחתו שנושבע לה, שבנה שלמה ימלוך אחריו, ואכן עשתה זאת, גם נתן הנביא נכנס למלך והזכיר לו שעל פי הנבואה, ששלמה צריך למלוך אחריו.

ואכן דוד נשבע לבת-שבע שהוא ימליך בחייו את שלמה ויקיים את הבטחתו שהבטיח לה.

מלכים א' פרק א' פסוק א' - ל"א.

וְהַמֶּלֶךְ דָּוִד זָקֵן בָּא בַיָּמִים

שְׁבָאָה אֵלָיו בְּזֶמֶן (מ"ד) [א] וַיִּכְסְהוּ בַּבְּגָדִים וְלֹא יָחַם לוֹ

עיונים והארות

לעת זקנת שלמה נשיו הטו את לבבו, אבל אברהם אבינו שאשתו כבדה אותו כתוב (בראשית יח, יב): "ואדוני זקן".

והמלך דוד זקן - זהו שאמר הכתוב עטרת תפארת שיבה, היכן היא מצויה בדרך צדקה תמצא. וכן אתה מוצא בדוד על ידי שכתוב בו ודוד עושה משפט וצדקה לכל עמו, זכה לצקנה (תנחומא).

והמלך דוד זקן בא בימים ויכסהו - ראשי תיבות זבוב, רמז למה שכתב בספר

א. נאמר במדרש תנחומא (חיי שרה ב'): מפני ארבעה דברים זקנה קופצת על האדם: א. מפני היראה שנאמר (דברי הימים-א, כא, ל) "ולא יכול דוד ללכת לפניו לדרוש אלהים, כי נבעת מפני חרב מלאך ה', וכתוב: (מלכים א, א, א): "והמלך דוד זקן בא בימים"; ב. מפני כעס הבנים, שנאמר (שמואל א, ב, כב): "ועלי זקן מאד ושמע את כל אשר יעשון בניו"; ג. מפני המלחמות, אחרי המלחמות שעשה יהושע כתוב (יהושע יג, א): "ויהושע זקן בא בימים"; ד. מפני אשה רעה (מלכים א, יא, ד): "ויהי

הטבעי הולך ונחלש ולכן לא נתחמם מעצמו (רד"ק) [ב]: **וַיֹּאמְרוּ לוֹ עֲבָדָיו יִבְקְשׁוּ**
לְאֲדֹנָי הַמֶּלֶךְ נַעֲרָה בְּתוּלָה שבתוליה מחממין את בשרה (רש"י) והיא יפה לחמם יותר
 מִתְּבַעֲוֵלָה (רד"ק) **וַעֲמָרָה לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ וְתִהְיֶה-לוֹ סַכְנַת** מחממת (רש"י) **וְשֹׁכְבָהּ**
בְּחִיקָךְ וְחָם לְאֲדֹנָי הַמֶּלֶךְ: וַיִּבְקְשׁוּ נַעֲרָה יָפָה כי היופי מראה על ריבוי
 הָדָם הַמוֹלִיד רוב החום (מ"ד) **בְּכָל גְּבוּל יִשְׂרָאֵל וַיִּמְצְאוּ אֶת-אֲבִישָׁג**
הַשְּׁוֹנֵמֹת אבישג מעיר שונם **וַיָּבֵאוּ אֹתָהּ לַמֶּלֶךְ: וְהִנֵּנְעָרָה יָפָה**
עַד-מְאֹד וְתִהְיֶה לַמֶּלֶךְ סַכְנַת מחממת אותו **וְתִשְׂרְתָהּ** כי היתה מחממת אותו

עיונים והארות

ועל ידי כך יחדל מלרדוף אחריו, ויש בכך ענין של פיקוח נפש, ואם כן מדוע נענש דוד? ויש לומר, שהנה אמרו חכמינו ז"ל שבאותו מעיל היו תלויות בו ציציות, ואמרו חכמינו שדוד גרם לשאול שילך שעה אחת בלי טלית וציצית, ולכן אמרו עליו שביזה את הבגדים, כי היה לו לכרות חתיכה אחת מאמצע המעיל או מלמטה שלא היה נפסל בכך (בן יהוידע ברכות שם).

ו. וראיתי בספר לקוטי גורי האר"י זצ"ל (ספר הליקוטים מלכים א' פ"א ד"ה 'ועוד ראייה') שפירש, דדוד המלך ע"ה חטא במחשבה באביגיל, ובסיבה זו לא נתקן המלבוש שלו לגמרי, כי הקב"ה מדקדק וכו' (ב"ק ג, א). והו' ולא יחס לו', 'יחס' גימטריא נ"ח, שלא היה לו נח בבגד הנשמה שהיה נגד המחשבה. ולתקן זה, יעצוהו לכבוש יצרו באבישג. ותהי למלך סכנת (פסוק ב'), שהיה בסכנה בכל רגע וכו', עיי"ש בדבריו.

קרנים (דף ט"ז), דיש קליפה שנקראת זבוב ליפרע מפוגם ביסוד, וע"י לימוד התורה הקדושה, מכניע קליפה זו. ורז"ל (יומא כח, ב) דרשו תיבת 'זקן זקן ויושב בישבה. וזה שכתוב 'והמלך דוד זקן פירוש זקן ויושב בישבה, וע"י זה הכניע לקליפת זבוב הרמוז בראשי תיבות (נחל שורק).

ג. כתב רש"י אמרו רבותינו (ברכות סב ב): כל המבזה בגדים, אינו נהנה מהם לטוף, לפי שקרע את כנף המעיל לשאול. ומדרש אגדה: אמר רב שמואל בר נחמני: כשראה דוד את המלאך עומד בירושלים וחרבו בידו, נצטנן דמו מיראתו (ראה פרקי דרבי אליעזר פרק מג): ויכסוהו בבגדים: 'ויקם דוד ויכרות את כנף המעיל אשר לשאול בלט" כל המבזה את הבגדים סוף אינו נהנה מהם (ברכות סב): יש להבין, מדוע נענש דוד על כך שכרת את כנף מעילו של שאול, והרי -כוונתו היתה לטובה כדי שידע שאול שאין דוד חפץ להמיתו,

(מ"ד) **וְהַמֶּלֶךְ לֹא יָדָעָה** כי לא התחתן עימה כי כתוב ולא ירבה לו נשים וכבר היו לו חיי נשים

(רש"י [ג]:) **וְאֶדְוֶנָּה בֶן־חַגִּית מִתְנַשֵּׂא** היה מראה בעצמו נשיאות וגדולה (מ"ד) מתרברב

(ת"י ומתפאר (רש"י) **לֵאמֹר אֲנִי אֶמְלֹךְ וַיַּעַשׂ לּוֹ רֶכֶב** מרכבה כדרך המלכים (מלבי"ם)

וּפְרָשִׁים ואנשים המיומנים לרכב על סוסים (מ"צ שמואל ב ח/ד) **וְחַמִּשִּׁים אִישׁ** נטולי טחול

וחקוקי כפות רגלים (רש"י) **רָצִים לְפָנָיו: וְלֹא־עֲצָבוּ אָבִיו מִיָּמָיו** ולא גער בו ולא

העציבו אביו מעולם להוכיחו על פניו בעשותו מעשה רע **לֵאמֹר מִדּוּעַ כָּכָה עָשִׂיתָ** וא"כ

גם עתה חשב שלא יגער בו אביו ועי"ז יקח המלכה **וְגַם־הוּא טוֹב־תָּאֵר מְאֹד** וגם כי

אדוניה היה יפה תואר ובן יפת תואר, ומאחר שיכל להשיב לאביו דוד אתה גרמת לזה מאחר שנשאת יפת

תואר לכן לא הוכיחו (צוארי של) **וְאַתָּה יִלְדָּה** חגית אמו של אדוניה **אַחֲרַי אֲבִשְׁלוֹם**

לאחר שמעכה ילדה את אבשלום (רד"ק) [ד]: **זַיְהִינוּ דְבָרָיו** ועצתו בענין זה, היתה **עִם יוֹאָב**

עיונים והארות

מעמיד עצמו בשלום), אמר לה קראו לי לבת שבע. א"ר שמן בר אבא בא וראה כמה קשין גירושין, שהרי דוד התירו לו ליחד ולא התירו לו לגרש (סנהדרין כ"ב) (ילק"ש).

ובספר הליקוטים הנזכר כתוב, דלכך בקשו את אבישג שהיא אביגיל בחילוף ל' בש' באי"ק וכו', עיי"ש.

ד. ואותו ילדה אחרי אבשלום, אדוניה ילדה אותו חגית אמו אחרי שנולד אבשלום למעכה, כי הבכור היה אמנון, אחריו דניאל, אחריו אבשלום ואחריו אדוניה, ואחר ששלושת הראשונים מתו, היה אדוניה הגדול המולך תחת אביו (מלבי"ם). ולא

ג. נאמר (סנהדרין כב.): מכאן אנו למדים עד כמה קשים הגירושים, היינו שגירושי אשה קשים הם, שהרי התירו חכמים לדוד המלך להתייחד עם אבישג ולא התירו לו לגרש אשה אחת כדי שיוכל לשאת את אבישג לאשה, כי המלך מותר לו לשאת רק שמונה עשרה נשים ולא יותר, וגם הפנויה אסור להתייחד עמה, לצורך זה התירו לדוד להתייחד עם הפנויה לצורך רפואה, ומכיון שחולשתו באה מחמת הזיקנה התירו לו הרפואה בדרך זו.

והמלך לא ידעה - לא ידעה אמרה ליה לינסבין, אמר לה אסירת לי, אמרה ליה חסריה לגנבא נפשיה בשלמא נקט, (אם אינו יכול יותר

בֶּן-צְרוּיָה כי יואב ידע שדוד שונא אותו על שהרג את אבנר ואת עמישא ואת אבשלום ויצוה את בנו המולך תחתיו להרגו לכן רצה שימלוך אדוניה **וְעַם אֲבִיתָר הַכֹּהֵן** שסלקו דוד מן הכהונה הגדולה ושם תחתיו את צדוק הכהן (רש"י) **וַיַּעְזְרוּ אֶתְרֵי אֲדֹנָיָה** יואב עזר עתה לאדוניה כדי שימנה אותו שר צבא, ואביתר הכהן עזר כדי שימנה אותו לכהן גדול (מ"ד): **וַיִּצְרֹק הַכֹּהֵן וּבְנֵיהוּ בֶּן-יְהוֹיָדָע וְנָתַן הַנְּבִיא** שניבא לדוד ששלמה ימלוך (רש"י) **וְשָׁמְעֵי בֶן גְּרָא וְרַעִי** הוא חושי הארכי הנקרא רע המלך **וְהַגְּבוּרִים אֲשֶׁר לְדָוִד** והם עדנו העצני, אלעזר בן דדו, שמה בן אָגָא הררי אשר היו בתמידות עם דוד (מ"ד) **לֹא הָיוּ עִם-אֲדֹנָיָהוּ: טוֹיִזְבַּח אֲדֹנָיָהוּ צֵאן וּבִקְרָ וּמְרִיא** צאן ובקר מפוטמים **עִם** אצל **אֲבָן הַזֹּחֶלֶת** שהיו המים זוחלים בסמוך לה **אֲשֶׁר-אֶצֶל עֵינַי רִגְלָא** ואבן זו היא עומדת היכן שהיה עין שהיו מכבסים שם בגדים ע"י שמשפשפים אותם ברגלים (רש"י, רד"ק) **וַיִּקְרָא אֶת-כָּל-אֶחָיו בְּנֵי הַמְּלָךְ וּלְכָל-אֲנָשָׁי יְהוּדָה עִבְדֵי הַמְּלָךְ: וְאֶת-נָתַן הַנְּבִיא וּבְנֵיהוּ וְאֶת-הַגְּבוּרִים וְאֶת-שְׁלֹמֹה אֶחָיו לֹא קָרָא** כי ידע שנתן הנביא ניבא ששלמה ימלוך (רש"י), ואם יבואו יפרסמו זאת וידעו כולם שאין הדבר נעשה במקודת המלך (ע"פ המלבי"ם): **יֹאֵימַר**

עיונים והארות

שגם אדוניהו נולד מיפת-תואר, ממילא לא היה יכול דוד להטיף לו מוסר ולהוכיחו על פניו בעשותו מעשה רע, כי ידע שיכול להשיב לו מענה, שבך הקולר תלוי, מאחר שנשא יפת-תואר. (מענינה של תורה).

עצבו אביו, חכמינו אמרו, כי בעת שנלחם אבשלום בדוד אביו, אמר חושי הארכי אל דוד, שדבר זה הגיע אליו, מפני שנשא יפת-תואר משבי המלחמה; שכן אף אם התירה זאת התורה, הרי "כל הנושא יפת-תואר סופו להוליד ממנה בן סורר ומורה" ולפיכך נולד לו בן כאבשלום (סנהדרין קז). ומכיון

נָתַן אֶל-בֵּת-שֶׁבַע אִם-שְׁלֹמֹה לְאמֹר הֲלוֹא שָׁמַעַתְּ כִּי מָלְךְ

אֲדַנֶּיְהוּ בֶן-חַגִּית וּמַעֲוֹרָר אוֹתָהּ לְהִקָּים אֶת דְּבַר ה' שֶׁהִיא תִלְךְ וּתִבְקַשׁ עַל בְּנָהּ, [וְעוֹד, שֶׁאִם יִלְךְ

הוא תחילה אולי יהרגנו אדוניה (אלשיך)] וְאֲדַנֶּיְנוּ דָּוִד לֹא יָדַע שֶׁאִם יָדַע הִיא מוֹחָה בְּדַבֵּר (רד"ק):

יְבַעֲתָהּ לְכִי אֵינְעֶנְךָ נָא עֵצָה וּמַלְטִי כִּי שְׁתַּמְלִטִי וּתְצִילִי (מ"ד) אֶת-נַפְשִׁי

וְאֶת-נַפְשׁ בְּנֵךְ שְׁלֹמֹה כִּי אִם יִמְלֹךְ אֲדוֹנִיָּה בּוֹדָאֵי יִהְרֹג אוֹתָם לְמַעַן לֹא יִהְיוּ לוֹ לְשֹׁטֵן בְּדַבֵּר

הַמְּלוּכָה (רד"ק): יְבַלְכִי וּבִאֵי אֶל-הַמֶּלֶךְ דָּוִד וְאָמַרְתְּ אֵלָיו הֲלֹא-אַתָּה

אֲדַנֶּי הַמֶּלֶךְ נִשְׁבַּעְתָּ לְאַמְתְּךָ כַּדְּבָרֵי רִז'ל שְׂדוּד נִשְׁבַּע לְבַת שֶׁבַע שֶׁבָנָה יִמְלֹךְ תַּחְתִּי

כִּי לֹא הִסְכִּימָה לְהִזְקֵק לוֹ וְרַק לְאַחַר הַשְּׁבוּעָה הִסְכִּימָה (רד"ק) לְאמֹר כִּי-שְׁלֹמֹה בְּנֵךְ יִמְלֹךְ

אַחֲרַי וְהוּא יֵשֵׁב עַל-פֶּסְאֵי וּמִדָּוִעַ מֶלֶךְ אֲדַנֶּיְהוּ: יְהִיָּה עוֹדְךָ

מִדְּבַרְתָּ שָׁם עִם-הַמֶּלֶךְ וְאֲנִי אָבוֹא אַחֲרֶיךָ [ה] וּמִלְאַתִּי וְהַשְׁלַמְתִּי

אֶת-דְּבָרֶיךָ כִּי נָתַן הַנְּבִיא סִפֵּר לְדוֹד מַעֲשֵׂה אֲדוֹנִיָּה וְשֶׁאִמְרוּ עָלָיו "יַחֲי הַמֶּלֶךְ" אֲדוֹנִיָּהוּ (עֵינֵי מַעַם

לוֹעֵז): טו וְתָבֵא בֵּת-שֶׁבַע אֶל-הַמֶּלֶךְ הַחֲדָרָה בְּלֹא רִשׁוֹת (רד"ק) וְהַמֶּלֶךְ

זָקֵן מְאֹד וְחָלַשׁ מְאֹד וּבְכָל זֹאת הִתְעוֹרָר כֹּאִישׁ מִלַּחְמָה לְהַמְלִיכָה שְׁלֹמֹה (אֲבַרְבֵּנְאֵל) וְאָבִישֵׁג

הַשׁוֹנְמִית מִשָּׂרָת אֶת-הַמֶּלֶךְ בְּלִשׁוֹן זָכַר כִּי אֲבִישֵׁג הִיְתָה אֵילוֹנִית וְאֵין לָהּ סִימְנֵי נְשִׁים

וְאֵינָה מְסוּגֶלֶת לְלֶדֶת (מַעַם לוֹעֵז): טז וְתִקַּד בֵּת-שֶׁבַע וְתִשְׁתַּחֲוּ לְמֶלֶךְ קוֹדֶה עַל אַפְּיָם,

עיונים והארות

בעלי מחלוקת. (ירושלמי פאה א,א).

ה. חז"ל למדו מכאן שמותר לדבר לשון הרע על

השתחויה זה פישוט ידיים ורגלים (ברכות לד) **וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ מֶה־לָּךְ** [ו] היות ולא היתה רגילה לבא אליו הבין שייש לה דבר נחוץ (רד"ק): **וַיִּתְּאָמֶר לוֹ אֶרְנִי אֶתָּה נִשְׁבַּעְתָּ בְּיְהוָה אֱלֹהֶיךָ** שהיא שבועה כמורה שאין לה התרה **לְאִמְתֶּךָ** ועוד, שנשבעת לי, והנשבע לחברו אין מתירין לו אלא בפניו **כִּי־שְׁלֹמֹה בְנֶךָ יִמְלֹךְ אַחֲרַי וְהוּא יֵשֵׁב עַל־פְּסָאֵי** כי הוא ראוי למעלה זו (מלבי"ם): **יְיָ וְעַתָּה הִנֵּה אֶרְנִיחָ מֶלֶךְ וְעַתָּה** צריך לתקן הדבר ואי אפשר לסמוך על צוואתך, כי אם כבר עכשיו בעורך בחיים **אֶרְנִי הַמֶּלֶךְ לֹא יִדְעָתָ עוֹשִׁים** בלא ידיעתך מה יהיה לאחר מיתתך אחריו (אלשיך), ולכן צריך תגובה מתאימה ומהירה: **יִטְוִיזְבַח** בעוד שאביו חולה (מלבי"ם) **שׂוֹר וּמְרִיא־** [שור מפוטם (ת"י)] **וְעֵאֵן לָרֵב וַיִּקְרָא לְכָל־בְּנֵי הַמֶּלֶךְ וּלְאֲבִיתָר הַכֹּהֵן וּלְיִצְחָב שֶׁר הַצִּבְיָא וּלְשְׁלֹמֹה עַבְדְּךָ לֹא קָרָא** כי אם לתומכיו וזה מעיד שעשה כל זה לענין המלוכה (רד"ק): **כִּי וְאַתָּה אֶרְנִי הַמֶּלֶךְ** אל תחשוב שרוב העם נוטה לבבו אחר אדוניה, אלא **עֵינַי כָּל־יִשְׂרָאֵל עָלֶיךָ** כולם מצפים לשמוע ממך (ט"ד) **לְהַגִּיד לָהֶם מִי יֵשֵׁב עַל־פְּסָאֵי אֶרְנִי־הַמֶּלֶךְ אַחֲרָיו:** **כִּי וְהָיָה** והיה אם ח"ו כן יהיה מבלי להגיד מי ימלוך, אז **כִּשְׁכַּב אֶרְנִי־הַמֶּלֶךְ עִם־אֲבֹתָיו וְהִיִּיתִי אֲנִי וּבְנֵי שְׁלֹמֹה תַּפְּאִים** חסרים ומגורשים מן המלוכה הגדולה

עיונים והארות

ו. **וַיֹּאמֶר** המלך מה לך, ותקד - שנו רבותינו ברכיו, השתחואה זה פישוט ידיים ורגלים, קידה על אפים, שנאמר ותקד בת שבע על אפים, כריעה על ברכים, דכתיב מכרוע על (ילק"ש).

(רש"י) [ז]: כב וְהִנֵּה עֹדְנָה בַעֲדָה שְׁהִיא (ת"י) מְדַבֵּרַת עִם-הַמֶּלֶךְ וְנָתַן הַנְּבִיא
 בַּאֲ לְבֵית הַחִיצוֹן עַד שִׁיגִדוּ לַמֶּלֶךְ וַיִּתֵּן הַמֶּלֶךְ רְשׁוֹת שִׁכְנַס (ת"י): כג וַיִּגִּידוּ לַמֶּלֶךְ לֵאמֹר
 הִנֵּה נָתַן הַנְּבִיא לְבֵית הַחִיצוֹן, עַד שִׁיגִדוּ לַמֶּלֶךְ וַיִּתֵּן הַמֶּלֶךְ רְשׁוֹת שִׁכְנַס (מ"ד) וַיָּבֵא לְפָנָי
 הַמֶּלֶךְ וַיִּשְׁתַּחֲוּ בַפִּישׁוֹט יָדַי וּרְגָלַי לַמֶּלֶךְ עַל-אֶפְסוֹ אֶרְצָה: כד וַיֹּאמֶר
 נָתַן אֲדֹנָי הַמֶּלֶךְ נָתַן הַנְּבִיא שׂוֹאֵל אֶת דּוֹד הַמֶּלֶךְ הָאֵם אֲדוֹנֵי הַמֶּלֶךְ אֶתְּהָ אֶמְרַת
 אֲדֹנָיְהוּ יִמְלֹךְ אַחֲרַי וְהוּא יֵשֵׁב עַל-כִּסְאֵי כִּי הוּא זָבַח זְבָחִים וְהוֹמִין אֶת
 מְקוֹרְבָיו (רד"ק): כה כִּי יֵרֶד הַיּוֹם אֶל עֵין רֹגֵל (רד"ק) לֵאבֶן הַזּוֹחֶלֶת שֶׁנִּמְצְאָת לְמִטָּה מִהַעִיר (רש"י)
 וַיִּזְבַּח שׂוֹר וּמְרִיאַ עֲגָלִים מִפּוֹטְמִים (ת"י) וַעֲזָן לָרֶב וַיִּקְרָא לְכָל-בְּנֵי
 הַמֶּלֶךְ וְלַשָּׂרֵי הָעָבָא וְלְאַבְיָתָר הַכֹּהֵן וְאֵי אִפְשֵׁר שִׁיעֲשׂוּ כָל זֶה בְּלֹא דַעַת הַמֶּלֶךְ
 (מלבי"ם) וְהֵנָּם אֲכָלִים וְשׂוֹתִים לְפָנָיו וַיֹּאמְרוּ יְחִי הַמֶּלֶךְ אֲדֹנָיְהוּ:
 כו וְלִי אֲנִי-עֹבֶדְךָ וְלְעַדְךָ הַכֹּהֵן וְלְבְנֵיהוּ בֶן-יְהוֹיָדָע וְלְשִׁלְמָה
 עֹבֶדְךָ לֹא קָרָא וְזוֹ הָרְאִיָּה שֶׁהַשְּׂמֹחָה נַעֲשֶׂתָה לְשִׂמְחַת הַמְּלוּכָה (רד"ק): כז אִם מֵאֵת אֲדֹנָי
 הַמֶּלֶךְ נִהְיָה הַדָּבָר הַזֶּה וְלֹא הוֹדַעְתָּ אֶת-עֹבְדֶיךָ (עֹבֶדְךָ קָרִי)
 תִּמָּה אֲנִי מְאֹד מְדוּעַ לֹא הוֹדַעְתִּי טָרֵם תִּמְלִיכָהוּ (רד"ק) מִי יֵשֵׁב עַל-כִּסֵּא אֲדֹנָי הַמֶּלֶךְ

עיונים והארות

ז. אומר האלשיך הקדוש ז"ל: אמר דוד לפני הקב"ה: במה יודע אחרי מותי שמחלת לי עלי עוון בת שבע, רק אם ימלוך שלמה בנה של בת שבע אחרי, ורמזה לו בזה, שאם בני שלמה לא מלוך, יאמרו כולם שאני ובני שלמה חטאים.

אַחֲרָיו כי לי נאמר בנבואה שלשמה ימלוך (מלבי"ם): **כַּחֲוַיְעַן הַמֶּלֶךְ דָּוִד וַיֹּאמֶר**

קְרָאוּ-לִי לְבַת-שֶׁבַע כי נתרצהק מעט מחמת צניעות (רד"ק), ושלא ירגיש המלך שבאת בעצתו.

וכן כדי לכבד אותה שלא יחשבו שהמלך לא מתחשב בדבריה ורק בדברי נתן הנביא אלא גם למענה (ע"פ מ"ד)

וַתָּבֵא לְפָנַי הַמֶּלֶךְ וַתַּעֲמֹד לְפָנַי הַמֶּלֶךְ: כַּטְוַיְשַׁבַּע הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר

חַי־יְהוָה אֲשֶׁר-פָּדָה אֶת-נַפְשִׁי מִכָּל-צָרָה: כַּפִּי בַּאֲשֶׁר

נִשְׁבַּעְתִּי לָךְ מֵאֵד בִּיהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר כִּי-שְׁלֹמֹה בְנִךְ

יִמְלֹךְ אַחֲרָי אחרי מותי והוא יישב על-כסאי תחתתי כִּי בֶן אֶעֱשֶׂה

הַיּוֹם הַזֶּה להמליכו מיד בחיי (מ"ד): **לֹא וַתִּקְדַּ בַת-שֶׁבַע אֶפְסַיִם אֶרֶץ וַתִּשְׁתַּחֲוֶה**

לַמֶּלֶךְ וַתֹּאמֶר יְחִי אַדְנֵי הַמֶּלֶךְ דָּוִד לְעַלְמִם תתקיים מלכותו ויאריך ימים

בעודה"ו (מלבי"ם) ובעודה"ב (רד"ק) וגם כאשר בנו מולך כאילו הוא חי וקיים (מלבי"ם):

שאלות ברש"י על הפרשה

א. ויהיו חיי שרה מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים - מדוע לא כתוב פעם אחת שנה לכולן?

תשובה.....

ב. ויבא אברהם - מאין בא?

תשובה.....

ג. מדוע נסמכה מיתת שרה לעקידת יצחק?

תשובה.....

ד. לכל באי שער עירו - מדוע באו כולם?

תשובה.....

ה. לא אדוני - מה התכוון עפרון?

תשובה.....

ו. הסבר: נתת כסף השדה קח ממני.

תשובה.....

ז. וישקול אברהם לעפרן - מדוע כתוב חסר וא"ו?

תשובה.....

ח. רק את בני לא תשב שמה - מי כן ישוב שמה?

תשובה.....

ט. הסבר: מגמלי אדניו.

תשובה.....

י. הסבר: ארם נהריים.

תשובה.....

י"א. הסבר: השוקת.

תשובה.....

י"ב. ותגד לבית אמה - מדוע לא לאביה?

תשובה.....

י"ג. וירץ לבן - למה רץ ועל מה?

תשובה.....

י"ד. ויתן לו את כל אשר לו - איך הוכיח להם זאת?

תשובה.....

ט"ו. הסבר: ואפנה עלימין או על שמאל.

תשובה.....

ט"ז. ויען לבן ובתואל - מה לומדים מכאן?

תשובה.....

י"ז. וילינו - כמה לילות?

תשובה.....

י"ח. ויאמר אחיה ואמה - ובתואל היכן היה?

תשובה.....

י"ט. הסבר: ותאמר אלך.

תשובה.....

כ'. הסבר: מבוא באר לחי רואי.

תשובה.....

